Документ подписан простой электронной подписью
Информация о владельце:
ФИО: Сыров Игорь Анатольевич
Должность: Директор
Дата подписания: 28.06.2022 11:44:49
Уникальный программный ключ:
b683afe664d7e9f64175886cf9626a198149ad36

СТЕРЛИТАМАКСКИЙ ФИЛИАЛ
ФЕДЕРАЛЬНОГО ГОСУДАРСТВЕННОГО БЮДЖЕТНОГО ОБРАЗОВАТЕЛЬНОГО УЧРЕЖДЕНИЯ ВЫСШЕГО ОБРАЗОВАНИЯ
«БАШКИРСКИЙ ГОСУДАРСТВЕННЫЙ УНИВЕРСИТЕТ»

Факультет ***Башкирской и тюркской филологии***
Кафедра ***Башкирской филологии***

Оценочные материалы по дисциплине (модулю)

дисциплина ***Современный башкирский язык***

Блок Б1, обязательная часть, Б1.О.19
цикл дисциплины и его часть (обязательная часть или часть, формируемая участниками образовательных отношений)

Направление

44.03.05 ***Педагогическое образование (с двумя профилями подготовки)***
код наименование направления

Программа

Родной (башкирский) язык и литература, Русский язык

Форма обучения

Заочная

Для поступивших на обучение в
2020 г.

Разработчик (составитель)
кандидат филологических наук, доцент
Басырова Г. А.
ученая степень, должность, ФИО

Стерлитамак 2022

1. Перечень компетенций, индикаторов достижения компетенций и описание показателей и критериев оценивания результатов обучения по дисциплине (модулю) 3

2. Оценочные средства, необходимые для оценки результатов обучения по дисциплине (модулю) 7

3. Методические материалы, определяющие процедуры оценивания результатов обучения по дисциплине (модулю), описание шкал оценивания 82

1. Перечень компетенций, индикаторов достижения компетенций и описание показателей и критериев оценивания результатов обучения по дисциплине (модулю)

Формируемая компетенция (с указанием кода)	Код и наименование индикатора достижения компетенции	Результаты обучения по дисциплине (модулю)	Показатели и критерии оценивания результатов обучения по дисциплине (модулю)				Вид оценочного средства
1	2	3	4				5
			неуд.	удовл.	хорошо	отлично	
ПК-1. Способен использовать теоретические и практические знания для постановки и решения исследовательских задач в предметной области и в области образования	ПК-1.3. Владеет навыками комплексного поиска, анализа и систематизации информации по изучаемым проблемам языка и литературы с использованием научных и текстовых источников, научной и учебной литературы, информационных баз данных	Обучающийся должен: Знать фундаментальные понятия, отчетливо представлять специфику дисциплины, знать основные языковые единицы на фонетическом, лексическом, морфологическом, синтаксическом уровне и правила их функционирования, знать современную	Обучающийся не владеет навыками научно-исследовательской работы. Не обладает навыками анализа языковых единиц, методикой лингвистического анализа языковых явлений.В ответах допускает грубые ошибки.	Обучающийся владеет навыками научно-исследовательской работы.Обладает навыками анализа языковых единиц, методикой лингвистического анализа языковых явлений поверхностно. В ответах часто допускает ошибки.	Обучающийся хорошо владеет навыками научно-исследовательской работы, навыками анализа языковых единиц, методикой лингвистического анализа языковых явлений.В ответах на вопросы допускает незначительные ошибки.	Обучающийся отлично владеет навыками научно-исследовательской работы, навыками анализа языковых единиц, методикой лингвистического анализа языковых явлений.В ответах на вопросы не допускает ошибки	Индивидуальный, групповой опрос; письменные ответы на вопросы; устный опрос (вопросы для самоконтроля); контрольные работы, реферат; тесты

		теорию и важнейшие вопросы в области современного башкирского языка.					
	ПК-1.2. Умеет интерпретировать лингвистические, историко-литературные, культурно-мировоззренческие явления и процессы в контексте общей динамики развития языка и литературы с учетом их использования для решения исследовательских задач	Обучающийся должен: Уметь использовать систематизированные теоретические и практические знания для постановки и решения исследовательских задач в области изучаемой дисциплины, в области образования.	Обучающийся не показывает умение использовать систематизированные теоретические и практические знания для постановки и решения исследовательских задач в области современного башкирского языка. Не умеет применять знания, полученные в рамках изучения дисциплины для решения исследовательских задач. В	Обучающийся умеет использовать систематизированные теоретические и практические знания для постановки и решения исследовательских задач в области современного башкирского языка. Умеет применять знания, полученные в рамках изучения дисциплины для решения исследовательских задач.В ответах на	Обучающийся умеет использовать систематизированные теоретические и практические знания для постановки и решения исследовательских задач в области современного башкирского языка. Умеет применять знания, полученные в рамках изучения дисциплины для решения исследовательских задач. В ответах на	Обучающийся умеет использовать систематизированные теоретические и практические знания для постановки и решения исследовательских задач в области современного башкирского языка. Умеет применять знания, полученные в рамках изучения дисциплины для решения исследовательских задач. В ответах на	Индивидуальный, групповой опрос; письменные ответы на вопросы; устный опрос (вопросы для самоконтроля) контрольные работы; реферат; тесты

			ответах допускает грубые ошибки.	вопросы испытывает затруднения; допускает частые ошибки.	вопросы допускает незначительные ошибки.	вопросы не допускает ошибки.	
	ПК-1.1. Знает о знаково-символической природе и генезисе языковых и литературных явлений, факторах их исторического развития для объяснения актуальных проблем и тенденций развития языка и литературы	Обучающийся должен: Владеть навыками комплексного поиска, анализа, систематизации информации и написания научно-исследовательской работы по изучаемым проблемам современного башкирского языка с использованием научных и текстовых источников, научной и учебной литературы, информационных баз данных.	Обучающийся не знает фундаментальные понятия, отчетливо представляет специфику дисциплины, не знает основные языковые единицы на фонетическом, лексическом, морфологическом, синтаксическом уровне и правила их функционирования, не знает современную теорию и важнейшие вопросы в области современного башкирского	Обучающийся знает фундаментальные понятия, отчетливо представляет специфику дисциплины, не знает основные языковые единицы на фонетическом, лексическом, морфологическом, синтаксическом уровне и правила их функционирования, знает современную теорию и важнейшие вопросы в области современного башкирского	Обучающийся знает фундаментальные понятия, отчетливо представляет специфику дисциплины, знает основные языковые единицы на фонетическом, лексическом, морфологическом, синтаксическом уровне и правила их функционирования, знает современную теорию и важнейшие вопросы в области современного башкирского	Обучающийся знает фундаментальные понятия, отчетливо представляет специфику дисциплины, знает основные языковые единицы на фонетическом, лексическом, морфологическом, синтаксическом уровне и правила их функционирования, знает современную теорию и важнейшие вопросы в области современного башкирского	Индивидуальный, групповой опрос; письменные ответы на вопросы; устный опрос (вопросы для самоконтроля) контрольные работы; реферат; тесты

			языка. Отвечает лишь на наводящие вопросы, отвечает неуверенно. В ответах допускает частые и грубые ошибки.	языка. частично. В ответах допускает ошибки.	языка. На вопросы (в пределах программы) отвечает без затруднений. В ответах допускает незначительные ошибки.	языка. На вопросы (в пределах программы) дает правильные, сознательные и уверенные ответы. В ответах не допускает ошибки.	

2. Оценочные средства, необходимые для оценки результатов обучения по дисциплине (модулю)

Перечень вопросов для экзамена:

1. Фонетика и фонология

1. Тел ғилеменең айырым бүлеге булыу яғынан фонетика һәм уның бурыстары.
2. Башҡорт теленең тасуири фонетикаһын өйрәнеү тарихы.
3. Телмәр аппараты; башҡорт телмәренең артикуляцион нигеҙе һәм үҙенсәлектәре.
4. Өн һәм хәреф, графика һәм алфавит. Хәҙерге башҡорт әҙәби теленең алфавиты һәм орфографияһы; орфографик һүҙлектәр.
5. Башҡорт теле графикаһының ҡыҫҡаса тарихы.
6. Төрлө тарихи осорҙарҙа башҡорттарҙа ҡулланылған алфавиттарға характеристика (ғәрәп, латин графикаларына, кириллицаға нигеҙләнгән алфавиттар).
7. Фонетика һәм фонология, телмәр өнө һәм фонема; төп (инвариант) фонемалар һәм фонема варианттары (аллофондар) мәсьәләһе.
8. Башҡорт теленең фонологик системаһы, телмәр өндәренең акустик, артикуляцион һәм функциональ билдәләре.
9. Хәҙерге башҡорт теленең һуҙынҡы өндәр системаһы (вокализм), уға физиологик-акустик характеристика.
10. Һуҙынҡылар системаһы. Һуҙынҡыларҙы классификациялау принциптары.
11. Монофтонгылар һәм дифтонгылар; төп (ысын) дифтонгылар һәм дифтонгоидтар.
12. Һуҙынҡыларҙың аллофондары; һуҙынҡыларҙың көсәйеү, төшөп ҡалыуы һәм өҫтәлеүе. Редукция күренеше.
13. Телмәр ағышында һуҙынҡыларҙың үҙгәреше: протеза, эпентеза, эпитеза күренештәре.
14. Башҡорт телендә сингармонизм, уның үҙенсәлектәре; гармонияһыҙ һүҙҙәр.
15. Сингармонизм законы. Аңҡау гармонияһы.
16. Ирен гармонияһы. Тартынҡы һәм һуҙынҡы өндәрҙең гармонияһы.
17. Сингармоник параллелизмдар һәм уларҙың килеп сығышы.
18. Ике һүҙ араһында фонетик үҙгәрештәр: элизия, яңғыраулаңыу, һаңғыраулаңыу, өн өҫтәлеү һ.б.
19. Тартынҡы өндәр системаһы (консонантизм), уға акустик-физиологик характеристика.
20. Башҡорт телендә тартынҡыларҙың классификацияһы.
21. Тартынҡыларҙың аллофондары мәсьәләһе, бер иш ҡуш тартынҡылар (геминаттар). Метатеза.
22. Ассимиляция күренеше. Ыңғай һәм кире, тулы һәм тулы булмаған ассимиляция.
23. Башҡорт телендә диссимиляция күренеше.
24. Тартынҡыларҙың яңғыраулаңыуы һәм спирантлашыуы.
25. Ижек һәм ижек ҡалыптары.
26. Башҡорт телендә ижектәрҙең өн составы. Башҡорт телендә һүҙҙәрҙе ижектәргә бүлеү үҙенсәлектәре.
27. Башҡорт телендә баҫымдың тәбиғәте һәм үҙенсәлектәре. Башҡорт телендәге ижек баҫымына төрлө ҡараштар.
28. Баҫым төрҙәре. Башҡорт телендә рус теленән үҙләштерелгән һүҙҙәрҙә баҫым.
29. Ритмик төркөм. Паузалар.

30. Башҡорт телмәренең мелодик структураһы; интонация һәм уның элементтары.

31. Орфоэпия менән орфография араһындағы мөнәсәбәт; транскрипция һәм транслитерация.

32. Орфография һәм уның принциптары. Орфография менән орфоэпияның бәйләнеше.

33. Әҙәби телдең әйтелеш нормалары (Орфоэпия). Орфография менән орфоэпияның бәйләнеше.

34. Ике һүҙ эсендәге баҫым. Көслө һәм көсһөҙ баҫымдар.Энклитика һәм проклитика.

35. Ялғауҙарҙың фонетик структураһы.

36. Фонетик транскрипция.

Лексикология, фразеология, лексикография

1. Тел ғилеменең тармағы (фән) һәм уҡыу-уҡытыу предметы булараҡ «Хәҙерге башҡорт теле», был курстың состав өлөштәре һәм үҙенсәлектәре.

2. Башҡорт теле – башҡорт халҡының милли теле, уның дәүләт теле статусы.Башҡорт теленең төрки, алтай һәм урал-алтай телдәренә (Ж.Ғ. Кейекбаев) ҡәрҙәшлеге; ностратик һәм евроазия телдәре араһында уның урыны һәм әһәмиәте.

1. Хәҙерге башҡорт теле һәм уның боронғо төркигә, боронғо һәм иҫке башҡорт теленә мөнәсәбәте. Әҙәби телдең мөһим сығанағы булараҡ иҫке төрки теле – Урал-Волга буйы төркийе.

2. Башҡорт милли әҙәби теле, уның төп билдәләре (күп функциялылыҡ // поливалентлылыҡ, нормалаштырылғанлыҡ, ул телдә һөйләшеүселәрҙең бөтәһе өсөн мәжбүрилек, стилистик йәһәттән тармаҡланғанлыҡ һ.б.) һәм сығанаҡтары.

3. Әҙәби телгә мөнәсәбәтендә дөйөм башҡорт халыҡ теле; көньяк, көнсығыш һәм көнбайыш (төньяҡ-көнбайыш) диалекттар һәм уларҙың һөйләштәр системаһы.

4. Башҡорт һүҙенең телдең нигеҙ ташы, «төҙөлөш материалы», бөрәмек булыуы, уның тәбиғәте, вазифаһы һәм билдәләүҙәре. Һүҙ тәбиғәтенең ике (тышҡы һәм эске) яҡлы булыуы.

5. Башҡорт һүҙҙәренең семантик структураһы (эпидигматика): бер мәғәнәлек, күп мәғәнәлек.

6. Тура һәм күсмә мәғәнәлек, күп һәм күсмә мәғәнәлектең төрҙәре (метафора, метонимия, синекдоха).

7. Һүҙҙең мәғәнәһе һәм төшөнсә атай алыу һәләтлеге. Төшөнсә тип ысынбарлыҡтағы күренештәргә, предметтарға хас булған төп билдәләрҙең кеше аңында сағылыш алыуы.

8. «Башҡорт теленең һүҙлеге»нә дөйөм һәм эпидигматик характеристика. Аңлатмалы һүҙлектә башҡорт һүҙе; уның полисемантик статьяларының лексикографик эшләнеше, мәғәнәләрҙең (семаларҙың) үҙ-ара бәйләнеше; һүҙ мәғәнәһен аңлатыу (билдәләү) юлдары һәм ысулдары.

9. Омонимик парадигма (ОП); омонимдарға оҡшаған тел (телмәр) күренештәре. Омонимдар һүҙлектәренә сағыштырма анализ.

10. Синонимик парадигма (СП); синонимдар һүҙлектәре һәм уларҙың төҙөлөшө.

11. Антонимик парадигма (АП); тел һәм телмәр антонимдары мәсьәләһе; антонимдар һүҙлектәренең төҙөләү принциптары.

12. Башҡорт теленең семонимик (омонимдар, синонимдар, антонимдар һәм паронимдар) һүҙлектәренә сағыштырма анализ.

13. Тематик (лексик-семантик) төркөм һәм гипо-гиперонимик парадигма (ГГП) хаҡында төшөнсә.

14. Башҡорт лексикаһында вариант һүҙҙәр, паронимдар һәм эвфемизмдар.

15. Башҡорт лексикаһында иң боронғо ҡатлам һүҙҙәр. Төп башҡорт һүҙҙәре тип был телдең иң боронғо мираҫ, шул ук ваҡытта мәңге йәш һүҙҙәре аталыу.

16. Башҡорт теленең һүҙлек составында ориентализмдар: фарсы сығанаҡлы һүҙҙәр; ғәрәбизмдар; санскрит, ҡытай һ.б. көнсығыш телдәрҙән үҙләштермәләр.

17. Башҡорт лексикаһында төп рус (урыҫ) һүҙҙәре, рус теленең үҙ һүҙҙәре ҡатламы.

18. Рус теле аша бүтән (көнбайыш, Көнбайыш Европаның классик һәм яңы) телдәрҙән килеп ингән һүҙҙәр.

19. Актив һәм пассив ҡулланылыш йәһәтенән башҡорт лексикаһы: иҫкергән (архаизм һәм историзмдар) һәм яңы һүҙҙәр (неологизмдар), уларҙың төрҙәре һәм ҡулланылыш үҙенсәлектәре, иҫке менән яңының мөнәсәбәттәшлеге.

20. Ҡулланылыш өлкәһе (сфераһы) буйынса башҡорт лексикаһы; дөйөм ҡулланылышлы һәм ҡулланылышы сикләнгән һүҙҙәр ҡатламдары.

21. Диалект лексикаһы (диалекталь лексика, диалектизмдар) һәм уларҙың төрҙәре: 1) лексик, фонетик һәм морфологик (фономорфологик) диалектизмдар; 2) семантик һәм полисемантик диалектизмдар.

22. Махсус (профессиональ һәм терминологик) лексика. Традицион лексикологияла ҡабул ителгәнсә, һүҙлек составын тематик (лексик-семантик) төркөмдәр: профессиональ (кәсеп-һөнәр) лексикаһына бүлеп өйрәнеүҙең маҡсатҡа ярашлы булыуы.

23. Лексик стилистика һәм синонимика. Лексикографик хеҙмәттәрҙә стилистик биҙәктәрҙе һәм стиль төрҙәрен билдәләү.

24. Йәнле телмәр лексикаһы: ябай телмәр лексикаһы һәм тупаҫ (вульгар) лексика. Экспрессив-баһалау һүҙҙәре.

25. Фразеологик берәмектәр (фразеологизмдар), уларҙың төп билдәләре; һүҙ (лексема) һәм фразеологизм; ирекле (синтаксик) һүҙбәйләнеш һәм тотороҡло (фразеологик) һүҙбәйләнеш.

26. Фразеологизм менән мәҡәлдәр һәм әйтемдәр: оҡшаш һәм айырмалы яҡтары һ.б.

27. Фразеологик берәмектәрҙең структур-грамматик һәм килеп сығышы мәсьәләләре.

28. Башҡорт теленең лексикографияһы тарихы.

29. Һүҙлектәр һәм уларҙың төрҙәре; практик (ғәмәли) һәм теоретик лексикография мәсьәләләре.

30. Башҡорт лексикографияһының ике быуатлыҡ тарихынан. М.Ҡашғари һәм уның «Төрки телдәр һүҙлеге» (1072-1074); XVIII-XIX быуаттарҙың сағыштырма-оҡшаштырма һүҙлектәре; башҡорт теленең үҙ һүҙлектәре.

31. Энциклопедиялар һәм энциклопедик һүҙлектәр. "Ҡыҫҡаса «Башкортостан» энциклопедиялары (Уфа, 1996; Өфө, 1997).

32. Аңлатмалы һүҙлектәр. «Башҡорт теленең һүҙлеге» (l–Il, М., 1993): төҙөлөү принциптары, уның буйынса тел статистик мәғлүмәттәр.

33. Ураҡсин З.Ғ. Башҡорт теленең фразеологик һүҙлеге (Өфө, 1996). Тәржемә фразеологии һүҙлектәр (башҡортса-русса, русса-башҡортса һ.б.).

34. Башҡорт теленең дөйөм тәржемә (русса-башҡортса; башкортса-русса) һүҙлектәре.

35. Мәктәп (уҡыу-уҡытыу) тәржемә (русса-башҡортса; башҡортса-русса) һүҙлектәре; уларҙың тематик, иллюстрациялы, функциональ-когнитив һ.б. төрҙәре.

36. Тәүге серия (XX быуаттың 20-40-сы йылдары), икенсе серия (XX быуаттың 50-70-се йылдары) һәм яңы (үткән быуаттың 80-90-сы йылдары - XXI быуат башы) терминологик һүҙлектәре.

37. Хәҙерге башкорт теленең дөйөм һәм мәктәп орфография һүҙлектәре.

38. Ономасиология; ономастик (топонимдар һәм антропонимдар) һүҙлектәр; хәҙерге тел тормошонда уларҙың тоткан урыны һәм әһәмиәте.

39. Башҡорт теленең яңы төр (морфемалар, грамматика, кире һ.б.) һүҙлектәре.
40. Компьютер лингвистикаһы һәм йышлык һүҙлектәре.
41. Лингвокультурологик (этнолингвистика, этнокультурологик-этномәҙәни) һүҙлектәр.
44. «Башҡорт теленең академик һүҙлеге».

Морфология

1. Тел ғилеменең бүлеге булараҡ морфология, уның өйрәнеү объекты, башҡа фәндәр араһында тотҡан урыны.
2. Башҡорт телен ғилми нигеҙҙә өйрәнеү тарихы. Башҡорт теленең морфологик төҙөлөшөн өйрәнеү тарихы, актуаль мәсьәләләре.
3. Грамматик категория, грамматик мәғәнә, грамматик форма. Семантик мәғәнә.
4. Һүҙ төркөмдәре, уларҙы бүлеү критерийҙары. Үҙ аллы һәм ярҙамсы һүҙ төркөмдәре.
5. Исем. Исем тураһында дөйөм төшөнсә Морфологик билдәләре, синтаксик функциялары. Исемдәрҙең лексик-семантик төркөмсәләре. Исемдәрҙең яһалышы.
6. Исемдәрҙең эйәлек категорияһы.
7. Исемдәрҙең хәбәрлек категорияһы.
8. Башҡорт телендә килеш категорияһы: традицион һәм яңы ҡараштар.
9. Исемдең башҡорт теленең һүҙъяһалыш системаһындағы урыны.
10. Сифат. Сифат тураһында дөйөм төшөнсә Морфологик билдәләре, синтаксик функциялары. Сифаттарҙы лексик-семантик төркөмсәләргә бүлеү.
11. Сифаттарҙың яһалышы.
12. Төп һәм шартлы сифаттар. Сифат дәрәжәләре.
13. Эйәлек сифаттары, уларҙың үҙенсәлектәре.
14. Алмаш. Алмаш тураһында дөйөм төшөнсә Морфологик билдәләре, синтаксик функциялары. Алмаш төркөмсәләре.
15. Алмаштарҙың яһалышы, синтаксик функциялары.
16. Алмаштарҙың тарихи үҫеше.
17. Һан. Һан тураһында дөйөм төшөнсә Морфологик билдәләре, синтаксик функциялары.
18. Һандарҙың төҙөлөшө. Һандарҙың төркөмсәләре.
19. Башҡорт телендә нумератив һүҙҙәр. Уларҙың тел ҡатламдары буйынса бүленеше.
20. Рәүеш. Рәүеш тураһында дөйөм төшөнсә Морфологик билдәләре, синтаксик функциялары.
21. Рәүеш төкөмсәләре. Рәүештәрҙең яһалышы.
22. Рәүеш дәрәжәләре.
23. Ҡылым. Ҡылым тураһында дөйөм төшөнсә. Ҡылымдың башланғыс формаһы. Үҙ аллы һәм ярҙамсы ҡылымдар.
24. Ҡылымдың лексик-семантик төркөмсәләре. Ҡылымдарҙың яһалышы.
25. Күсемле һәм күсемһеҙ ҡылымдар. Ҡылымдарҙың зат һәм һан категорияһы.
26. Ҡылымдың һөйкәлеш категорияһы.
27. Хәбәр һөйкәлеше. Уның төп грамматик мәғәнәһе, заман формалары.
28. Хәбәр һөйкәлешенең үткән заман формаһы.
29. Хәбәр һөйкәлешенең хәҙерге заман формаһы.
30. Хәбәр һөйкәлешенең киләсәк заман формаһы.
31. Шарт һөйкәлеше. Шарт һөйкәлешенә ҡараған ҡылымдарҙың мәғәнәләре, формалары. Зат, һан, барлыҡ/юҡлыҡ менән үҙгәреше.

32. Бойороҡ һөйкәлеше. Уларҙың мәғәнәләре, грамматик формалары, синтаксик һәм стилистик функциялары.
33. Теләк һөйкәлеше. Уларҙың мәғәнәләре, яһалышы. Синтаксик функциялары.
34. Ихтималлылыҡ (фараз итеү) һөйкәлеше. Уның формалары. Синтаксик функциялары.
35. Ниәт-маҡсат һөйкәлеше. Уның мәғәнәһе, яһалышы. Синтаксик функциялары.
36. Ҡылым төркөмсәләре. Сифат ҡылым. Сифат ҡылымдың заман формалары. Синтаксик функциялары.
37. Уртаҡ ҡылым (инфинитив). Мәғәнәһе, морфологик үҙенсәлектәре. Синтаксик функциялары.
38. Хәл ҡылым. Уның рәүеш һәм ҡылым билдәләре, формалары. Синтаксик функциялары.
39. Исем ҡылым. Мәғәнәһе, яһалышы. Синтаксик функциялары.
40. Ҡылымдың йүнәлеш категорияһы.
41. Ҡылымдың күләм (төр) категорияһы.
42. Ҡылым формаларының модаллек мәғәнәләре.
43. Ҡылым формаларының эмоциональ-экспрессив мәғәнәләре.
44. Ҡылым формаларының стилистик функциялары. Синтаксик функциялары.
45. Ярҙамсы һүҙ төркөмдәре. Уларҙың үҙенсәлектәре.
46. Ярҙамсы һүҙ төркөмдәре. Бәйләүестәр. Улаҙың яһалышы, төрҙәре.
47. Ярҙамсы һүҙ төркөмдәре.Теркәүестәр. Улаҙың яһалышы, семантик төрҙәре.
48. Ярҙамсы һүҙ төркөмдәре. Киҫәксәләр. Уларҙың семантик төркөмдәргә бүленеше.
49. Модаль һүҙҙәр. Уларҙың мәғәнәһе, семантик төрҙәре. Модаль һүҙҙәрҙең синтаксик функциялары.
50. Ымлыҡтар. Уларҙың өн составы, мәғәнәүи төрҙәре.
51. Оҡшатыу һүҙҙәре, уларҙың мәғәнәһе, төҙөлөшө. Саҡырыу-ҡыуыу һүҙҙәре.
52. Һүҙ төркөмдәренең бер-береһенә күсеше.

Синтаксис сложного предложения

1. Ҡушма һөйләм тураһында төшөнсә.
2. Башҡорт тел ғилемендә ҡушма һөйләмде өйрәнеү тарихы, уны өйрәнеүҙәге йүнәлештәр.
3. Ҡушма һөйләм эсендәге айырым һөйләмдәрҙең мәғәнәүи бәйләнеше, төҙөлөшө һәм интонацияһы буйынса берҙәмлеге.
4. Ҡушма һөйләмдең ябай һөйләмдән айырмаһы. Ҡушма һөйләм компоненттарының үҙ-ара бәйләнеү юлдары, бәйләүсе саралары (теркәүестәр, мөнәсәбәт һүҙҙәр, ҡылым формалары, бәйләүес һәм бәйләүес һүҙҙәр, килеш ялғауҙары, йәнәшә тороу, интонация һ.б.).
5. Ҡушма һөйләм эсендәге ябай һөйләмдәр араһында грамматик бәйләнеш: теҙмә бәйләнеш һәм уны белдереүсе саралар; эйәртеүле бәйләнеш һәм уны белдереүсе саралар.
6. Теҙмә ҡушма һөйләм. Теркәүесһеҙ теҙмә ҡушма һөйләмдәр, уларҙың мәғәнәһе, төҙөлөшө, интонацияһы буйынса төрҙәре.
7. Теркәүесле теҙмә ҡушма һөйләмдәр. Айырым һөйләмдәре үҙ-ара һанау, ҡаршы ҡуйыу интонацияһы менән бәйләнгән теҙмә ҡушма һөйләмдәр.
8. Айырым һөйләмдәре йыйыу, ҡаршы ҡуйыу, бүлеү теркәүестәре менән бәйләнгән теҙмә ҡушма һөйләмдәр.
9. Эйәртеүле ҡушма һөйләм. Баш һәм эйәрсән һөйләм, эйәртеүле ҡушма һөйләмдең теҙмә ҡушма һөйләмдән айырмаһы.

10. Эйәрсән һөйләмдең баш һөйләмгә бәйләнеү юлдары: аналитик, синтетик. Аналитик бәйләүсе саралар. Синтетик бәйләүсе саралар.
11. Эйәрсән һөйләмдәрҙең мәғәнәүи төрҙәре: Эйәрсән эйә, хәбәр һөйләм. Улар эргәһендә тыныш билдәләре.
12. Эйәрсән тултырыусы һәм аныҡлаусы һөйләмдәр, уларҙың аналитик һәм синтетик төрҙәре.
13. Эйәрсән кире һөйләмдәр.
14. Эйәрсән күләм-дәрәжә һөйләмдәр.
15. Эйәрсән рәүеш һөйләмдәр.
16. Эйәрсән шарт һөйләмдәр.
17. Эйәрсән сағыштырыу һөйләмдәр.
18. Эйәрсән ваҡыт һөйләмдәр.
19. Эйәрсән маҡсат һөйләмдәр
20. Эйәрсән сәбәп һөйләмдәр
21. Аналитик һәм синтетик төҙөлөшлө эйәрсән һөйләмдәрҙең үҙ-ара синонимлығы.
22. Ҡатмарлы синтаксик конструкциялар.
23. Күп эйәрсәнле ҡушма һөйләмдәр һәм уларҙың төрҙәре.
24. Ҡатнаш ҡушма һөйләмдәр.
25. Теҙемдәр тураһында төшөнсә. Уларҙың ябай һөйләм, ҡушма һөйләм тибындағы төрҙәре.
26. Тура телмәр һәм ситләтелгән телмәр.
27. Монолог, диалог, полилог, уларҙың үҙенсәлектәре.
28. Уртаҡ телмәр, уның ритмик-мелодик, стилистик үҙенсәлектәре.
29. Текст синтаксисы. Тексттың мәғәнәүи, коммуникатив, структур һәм грамматик берҙәмлеге. Текст композицияһы.
30. Башҡорт теле пунктуацияһының төп принциптары. Тыныш билдәләрен төркөмләү һәм уларҙың ҡуйылыу осраҡтары.
31. Текст синтаксисы.
32. Ҡатмарлы синтаксик бөтөн.
33. Текстағы һөйләмдәрҙең үҙ-ара бәйләнеү ысулдары.
34. Текстағы һөйләмдәрҙе бер-береһенә бәйләүсе саралар.
35. Тексттың төрҙәре. Хикәйәләү тибындағы текстар.
36. Тасуирлау тибындағы текстар.
37. Фекер йөрөтөү тибындағы текстар.
38. Баш һөйләмгә алмаштар (һорау, күрһәтеү) менән бәйләнгән эйәрсән һөйләмдәр, уларҙың үҙенсәлектәре.
39. Баш һөйләмгә теркәүестәр, теркәүес һүҙҙәр менән бәйләнгән эйәрсән һөйләмдәр, уларҙың үҙенсәлектәре.
40. Баш һөйләмгә интонация менән бәйләнгән эйәрсән һөйләмдәр, уларҙың үҙенсәлектәре.
41. Баш һөйләмгә аффикстар менән бәйләнгән эйәрсән һөйләмдәр, уларҙың үҙенсәлектәре.
42. Баш һөйләмгә бәйләүес һәм бәйләүес һүҙҙәр менән бәйләнгән эйәрсән һөйләмдәр, уларҙың үҙенсәлектәре.
43. Баш һөйләмгә йәнәшә тороп (һөйләм тәртибе) бәйләнгән эйәрсән һөйләмдәр, уларҙың үҙенсәлектәре.
44. Аналитик һәм синтетик төҙөлөшлө эйәрсән һөйләмдәрҙең синонимлығы. Синтаксик конструкцияларҙың синонимлығын билдәләүсе критерийҙар.
45. Эйәрсән эйә, хәбәр, тултырыусы һәм аныҡлаусы һөйләмдәрҙең аналитик, синтетик төҙөлөшлө һәм ябай һөйләм вариантындағы синонимдары, уларҙың төҙөлөшөн үҙгәртеү юлдары.

46. Эйәрсән хәл һөйләмдәрҙең аналитик, синтетик төҙөлөшлө һәм ябай һөйләм вариантындағы синонимдары, уларҙың төҙөлөшөн үҙгәртеү юлдары.

47. Башҡорт теленең пунктуацияһы,уның нигеҙҙәре, тарихы.

48. Нөктә, өтөр, нөктәле өтөр билдәләренең ҡуйылыу осраҡтары, ҡағиҙәләре.

49. Һыҙыҡ, ике нөктә һәм башҡа тыныш билдәләренең ҡуйылыу осраҡтары, ҡағиҙәләре.

50. Текстағы айырым һөйләмдәрҙе бәйләүсе лексик һәм грамматик саралар.

Перечень вопросов к зачету

Синтаксис простого предложения

1. Синтаксис фәнендәге йүнәлештәр. Һүҙбәйләнеш һәм һөйләм. Уларҙы бер-береһенән айырыусы билдәләр.
2. Эйәртеүле һүҙбәйләнеш киҫәктәрен үҙ-ара бәйләүсе саралар.
3. Эйәртеүле һүҙбәйләнештә һүҙҙәрҙең синтаксик бәйләнеш юлдары.
4. Ярашыу.
5. Башҡарылыу.
6. Йәнәшәлек.
7. Һөйкәлеү.
8. Һүҙбәйләнеште эйәртеүсе киҫәге һәм эйәреүсе һүҙе ҡайһы һүҙ төркөмөнән булыуына ҡарап төркөмләү.
9. Субстантив, адъектив, нумератив, прономинальһүҙбәйләнештәр.
10. Вербаль, адвербаль, модаль һүҙбәйләнештәр.
11. Һүҙбәйләнеш компоненттары араһында мәғәнәүи мөнәсәбәттәр.
12. Ирекле һүҙбәйләнештәр һәм фразеологик һүҙбәйләнештәр.
13. Синтагма, телмәр такты, тын алыу төркөмө, цезура.
14. Ике составлы һөйләмдәр.
15. Һөйләмдең интонация яғынан бүленеше.
16. Хәбәр һөйләмдәр.
17. Һорау һөйләмдәр.
18. Бойороҡ-өндәү һөйләмдәр.
19. Тойғо һөйләмдәр.
20. Структураһы буйынса һөйләм төрҙәре.
21. Йыйнаҡ һәм тарҡау һөйләмдәр.
22. Һөйләмдең баш киҫәктәре, уларҙың урынлашыу тәртибе.
23. Аныҡлаусылар, уларҙың һөйләмдәге урыны.
24. Тултырыусылар, уларҙың һөйләмдәге урыны.
25. Өҫтәлмәлектәр.
26. Хәлдәр, уларҙың мәғәнәләре яғынан төрҙәре: ваҡыт хәле, урын хәле, маҡсат хәле, шарт хәле, сәбәп хәле, рәүеш хәле, күләм-дәрәжә хәле, кире хәлдәр, уларҙың һөйләмдәге урыны.
27. Һөйләмдең детерминант киҫәктәре.
28. Ҡатмарландырылған ябай һөйләмдәр.
29. Тиң киҫәктәр. Улар эргәһендә тыныш билдәләре.
30. Айырымланған эйәрсән киҫәктәр. Аныҡлаусыларҙың айырымланыуы.
31. Өҫтәлмәлектәрҙең айырымланыуы.
32. Хәлдәрҙең айырымланыуы.
33. Хәл әйтеме һәм уның айырымланыуы.
34. Бер составлы һөйләмдәрҙең төрҙәре. Билдәле эйәле һөйләмдәр.
35. Билдәһеҙ эйәле һөйләмдәр.
36. Дөйөм эйәле һөйләмдәр, уларҙың асылы.

37. Эйәһеҙ һөйләмдәр һәм уларҙың асылы.
38. Инфинитив-модаль һөйләмдәр.
39. Атама һөйләмдәр, уларҙың тәбиғәте һәм төҙөлөшө.
40. Вокатив һөйләм.
41. Өндәш һүҙҙәр, һүҙбәйләнештәр.
42. Инеш һүҙҙәр һәм һөйләмдәр.
43. Индермә конструкциялар.
44. Өҫтәлмә конструкциялар.
45. Парцелляция.

Примерная тематика курсовых проектов (работ)

1. Лексика строительства и архитектуры в башкирском языке/ Башҡорт телендә төҙөлөш һәм архитектура лексикаһы.
2. Исторический консонантизм / Тарихи консонантизм.
3. Антропонимы, представленные в романе Г.Якуповой "Женщины" / Г.Яҡупованың "Катындар" романында бирелгән антропонимдар.
4. Микротопонимияродного края / Тыуған яҡ микротопонимияһы
5. Средства, обозначающие цвета в произведениях М.Карима / М.Кәрим әҫәрҙәрендә төҫтәрҙе белдереүсе саралар.
6. Ономастический материал, представленный в произведениях А.Хакимова / Ә.Хәкимов әҫәрҙәрендә ономастик материалдың бирелеше.
7. Ономастические единицы в словаре «Древнетюркского языка» / «Боронғо төрки һүҙлеге»ндә ономастик берәмектәр.
8. Антропонимия Хайбуллинского района / Хәйбулла районы антропонимияһы.
9. Наименования образовательных учреждений г. Стерлитамак / Белем биреү учреждениелары атамалары.
10. Наименования торговых объектов г. Стерлитамак / Стәрлетамаҡ ҡалаһы сауҙа йорттары атамалары.
11. Наименования развлекательно-культурных учреждений г. Стерлитамак / Стәрлетамаҡ ҡалаһының мәҙәни һәм күңел асыу учреждениелары атамалары.
12. Повествование как функционально-семантический тип текста / Башҡорт телендә текстың функциональ-семантик тибы булараҡ хикәйәләү.
13. Строение пейзажных микротекстов в произведениях Н.Мусина / Н.Мусин әҫәрҙәрендә пейзажды һүрәтләүсе текстарҙың төҙөлөшө.
14. Строение политических текстов в башкирском языке / Башҡорт телендә сәйәси текстарҙың төҙөлөшө.
15. Языковые особенности сказок в башкирском языке / Башҡорт телендә әкиәттәрҙең тел үҙенсәлектәре.
16. Выразительно-языковые средства в стихотворениях Рами Гарипова / Рәми Ғарипов шиғырҙарында тел-һүрәтләү саралары.
17. Структурно-семантическое строение загадок в башкирском языке / Башҡорт телендә йомаҡтарҙың структур-семантик төҙөлөшө.
18. Рассуждение как функционально-семантический тип текста / Башҡорт телендә текстың функциональ-семантик тибы булараҡ фекер йөрөтөү.
19. Строение описательных микротекстов / Һүрәтләү тибындағы микротекстарҙың төҙөлөшө.
20. Топонимы Волостновского сельского совета Кугарчинского района / Күгәрсен районы Волостновка ауыл советының топонимдары.
21. Академический словарь башкирского языка: сравнительно-описательный анализ / Башҡорт теленең академик һүҙлеге: сағыштырма-тасуири анализ.

22. Научный стиль: лексико-семантические и структурные особенности / Фәнни стиль: лексик-семантик һәм структур үҙенсәлектәре.

23. Башкирские шежере: структурные и языковые особенности / Башҡорт шәжәрәһе: структур һәм тел үҙенсәлектәре.

24. Синонимы, использованные в стихотворениях Р. Гарипова / Р. Ғарипов шиғырҙарында синонимдарҙың ҡулланышы.

25. Глаголы повелительного наклонения в современном башкирском языке / Хәҙерге башҡорт телендә бойороҡ һөйкәлеше ҡылымдары.

26. Имя прилагательное в башкирском языке / Башҡорт телендә сифат һүҙ төркөмө.

27. Особенности зиганского говора южного диалекта башкирского языка / Башҡорт теленең көньяҡ диалектының егән һөйләше үҙенсәлектәре.

28. Топонимия Миякинского района / Миәкә районы топонимияһы.

29. Топонимический материал, представленный в романе Дж.Киекбаева “Родные и знакомые” / Ж.Кейекбаевтың “Туғандар һәм таныштар” романында топонимик материалдың бирелеше.

30. Соматическая лексика башкирского языка, их роль в словообразовании / Башҡорт телендә соматик лексика, уның һүҙ яһауҙағы роле.

31. Микротопонимия Кугарчинского района / Күгәрсен районы микротопонимияһы.

32. Устаревшие слова в произведениях М.Акмуллы / М.Аҡмулла әҫәрҙәрендә иҫкергән һүҙҙәр.

33. Концепт «женщина» в башкирской паремиологии / Башҡорт паремиологияһында «ҡатын» концепты.

34. Использование числительных в произведениях народного творчества / Халыҡ ижады әҫәрҙәрендә һандарҙың ҡулланылышы.

35. Проблема служебных частей речи в башкирском языке / Хәҙерге башҡорт телендә ярҙамсы һүҙ төркөмдәре проблемаһы.

36. Деепричастия в современном башкирском языке / Хәҙерге башҡорт телендә хәл ҡылым.

37. Модальные слова в современном башкирском языке / Хәҙерге башҡорт телендә модаль һүҙҙәр.

38. Орфография башкирского и кыргызского языков / Башҡорт һәм ҡырғыҙ теленең орфографияһы.

39. Кальки в современном башкирском языке / Хәҙерге башҡорт телендә калькалар.

40. Правописание сложных слов с компонентом “Имя прилагательное” в башкирском языке / Сифат компонентлы ҡушма һүҙҙәрҙең яҙылышы.

41. Диалектная лексика башкирского языка (наименование утвари) / Башҡорт теленең диалекталь лексикаһы (һауыт-һаба атамалары).

42. Наименование домашнего убранства в башкирских диалектах / Башҡорт теленең йорт-йыһаз атамаларын белдергән һүҙҙәр.

43. Названия животных в башкирских диалектах/ Башҡорт диалекттарында хайуан атамалары.

44. Башкирские топонимы от названий растений / Үҫемлек атамаларынан яһалған топонимдар.

45. Топонимы Куюргазинского района / Көйөргәҙе районының топонимияһы.

46. Лексико-стилистические особенности произведений Фанизы Исхаковой / Фәниҙә Исхакованың әҫәрҙәренең лексик үҙенсәлектәре.

47. Лексико-стилистические особенности повести Мажита Гафури “Черноликие” / М.Ғафуриҙың «Ҡара йөҙҙәр» повесының лексик-стилистик үҙенсәлектәре.

48. Лексико-грамматические особенности повестей Т.Гариповой/ Т.Ғарипова хикәйәләренең лексик-грамматик үҙенсәлектәре.

49. Языковые особенности произведений З.Валиди / З. Вәлиди әҫәрҙәренең тел үҙенсәлектәре.

50. Лексико-стилистические особенности газеты «Торатау» / "Торатау " гәзитенең лексик-стилистик үҙенсәлектәре.

51. Простые предложения, осложненные обособленными второстепенными членами (на примере рассказа Т.Гариповой “Урок” / Башҡорт телендә айырымланған эйәрсән киҫәктәр менән ҡатмарландырылған ябай һөйләмдәр (Т.Ғарипованың “Һабаҡ” хикәйәһе миҫалында).

52. Простые предложения, осложненные обращением (на материале произведений М. Карима) / Башҡорт телендә өндәш һүҙҙәр менән ҡатмарландырылған ябай һөйләмдәр (М. Кәрим әҫәрҙәре миҫалында).

53. Простые предложения, осложненные однородными членами в башкирском языке (на примере рассказа Т.Гариповой “Песня голубя”) / Башҡорт телендә тиң киҫәктәр менән ҡатмарландырылған ябай һөйләмдәр (Т.Ғарипованың “Күгәрсен йыры” хикәйәһе миҫалында).

54. Многочленные сложные предложения в башкирском языке / Башҡорт телендә күп эйәрсәнле ҡушма һөйләмдәр.

55. Виды чужой речи в башкирском языке (на примере произведений Д. Булякова) / Башҡорт телендә сит телмәр төрҙәре (Д. Бүләков әҫәрҙәре миҫалында).

56. Концепт здоровье в башкирской языковой картине мира / Башҡорт тел картинаһында һаулыҡ концепты.

57. Поэтическая ономастика в произведении Мустая Карима «Долгое-долгое детство» / Мостай Кәримдең «Оҙон-оҙаҡ бала саҡ» әҫәрендәге поэтик ономастика.

58. Имя прилагательное в башкирском языке / Башҡорт телендә сифат һүҙ төркөмө.

59. Наречие в башкирском языке / Башҡорт телендә рәүеш һүҙ төркөмө.

60. Поэтическая ономастика в произведениях Мустая Карима / М. Кәрим әҫәрҙәрендәге поэтик ономастика.

Планы семинарских занятий

Вопросы для семинаров

Семинар №1.
Тема.Тел ғилеменең айырым тармағы булараҡ фонетика

1. Фонетика тураһында дөйөм төшөнсә.
2. Өн һәм фонема. Аллофон.
3. Өн һәм хәреф.
4. Хәрефтәр (графемалар) менән өндәр (фонемалар) араһындағы мөнәсәбәт.
5. Телдең фонемалар составы.
6. Телмәр аппараты һәм өндәр артикуляцияһы.

Семинар №2, 3
Тема. Башҡорт теленең вокализмы
1-се дәрес

1. Һуҙынҡы һәм тартынҡы өндәрҙе айырыусы билдәләр.
2. Һуҙынҡы өндәрҙең акустик билдәһе.
3. Һуҙынҡы өндәрҙең артикуляцион билдәһе.
4. Һуҙынҡы өндәрҙең функциональ билдәһе.

2-се дәрес
1. Тулы һәм ҡыҫҡа һуҙынҡылар.
2. И, у, ү һуҙынҡыларының уртаҡ һыҙаттары.
3. Дифтонгылар.
4. Һуҙынҡы өндәргә тулы фонетик анализ.

Эштәр:
1. Һуҙынҡы өндәргә тулы фонетик анализ яһау тәртибен үҙләштерергә.
2. Художестволы әҙәбиәттән һуҙынҡыларҙың бөтә позицияларын күрһәткән һөйләмдәр яҙырға.
3. Е, ё, я, ю, ь, ъ, в [v] хәрефле һүҙҙәр булған һөйләмдәр яҙырға.
4. Н.Г. Охареваның мәҡәләһен конспектларға (Охарева Н.Г. Формантная структура башкирских гласных // Исследования по грамматике современного башкирского языка. - Уфа, 1979. - С.55-60).

Семинар №4
Тема. Башҡорт теленең консонантизмы
1. Тартынҡылар яһалышындағы дөйөм шарттар.
2. Тартынҡы өндәр системаһы. Тартынҡы өндәрҙең акустик билдәләре.
3. Тартынҡы өндәрҙең артикуляцион билдәләре.
4. Тартынҡы өндәрҙең функциональ билдәләре.

Эштәр:
1. Тартынҡы өндәргә тулы фонетик анализ яһау тәртибен үҙләштерергә.
2. Бер төрлө тартынҡыға башланған һүҙҙәр менән бәйләнешле текст төҙөргә.

Семинар № 5,6,7
Тема. Телмәр ағышында фонемаларҙың үҙгәреше
1-се дәрес
1. Башҡорт телендәге позицион фонетик процестар:
А) редукция;
Б) протеза;
В) эпентеза;
Г) эпитеза;
Ғ) элизия.

2-се дәрес
1. Башҡорт телендә комбинатор фонетик процестар:
А) ассимиляция;
Б) диссимиляция;
В) метатеза;
Г) диэреза

Эш: Һәр фонетик процесҡа икешәр миҫал яҙып алырға.

3-сө дәрес
1. Сингармонизм законы тураһында төшөнсә.
2. Аңҡау гармонияһы, уның үҙенсәлектәре. Үҙләштерелгән һүҙҙәрҙә аңҡау гармонияһының сағылышы.
3. Ирен гармонияһы, уның аңҡау гармонияһына мөнәсәбәте.
4. Һуҙынҡы һәм тартынҡы өндәрҙең ярашыуы.

5. Сингармоник параллелизмдар һәм һүҙҙәрҙең сингармоник варианттары. Уларҙың барлыҡҡа килеү сәбәптәре һәм мәғәнә айырмалығы.
6. Гармонияһыҙ һүҙҙәр.

Эштәр.
1. Башҡорт һөйләштәрендә сингармонизм законының һаҡланыу-һаҡланмауына күҙәтеү яһағыҙ.
2. Үҙләштерелгән һүҙҙәрҙә сингармонизм законына буйһоноу осраҡтарына миҫалдар килтерегеҙ.

Семинар №8,9,10
Тема. Баҫым. Ижек. Интонация
1-се дәрес
1. Баҫым системаһы.
2. Баҫым төрҙәре: динамик баҫым, музыкаль-тоник һәм квантитатив баҫым.
3. Һүҙ баҫымының фонологик роле.
4. Төп баҫым һәм ярҙамсы баҫым, баҫымдың һүҙ мәғәнәһенә мөнәсәбәте.
5. Баҫым беренсе ижеккә төшкән һүҙҙәр.
6. Баҫым төшмәй торған ялғауҙар.
7. Үҙләштерелгән һүҙҙәрҙә баҫым.

Эштәр:
1. Проф.Э.Ф.Ишбирҙиндың мәҡәләһен конспектларға, дискуссияға әҙерләнергә (Ишбердин Э.Ф. Особенности словесного ударения в башкирском языке // Ядкяр.- 1995.- №1.- 145-149-сы биттәр).
2. Художестволы әҙәбиәттән баҫым һуңғы ижеккә төшмәгән һүҙҙәр булған һөйләмдәр яҙырға (6 һөйләм).

2-се дәрес
1. Хәҙерге башҡорт телендә ижек типтары.
2. Һүҙҙе ижеккә бүлеү. Һүҙҙе юлдан-юлға күсереү.
3. Рус теленән ингән һүҙҙәрҙе ижеккә бүлеү үҙенсәлектәре.

3-сө дәрес
1. Телмәр мелодикаһы һәм интонация.
2. Хәбәр һөйләм мелодикаһы.
3. Һорау һөйләм мелодикаһы.
4. Бойороҡ һөйләм мелодикаһы.
5. Өндәү һөйләм мелодикаһы.

Эштәр:
1. Художестволы әҙәбиәттән һәр ижек ҡалыбына миҫалдар яҙып алырға.
2. 7 йәки унан да күберәк ижекле һүҙҙәрҙе яҙып алырға.

Семинар №11, 12
Тема. Башҡорт теленең орфоэпияһы һәм орфографияһы
1-се дәрес
1. Орфоэпия тураһында төшөнсә.
2. Башҡорт әҙәби теленең дөрөҫ әйтелеше. Был өлкәлә проф. Ж.Ғ.Кейекбаевтың эшмәкәрлеге.
3. Башҡорт әҙәби теленең орфоэпик нормалары. Һуҙынҡы өндәрҙең әйтелеше.
4. Тартынҡы өндәрҙең әйтелеше.

2-се дәрес

1. Орфография һәм уның принциптары:

А) фонетик принцип;

Б) морфологик (морфематик) принцип;

В) тарихи-традицион принцип;

Г) график принцип;

Ғ) дифференциаль принцип.

2. Башҡорт теленең орфографик ҡағиҙәләре. Ҙур һәм бәләкәй хәрефтәрҙең ҡулланылыш.

3. Ҡушып, айырып һәм һыҙыҡса (дефис) аша яҙыу.

4. Һүҙҙе юлдан-юлға күсереү.

5. График ҡыҫҡартыуҙар. Аббревиация.

Эштәр:

1. Орфографияның орфоэпияға көслө йоғонтоһона миҫалдар килтерергә.

2. Орфографияның һәр принцибына башҡорт теленән миҫалдар килтерергә (һөйләм эсендә).

3. «Башҡорт теленең орфография һүҙлеге»нең (Өфө, 1998) ҡушымтаһында бирелгән төп орфоргафик ҡағиҙәләрҙе конспектларға (353-363-сө биттәр).

Семинар №13, 14, 15, 16

Тема. Графика. Алфавит

1-се дәрес

1. Графика тураһында төшөнсә. График саралар.
2. Хәреф булмаған (башҡа төрлө) график саралар.
3. Алфавит. Хәҙерге алфавиттағы хәрефтәрҙең исеме һәм һыҙылыштары.
4. Графиканың фонема принцибы.
5. Графиканың ижек принцибы.
6. Яҙыуҙа тартынҡы өндәрҙең ҡатылығын һәм йомшаҡлығын билдәләү
7. Яҙыуҙа Й фонемаһын билдәләү.

2-се дәрес

1. Бер һәм күп мәғәнеле хәрефтәр. Һуҙынҡы хәрефтәр.
2. Тартынҡы хәрефтәр.
3. Ъ һәм Ь хәрефтәре.
4. Хәрефтәрҙең үҙҙәре тамғалаған өндәр һаны буйынса төрҙәре.
5. Башҡорт яҙыуы тарихынан. Ғәрәп графикаһы нигеҙендәге башҡорт алфавиты.

3-сө дәрес

1. Латин графикаһы нигеҙендәге башҡорт алфавиты.

4-се дәрес

1. Кириллица нигеҙендә башҡорттар өсөн төҙөлгән алфавиттар.
2. Хәҙерге башҡорт алфавиты.

Эштәр:

1. “Хәҙерге башҡорт теле” (Өфө, 1986) дәреслегенән ғәрәп, латин, урыҫ графикаларына нигеҙләнгән башҡорт алфавиттарын күсереп яҙырға.

2. Хәҙерге башҡорт алфавитын ятларға.

Семинар № 17
Тема. Транскрипция. Транслитерация
1. Транскрипция тураһында дөйөм төшөнсә.
2. Транскрипцион тамғалар.
3. Транслитерация тураһында төшөнсә.

Занятие № 1. Башҡорт теле тураһында төшөнсә.
1. Тел тураһында төшөнсә.
2. Башҡорт теле – башҡорт халҡының теле.
3. Хәҙерге башҡорт әҙәби теле.
4. Башҡорт теленең төрки, алтай һәм урал телдәренә ҡәрҙәшлеге (Н.А. Баскаков, Ж.Ғ. Кейекбаев классификациялары)

Занятие № 2. Башҡорт теле ғилемендә лексикологияның тотҡан урыны
1. Лексикология фәне. Дөйөм тел ғилемендә бирелгән төшөнсә.
2. Төркиәттә һәм башҡорт теле ғилемендә уны өйрәнеү тарихы.
3. Лексикология бүлектәре, уларға харктеристика.

Занятие № 3. Семасиология.
1. Семасиология. Һүҙ тураһында төшөнсә.
2. Башҡорт һүҙҙәренең семантик структураһы (эпидигматика): бер мәғәнәлек.
3. Күп мәғәнәлек.

Занятие № 4. Тура һәм күсмә мәғәнәлек.
1. Тура һәм күсмә мәғәнәлек тураһында төшөнсә.
2. Күп һәм күсмә мәғәнәлектең төрҙәре.
3. Метафора,
4. Метонимия,
5. Синекдоха һәм функциональ күсеш.

Занятия № 5-6. Башҡорт телендә омонимия, уға оҡшаш тел күренештәре
1. Омонимдар, уларҙың төрҙәре һәм яһалыштары:

А) лексик
Б) лексик-грамматик
В) омографтар
Г) омофондар

2. Вариантлы һүҙҙәр.
3. Башҡорт телендә паронимия күренеше.
4. Омонимик һүҙлектәр. Паронимдар һүҙлеге: ҡыҫҡаса характеристика.

Занятие № 6. Башҡорт телендә синонимия.
1. Синонимдар. Был тел күренеше хаҡында ғалимдар (Ҡаһарманов Ғ.Ғ. һ.б.)
2. Синонимдарҙың төрҙәре һәм яһалышы.
3. Лексик фразеологик (идеографик, стилистик)
4. Эмоциональ-экспрессив, контекстуаль).
5. Грамматик (синтаксик).

Занятие №7. Башҡорт телендә антонимия.
1. Башҡорт телселәре антонимдар тураһында (М.Х.Әхтәмов һ.б.).
2. Антонимик парадигма.
3. Тел һәм телмәр антонимдары.
4. Антонимдар һүҙлектәре.

Занятие №8. Башҡорт һүҙҙәренең лексик-генетик сығанаҡтары

1. Башҡорт лексикаһында иң боронғо ҡатлам һүҙҙәре, уларҙың сығанаҡтары (Н.А. Баскаков, Ж.Ғ. Кейекбаев, Э.Ф. Ишбирҙин, Ғ.Ғ. Ҡаһарманов һ.б.).
2. Дөйөм төрки сығанаҡлы һүҙҙәр.
3. Дөйөм алтай сығанаҡлы һүҙҙәр.

Занятие №9. Башҡорт лексикаһында үҙләштерелгән һүҙҙәр: ғәрәбизмдар.

1. Башҡорт лексикаһында үҙләштерелгән һүҙҙәр проблемаһы.
2. Көнсығыш телдәренән үҙләштермәләр тураһында.
3. Ғәрәб теленән һүҙ үҙләштереү.
4. Ғәрәбизмдарҙы таныу шарттары: таныш миңдәр.

Занятие №10. Башҡорт лексикаһында үҙләштерелгән һүҙҙәр: фарсизмдар һ.б.

1. Фарсы теленән һүҙ үҙләштереү.
2. Фарсизмдарҙы таныу шарттары: таныш миңдәр.
3. Ҡытай, санскрит һ.б.
4. Был һүҙҙәрҙе ҡулланыу үҙенсәлектәре.

Занятие №11. Башҡорт лексикаһында славян һәм көнбайыш телдәренән үҙләштермәләр.

1. Төп урыҫ һүҙҙәре.
2. Урыҫ теле аша килеп ингән үҙләштермәләр.
3. Инглиз, алман, француз һ.б.телдәренән ингән һүҙҙәрҙе таныу.

Занятие №12. Башҡорт лексикаһында актив һәм пассив ҡатламдар.

1. Актив һәм пассив ҡулланылышлы һүҙҙәр мәсьәләһе.
2. Пассив һүҙҙәр ҡатламы тураһында.
3. Иҫкергән һүҙҙәр: архаизмдар.
4. Тарихи һүҙҙәр йәки историзмдар.
5. Яңы һүҙҙәр һәм неологизмдар

Занятие №13. Ҡулланылыш сфераһы күҙлегенән башҡорт теленең лексикаһы

1. Дөйөм (сикләнмәгән ҡулланылышлы лексика.
2. Ҡулланылышы сикләнгән лексика тураһында.
3. Диалектизмдар, ерле һөйләш һүҙҙәре.
4. Махсус лексика (прфессионализмдар, терминдар).
5. Жаргон һәм арго лексикаһы.

Занятие №14. Лексиканың стилистик бүленеше

1. Башҡорт лексикаһының стилистик ҡатламдары.
2. Китап лексикаһы: төрҙәре, үҙенсәлектәре.
3. Стилистик яҡтан нейтраль лексика.
4. Йәнле телмәр лексикаһы: ябай телмәр лексикаһы һәм тупаҫ (вульгар) лексика. Экспрессив-баһалау һүҙҙәре.

Занятие №15. Эвфемизмдарҙы өйрәнеү.

1. . Башҡорт телендә эвфемизмдарҙы өйрәнеү (Х.Ғ.Йосопов).
2. Эвфемизмдар төрҙәре.
3. Табу һүҙҙәре .

Занятие №16. Башҡорт ономасиологияһы.

1. Ономасиология тураһында төшөнсә.
2. Башҡорт ономасиологияһы: өйрәнеү тарихы.

3. Ономасиология бүлектәре.
4. Ономастик һүҙлектәр.

Занятие №17. Башҡорт топонимикаһы.

1. Топонимдарҙы өйрәнеү тарихы.
2. Топонимдар төрҙәре.
3. Топонимик һүҙлектәр.
4. Топонимдарҙы өйрәнеүсе ғалимдар.

Занятие №18. Башҡорт антропонимияһы.

1. Антропонимдар тураһында.
2. Һүҙлектәр. Т.Күсимова һүҙлектәре.
3. Һүҙлектәр. Х.Төпәев һүҙлеге.

Занятие №19. Урбанонимия.

1. Башҡорт телендә ҡала һәм урам исемдәрен өйрәнеү тәжрибәһенән.
2. Башҡортостанда осраған урбанонимдар.

Занятие №20. Башҡорт ономастикаһы.

1. Ономастика тураһында ғалимдар.
2. Башҡорт телендә ономастика.
3. Онимдар төрҙәре, уларҙы өйрәнеү.

Занятие №21. Башҡорт телендә фразеология.

1. Фразеология тураһында төшөнсә.
2. Фразеологик берәмектәрҙең төрҙәре (Ж.Ғ.Кейекбаев классификацияһы).
3. Фразеологик берәмектәрҙең төрҙәре (З.Ғ.Ураҡсин классификацияһы).
4. Һүҙбәйләнештәр, мәҡәлдәр һәм фразеологизмдар.

Занятие №22. Фразеологизмдарҙа полисемия күренеше.

1. Фразеологизмдарҙа куп мәғәнәлек.
2. Башҡорт-урыҫ фразеологизмдарында уртаҡ һәм айырмалы яктар.
3. Ҡушма ҡылымдар һәм фразеологизмдар

Занятие №23. Фразеологияла синонимлыҡ, антонимлыҡ.

1. Фразеологияла синонимдар.
2. Фразеологик антонимдар.
3. З.Ғ.Ураҡсиндың һүҙлектәре.

Занятие №24. Башҡорт лексикографияһы тарихы.

1. Башҡорт телендә тәүге һүҙлектәр (В.Катаринский, Н.Катанов).
2. Һүҙлектәрҙе өйрәнеү тарихы.

Занятия №25-26. Һүҙлектәрҙең төрҙәре.

1. Лингвистик һүҙлектәр.
2. Энциклопедиялар.
3. Семонимик һүҙлектәр.
4. Аңлатма һүҙлектәр.
5. Тәржемә һүҙлектәр.
6. Яңы төр һүҙлектәр.
7. Терминологик һүҙлектәр.

Занятие №27. Башҡорт теленең беренсе аңлатмалы һүҙлеге.

1. Ә.Ғ.Бейешев ред. ”Башҡорт теле һүҙлеге” (I т., М., 1993).
2. Ә.Ғ.Бейешев ред. ”Башҡорт теле һүҙлеге” (II т., М., 1993).

Занятие №28-29. Башкорт теленең академик һүҙлеге (10 томда)

1. ”Башҡорт теле һүҙлеге”нән (I-II т., М., 1993) ”Башҡорт теленең академик һүҙлеге”нә (10 томда, 2010-2018).
2. Шартлы тамғалар, инеш өлөш менән танышыу.
3. Биремдәр башҡарыу.

Занятие №30. Башҡорт һүҙҙәренә лексик-семантик анализ.

1. М.Х.Әхтәмов тәҡдим иткән анализ.
2. Ғ.Ғ.Ҡаһарманов анализы.
3. Биремдәр башҡарыу.

Занятие №31. Башҡорт теле лексикологияһы һәм фразеологияһы буйынса эшләгән ғалимдарҙың эшмәкәрлеге

1. Ж.Ғ.Кейекбаев, Н.К.Дмитриев эшмәкәрлеге.
2. Х.Ғ.Йосопов, З.Ғ. Ураҡсин, М.Х.Әхтәмов.
3. Н.Х.Мәҡсүтова, С.Ф.Миржанова, Т.М.Ғарипов һ.б.

Занятие №32. Башҡорт теле лексикологияһы һәм фразеологияһы буйынса ҡабатлау.

1. Бирелгән теоретик белемде барлау.
2. Практик белемде нығытыу.

Морфемика. Морфонология. Һүҙьяһалыш.
Семинар дәрестәре пландары

Семинар № 1.
Тема: Морфемика

1. Морфемиканың төп төшөнсәләре.
2. Тамыр морфемалар, уларҙың төрҙәре.
3. Ялғау морфемалар, уларҙың төрҙәре:

А) һүҙ яһаусы аффикстар;
Б) форма яһаусы аффикстар;
В) һүҙ үҙгәртеүсе аффикстар.

Семинар № 2.
Тема: Башҡорт телендә һүҙҙәрҙең морфематик төҙөлөшө.

1. Башҡорт телендә һүҙҙәрҙең морфематик төҙөлөшөндәге үҙгәрештәр:

А) ябайлашыу;
Б) тарҡалыу;
В) ҡатмарланыу;
Г) алмашыныу.
(һәр бер үҙгәреш төрөнә 5-әр миҫал килтерергә).

Семинар № 3.
Тема: Морфонология

1. Морфонологик күренештәр:

А) һүҙ яһаусы нигеҙҙең ҡыҫҡарыуы;

Б) морфемалар араһында фонемалар ҡуйылыу;

В) морфемаларҙың тәңгәлләшеүе;

Г) фонемаларҙың сиратлашыуы;

2. Башҡорт телендәге морфонемаларҙың төрҙәре.

Үҙ аллы эш

Н.Х.Ишбулатов менән М.Х.Әхтәмовтың "Хәҙерге башҡорт теле. Фонетика, графика, орфография, орфоэпия, грамматиканың төп төшөнсәләре, морфемика, морфонология, һүҙьяһалыш: Уҡыу ҡулланмаһы" китабындағы (Өфө: БДУ, 2002) 9-сы таблицаға күҙәтеү яһарға (173-176-сы биттәр).

Семинар № 4.

Тема: Башҡорт теленең һүҙьяһалышы.

1. Һүҙ төҙөлөшөн һәм һүҙҙәрҙең яһалыу юлдарын өйрәнеүсе фән булыу яғынан һүҙьяһалыш (дериватология).

2. Һүҙьяһалыштың төп төшөнсәләре (тамыр, яһалма һүҙҙәр, нигеҙ, яһаусы нигеҙ, һүҙ яһаусы сара, һүҙьяһалыш мәғәнәһе, һүҙьяһалыш тибы, һүҙьяһалыш юлдары һәм ысулдары, һүҙьяһалыш ояһы).

3. Башҡорт телендә һүҙьяһалыштың лексик юлы.

4. Башҡорт телендә һүҙьяһалыштың лексик-семантик юлы.

5. Башҡорт телендә һүҙьяһалыштың фонологик юлы.

Семинар № 5.

Тема: Башҡорт телендә һүҙьяһалыштың морфематик ысулы.

1. Аффиксация ысулы.

2. Нигеҙҙәр ҡушылыу ысулы.

3. Нигеҙҙәр ишләшеү ысулы.

4. Редупликация ысулы.

5. Һүҙҙәрҙе ҡыҫҡартыу ысулы. Аббревиация.

Семинар № 6.

Тема: Башҡорт телендә һүҙьяһалыштың лексик-грамматик, лексик-синтаксик юлдары.

1. Үҙ аллы һүҙ төркөмдәренең башҡа һүҙ төркөмдәренә күсеүе.

2. Ярҙамсы һүҙ төркөмдәренең башҡа һүҙ төркөмдәренә күсеүе.

3. Һүҙбәйләнештәрҙең лексикалашыуы ысулы.

4. Һүҙбәйләнештәрҙең лексикалашыу + аффиксация ысулы.

Семинар № 7.

Тема: Башҡорт телендә семасиологик күренештәр.

1. Һүҙьяһалышта полисемия.

2. Һүҙьяһалышта омонимия.

3. Һүҙьяһалышта синонимия.

4. Һүҙьяһалышта антонимия.

Семинар № 8.

Тема: Һүҙ төркөмдәренең яһалышы.

1. Исемдәрҙең яһалышы:

А) фонологик юл менән исемдәр яһалыу;

Б) морфематик юл менән исемдәр яһалыу;

В) яһалма исем;

2. Исем, ҡылым, сифат, һан, өноҡшаш һүҙҙәрҙән исем яһаусы продуктив һәм продуктив булмаған аффикстар.

3. Лексик-семантик, лексик-синтаксик юлдар менән исемдәр яһалыу.

4. Сифаттарҙың яһалышы:

А) фонологик юл менән сифаттар яһалыу;

Б) морфематик юл менән сифаттар яһалыу;

5. Исем, ҡылым, сифат, һан, рәүеш, модаль һүҙҙәрҙән сифат яһаусы продуктив һәм продуктив булмаған аффикстар.

6. Лексик-грамматик (адъективация), лексик-синтаксик юл менән сифаттар яһалыу.

Семинар № 9.

Тема: Һүҙ төркөмдәренең яһалышы.

1. Ҡылымдарҙың яһалышы:

А) фонологик юл менән ҡылымдар яһалыу;

Б) морфематик юл менән ҡылымдар яһалыу;

2. Исем, ҡылым, сифат, һан, алмаш, рәүеш, ымлыҡ, модаль һүҙҙәрҙән һәм өноҡшаш һүҙҙәрҙән ҡылым яһаусы продуктив һәм продуктив булмаған аффикстар.

3. Башҡорт телендә һөйләмдәрҙең лексемалашыуы аша ҡушма ҡылымдарҙың яһалышы.

4. Лексик-семантик юл менән ҡылымдар яһалыу.

Семинар № 10.

Тема: Һүҙ төркөмдәренең яһалышы.

1. Рәүештәрҙең яһалышы:

А) фонологик юл менән рәүештәр яһалыуы;

Б) морфематик юл менән рәүештәр яһалыуы;

2. Исем, ҡылым, сифат, һан, алмаш, рәүештәрҙән рәүештәр яһалыу, аффикстары.

3. Морфологик ныҕынған рәүештәр, ҡушма рәүештәр, теҙмә ҡушма рәүештәр, эйәртеүле ҡушма рәүештәр.

4. Лексик-синтаксик юл менән рәүештәр яһалыуы. Адвербиализация.

5. Башҡорт телендә рәүештәрҙең һүҙ яһаусы нигеҙ булараҡ ҡулланылышы.

Семинар № 11.

Тема: Һүҙ төркөмдәренең яһалышы.

1.Һандар яһалышы.

2.Алмаштар яһалышы.

3.Ымлыҡ, модаль һүҙ, өноҡшаш һүҙҙәрҙең яһалышы (төрлө ысулдар менән яһалыу осраҡтарын ҡарарға).

4.Ярҙамсы һүҙ төркөмдәренең яһалыуы: аффиксация һәм конверсия. Уларҙың һүҙ яһаусы нигеҙ булараҡ ҡулланылыуы.

Семинар №1

Тема.Исемдәрҙең һан һәм эйәлек категориялары

1. Исем тураһында дөйөм төшөнсә.
2. Исемдәрҙең лексик-семантик төркөмсәләре.
3. Исемдәрҙә енес категорияһы.
4. Исемдәрҙең һан категорияһы, уның грамматик бирелеше.Индивидуаль күплек һәм коллектив күплек мәғәнәләре. Күплек аффикстарының эмоциональ һәм стилистик мәғәне биҙәктәре.Күплек мәғәнәһенең башҡа юлдар менән бирелеүе.
5. Эйәлек категорияһының төп мәғәнәһе. Эйәлек заты аффикстары.

6. Эйәлек мөнәсәбәтенең синтаксик һәм морфологик-синтаксик юл менән бирелеше.

<u>Үҙ аллы эштәр</u>:

1) Художестволы әҙәбиәттән берлек формаһындағы исемдәрҙең күплек мәғәнәһен белдереүенә миҫалдар яҙып алырға.

2) Берлек һәм күплек формаларҙа эйәлек затының бөтә төр аффикстарын күрһәткән таблица төҙөргә.

Семинар №2

Тема. Исемдәрҙең килеш категорияһы.Исемдәрҙең хәбәрлек категорияһы. Исемдәрҙең һөйләмдәге синтаксик функцияһы

1. Башҡорт телендә килеш системаһы. Килештәрҙең грамматик мәғәнәһе һәм белдереү саралары.
2. Килештәрҙе классификациялау.
3. Килештәр системаһында билдәлелек-билдәһеҙлек категориялары.
4. Килештәрҙең мәғәнәләре һәм синтаксик функциялары.
5. Башҡорт телендә хәбәрлек категорияһы, уның мәғәнәһе. Был категорияның хәҙерге башҡорт телендә ҡулланылыу дәрәжәһе, грамматик һәм синтаксик функцияһы.
6. Һүҙҙә хәбәрлек аффикстарының килеү урыны. Был аффикстарҙың башҡа һүҙ төркөмдәренә ҡушылыуы.
7. Башҡорт телендә исемдәрҙең һөйләмдә үтәгән синтаксик вазифалары:

А) эйә

Б) тултырыусы

В) хәбәр

Г) аныҡлаусы

Ғ) хәл

<u>Үҙ аллы эш</u>: 1. Тыуған яҡтың тәбиғәте менән бәйле 6 исемде килештәр буйынса үҙгәртергә, һығымта яһарға.

1. Берлек һәм күплек формаларҙа хәбәрлек затының бөтә төр аффикстарын күрһәткән таблица төҙөргә.
2. Художестволы әҙәбиәттән исемдәрҙең төрлө синтаксик функцияһын күрһәткән 5 һөйләм яҙып алырға, һөйләмдәрҙе тикшерергә.

Семинар №3

Тема. Сифат. Сифат дәрәжәләре

1. Сифаттарҙың лексик-грамматик мәғәнәләре.
2. Сифат менән рәүештең оҡшаш билдәләре һәм айырмалыҡтары.
3. Семантик билдәләре һәм морфологик үҙенсәлектәре буйынса сифаттарҙың төрҙәре: төп һәм шартлы сифаттар. Улар араһындағы мәғәнәүи һәм формаль айырма.
4. Төп сифаттарҙың дәрәжәләре. Дәрәжәләрҙең мәғәнәүҙенсәлектәре, бирелеү юлдары.

<u>Үҙ аллы эштәр</u>:

1. «Башҡортса-русса һүҙлек» (М., 1996) буйынса төҫтәрҙе белдергән һүҙҙәрҙе тәжемәһе менән күсереп алырға, башҡорт эквиваленттары менән һүҙбәйләнештәр төҙөргә.
2. Художестволы әҙәбиәттән төп һәм шартлы сифаттар (төп сифаттарҙың төрлө дәрәжәләрендә) булған һөйләмдәр яҙып алырға, тикшерерге.

Семинар №4

Тема. Һүҙ төркөмө булараҡ һандар. Цифрҙар. Нумератив һүҙҙәр

1. Һандарҙың лексик-грамматик мәғәнәләре, морфологик билдәләре.
2. Һан төркөмсәләре.
3. Һандарҙың һөйләмдәге синтаксик функцияһы.
4. Ғәрәп һәм рим цифрҙары хаҡында.
5. Нумератив һүҙҙәр, уларҙың мәғәнә үҙенсәлектәре.
6. Цифрҙарҙың, һандарҙың дөрөҫ яҙылышы.

Үҙ аллы эштәр:

1. «Башҡорт теленең орфография һүҙлеге» (Өфө, 1998) буйынса һандарҙы дөрөҫ яҙыу ҡағиҙәләрен конспектларға.

2. Башҡорт теленең нумератив һүҙҙәре менән һүҙбәйләнештәр төҙөргә (кәмендә 15 һүҙбәйләнеш).

Семинар №5

Тема. Алмаштар

1. Алмаштарҙың семантик, морфологик билдәләре.
2. Алмаштарҙың башҡа һүҙ төркөмдәренә мөнәсәбәте.
3. Алмаштарҙың лексик-грамматик төркөмсәләре.
4. Зат һәм күрһәтеү алмаштарының килеш менән үҙгәреүүҙенсәлектәре.
5. Алмаштарҙың тарихи үҫеше.

Үҙ аллы эш: алмаш төркөмсәләренең һәр береһенә миҫал яҙырға (һөйләм эсендә ҡулланылыу үҙенсәлеге).

Семинар № 6,7

Тема. Ҡылым

1-се дәрес

1. Ҡылымдың барлыҡ-юҡлыҡ категорияһы. Уның мәғәнәһе һәм төп морфологик сараһы.
2. Ҡылымдың күсемлелек-күсемһеҙлек категорияһы.
3. Ҡылымдың зат һәм һан категорияһы.
4. Ҡылымдың йүнәлеш категорияһы.
5. Башҡорт телендәкылым йүнәлештәре:
   - Төп йүнәлеш;
   - Ҡайтым йүнәлеше;
   - Уртаҡлыҡ йүнәлеше;
   - Төшөм йүнәлеше;
   - Йөкмәтеү йүнәлеше;
6. Йүнәлеш аффикстарының һүҙьяһалышҡа мөнәсәбәте.
7. Затлы форма булыу яғынан һөйкәлеш категорияһы.
8. Хәбәр һөйкәлеше ҡылымдары: төп мәғәнәһе, формаль күрһәткестәре.
9. Хәбәр һөйкәлешенең заман формалары: хәҙерге, билдәле үткән,билдәһеҙ үткән, тамамланған үткән, билдәле элек үткән, билдәһеҙ элек үткән. Билдәһеҙ ҡабатлаулы үткән, билдәһеҙ борон үткән, билдәле борон үткән, билдәле киләсәк, билдәһеҙ киләсәк замандар. Заман формаларының төрҙәре. Заман формаларының стилистик ҡулланылышы.

2-се дәрес

1. Бойороҡ һөйкәлешенең мәғәнәһе, зат-һан менән үҙгәреше.
2. Шарт һөйкәлешенең мәғәнәһе, уның формалары.
3. Фараз итеү (ихтималлыҡ) һөйкәлеше.
4. Теләк һөйкәлешенең синтетик һәм аналитик формалары, уларҙың яһалышы һәм мәғәнәһе.

5. Ниәт-маҡсат һөйкәлешенең мәғәнәһе, үҙгәреүүҙенсәлектәре.
6. Затһыҙ форма булыу йәһәтенен ҡылым төркөмсәләре.
7. Исем ҡылым.
8. Сифат ҡылым.
9. Хәл ҡылымдың рәүеш һәм ҡылым билдәләре.
10. Уртаҡҡылым (инфинитив).
11. Ҡылымдарҙың модаллек категорияһы.

Семинар №8

Тема. Рәүеш

1. Рәүештең лексик-грамматик мәғәнәһе, морфологик үҙенсәлектәре.
2. Рәүештерҙең мәғәнә буйынса төркөмсәләре.
3. Рәүештәрҙең яһалышы, дөрөҫ яҙылышы.
4. Рәүештәрҙең сағыштырыу һәм артыҡлыҡ дәрәжәләре.
5. Башҡа һүҙ төркөмдәренең рәүешләшеүе.

<u>Үҙ аллы эш</u>: художестволы әҙәбиәттән рәүештәргә миҫалдар килтерергә.

Семинар №9

Тема: ярҙамсы һүҙҙәр

1. Һүҙ төркөмө булараҡ теркәүестәрҙең үҙенсәлеге, грамматик функциялары.
2. Теркәүестәрҙе төркөмләү.
3. Бәйләүестәрҙең мәғәнәүҙенсәлектәре һәм синтаксик функциялары.
4. Киҫәксәләрҙеңүҙенсәлеге һәм грамматик функциялары.
5. Модаль һүҙҙәрҙең мәғәнәһе, морфологик үҙенсәлектәре һәм синтаксик функциялары.
6. Инеш модаль һүҙҙәр һәм предикатив модаль һүҙҙәр.
7. Ымлыҡтарҙың семантик һәм грамматик үҙенсәлектәре.
8. Мәғәнә яғынан ымлыҡтарҙың төрҙәре.
9. Оҡшатыу һүҙҙәренең мәғәнәүи үҙенсәлектәре.

<u>Үҙ аллы эш</u>: ярҙамсы һүҙҙәрҙең һәр төрөнә миҫалдар килтерергә.

Семинар №1.

Тема: Синтаксис фәне. Уның йүнәлештәре

1. Синтаксис фәне тураһында. Уның өйрәнеү обьекты, маҡсаты, бурыстары.
2. Синтаксис һәм логика. Һөйләм һәм фекерләү араһындағы мөнәсәбәт.
3. Синтаксис фәнендә төрлө йүнәлештәр.
4. Һөйләм тураһында төшөнсә, уның төп үҙенсәлектәре: предикативлыҡ һәм модаллек.

Семинар № 2.

Тема: **Һүҙбәйләнеш. Уның һүҙҙәрҙән һәм һөйләмдән айырмаһы. Эйәртеүле һүҙбәйләнештәр**

1. Һүҙбәйләнеш тураһында төшөнсә. Һүҙбәйләнеш – лексик-синтаксик берәмек. Һүҙбәйләнештең төҙөлөшө. Һүҙбәйләнештең һүҙҙән һәм һөйләмдән айырмаһы.
2. Һүҙбәйләнеш компоненттарын үҙ-ара бәйләүсе саралар.
3. Эйәртеүле һүҙбәйләнеш төрҙәре.
4. Эйәртеүсе киҫәге исем һүҙбәйләнештәр.
5. Эйәртеүсе киҫәге ҡылым һүҙбәйләнештәр.
6. Эйәртеүсе киҫәге сифат, һан, алмаш һүҙбәйләнештәр.
7. Эйәртеүсе киҫәге рәүеш, модаль һүҙле һүҙбәйләнештәр.

Семинар № 3.
Тема: **Һүҙбәйләнеш. Эйәртеүле бәйләнеш төрҙәре һәм саралары**
1. Башҡарылыу бәйләнеше.
2. Ярашыу бәйләнеше.
3. Һөйкәлеү бәйләнеше.
4. Йәнәшәлек бәйләнеше.
5. Төҙөлөшө буйынса һүҙбәйләнештәрҙең төрҙәре.

Семинар № 4.
Тема: **Һөйләмдең баш киҫәктәре**
1. Эйә, уның төрҙәре һәм морфологик бирелеше.
2. Хәбәр, уның төрҙәре һәм морфологик бирелеше.
3. Эйә менән хәбәрҙең ярашыу, ярашмау осраҡтары.

Семинар № 5.
Тема: **һөйләмдең эйәрсән киҫәктәре**
1. Аныҡлаусы. Тиң һәм тиң булмаған аныҡлаусылар.
2. Тултырыусы. Тура һәм ситләтелгән тултырыусылар, уларҙың морфологик бирелеше.
3. Хәлдәр, уларҙың мәғәнәүи төрҙәре һәм бирелеше (ваҡыт хәле, урын хәле, сәбәп хәле, кире хәл, шарт хәле, күләм-дәрәжә хәле).

Семинар № 6.
Тема: **Һөйләмдең тиң киҫәктәре**
1. Һөйләм киҫәктәренең тиң булыу шарттары. Тиң киҫәктәр эргәһендә дөйөмләштереүсе һүҙҙәр, һүҙбәйләнештәр.
2. Тиң эйәләр, тиң хәбәрҙәр.
3. Тиң тултырыусылар, тиң хәлдәр, тиң аныҡлаусылар.
4. Һөйләмдең детерминант киҫәктәре.

Семинар № 7.
Тема: **Һөйләм киҫәктәренең айырымланыуы**
1. Һөйләм киҫәктәренең айырымланыуы. Һөйләм киҫәктәренең айырымланыу шарттары.
2. Айырымланған аныҡлаусы, өҫтәлмәлек.
3. Айырымланған тултырыусы.
4. Айырымланған хәлдәр.
5. Хәл әйтемдәренең грамматик төҙөлөшө. Һөйләм эсендә урынлашыу тәртибе. Хәл әйтемдәренең айырымланыу, айырымланмау мәсьәләһе.

Семинар № 8.
Тема: **Бер составлы һөйләмдәр.Тулы һәм кәм һөйләмдәр**
1. Билдәле эйәле һөйләмдәр.
2. Билдәһеҙ эйәле һөйләмдәр.
3. Дөйөм эйәле һөйләмдәр.
4. Эйәһеҙ һөйләмдәр.
5. Инфинитив-модаль һөйләмдәр.
6. Атама һөйләмдәр.
7. Кәм, эллиптик һөйләмдәр, һүҙ-һөйләмдәр.

Семинар № 9.

Тема: **Ябай һөйләмдә һүҙ тәртибе**

1. Ябай һөйләмдә һүҙ тәртибенең функциялары.
2. Баш киҫәктәрҙең ыңғай һәм кире (инверсион) тәртибе.
3. Эйәрсән киҫәктәрҙең урынлашыу тәртибе.
4. Индермә конструкциялар.
5. Өндәш һүҙҙәр, һүҙбәйләнештәр. Инеш һүҙҙәр, һүҙбәйләнештәр, һөйләмдәр, уларҙың һөйләмдә урынлашыу тәртибе.

Семинар № 10.

Тема: **Һөйләмдәрҙең функциональ-коммуникатив һәм эмоциональ төрҙәре**

1. Хәбәр һөйләм.
2. Һорау һөйләм.
3. Бойороҡ-өндәү һөйләм.
4. Тойғоло һөйләм.

Семинар № 1.

Тема: Ҡушма һөйләмдәрҙе билдәләү. Уларҙың башҡорт тел ғилемендә классификацияһы

1.Ҡушма һөйләм тураһында төшөнсә, ҡушма һөйләмдең ябай һөйләмдән айырмаһы, уларҙы бер-береһенән айырыусы билдәләр.
2. Башҡорт тел ғилемендә ҡушма һөйләмдәрҙе өйрәнеү тарихы.
3. Башҡорт тел ғилемендә ҡушма һөйләмдәрҙең классификацияһы, бүленеше.

Семинар № 2.

Тема: Ҡушма һөйләм киҫәктәренең үҙ ара бәйләнеү юлдары

1.Ҡушма һөйләм киҫәктәренең мәғәнәүи, грамматик, структур һәм интонацион бәйләнеше.
2. Ҡушма һөйләмдәрҙә теҙмә бәйләнеш (теркәүесле һәм теркәүесһеҙ).
3.Ҡушма һөйләм киҫәктәренең үҙ ара эйәртеүле бәйләнеше. Дөйөм характеристика.

Семинар № 3.

Тема: Эйәрсән һөйләмдәрҙе баш һөйләмгә бәйләүсе саралар.

1.Эйәрсән һөйләмде баш һөйләмгә бәйләүсе синтетик саралар (синтетик юл менән бәйләнеш).
2.Эйәрсән һөйләмде баш һөйләмгә бәйләүсе аналитик саралар (аналитик юл менән бәйләнеш).

Семинар № 4.

Тема: Эйәрсән һөйләмдәрҙең баш һөйләмгә аналитик юл менән бәйләнеше.

1. Баш һөйләмгә алмаштар (һорау, күрһәтеү) менән бәйләнгән эйәрсән һөйләмдәр, уларҙың үҙенсәлектәре.
2. Баш һөйләмгә теркәүестәр, теркәүес һүҙҙәр менән бәйләнгән эйәрсән һөйләмдәр, уларҙың үҙенсәлектәре.
3. Баш һөйләмгә интонация менән бәйләнгән эйәрсән һөйләмдәр, уларҙың үҙенсәлектәре.

Семинар № 5.

Тема: Эйәрсән һөйләмдәрҙең баш һөйләмгә синтетик юл менән бәйләнеше.

1. Баш һөйләмгә аффикстар менән бәйләнгән эйәрсән һөйләмдәр, уларҙың үҙенсәлектәре.

2. Баш һөйләмгә бәйләүес һәм бәйләүес һүҙҙәр менән бәйләнгән эйәрсән һөйләмдәр, уларҙың үҙенсәлектәре.

3. Баш һөйләмгә йәнәшә тороп (һөйләм тәртибе) бәйләнгән эйәрсән һөйләмдәр, уларҙың үҙенсәлектәре.

Семинар № 6.

Тема: Аналитик һәм синтетик төҙөлөшлө эйәрсән һөйләмдәрҙең синонимлығы.

1. Синтаксик конструкцияларҙың синонимлығын билдәләүсе критерийҙар.

2. Эйәрсән эйә, хәбәр, тултырыусы һәм аныҡлаусы һөйләмдәрҙең аналитик, синтетик төҙөлөшлө һәм ябай һөйләм вариантындағы синонимдары, уларҙың төҙөлөшөн үҙгәртеү юлдары.

3. Эйәрсән хәл һөйләмдәрҙең аналитик , синтетик төҙөлөшлө һәм ябай һөйләм вариантындағы синонимдары, уларҙың төҙөлөшөн үҙгәртеү юлдары.

Семинар № 7.

Тема: Эйәртеүле ҡушма һөйләмдәрҙең мәғәнәүи (семантик, функциональ) классификацияһы.

1. Эйәртеүле ҡушма һөйләмдәрҙе мәғәнәүи яҡтан билдәләүҙең критерийҙары, принциптары.
2. Эйәрсән эйә, эйәрсән хәбәр һөйләмдәр.
3. Эйәрсән тултырыусы, эйәрсән аныҡлаусы һөйләмдәр.

Семинар № 8.

Тема: Эйәрсән хәл һөйләмдәр.

1. Эйәрсән ваҡыт һөйләмдәр.

2.Эйәрсән урын һөйләмдәр.

3. Эйәрсән сәбәп һөйләмдәр.

Семинар № 9.

Тема: Эйәрсән хәл һөйләмдәр.

1. Эйәсән маҡсат һөйләмдәр.

2. Эйәрсән күләм-дәрәжә һөйләмдәр.

3. Эйәрсән рәүеш, сағыштырыу һөйләмдәр.

4. Эйәрсән шарт һөйләмдәр.

5. Эйәрсән кире һөйләмдәр.

Семинар № 10.

Тема: Ҡатмарлы синтаксик конструкциялар.

1. Күп эйәрсәнле ҡушма һөйләмдәр.

2. Ҡатнаш ҡушма һөйләмдәр.

3. Теҙемдәр, уларҙың бүленеше.

Семинар № 11.

Тема: Сит телмәр.

1. Сит телмәр тураһында төшөнсә, уның төрҙәре.

2. Тура телмәр (монолог, диалог, полилог, цитата), уларҙың грамматик үҙенсәлектәре.

3. Ситләтелгән телмәр, уның грамматик үҙенсәлектәре.

4. Уртаҡ телмәр, уның грамматик үҙенсәлектәре.

Семинар № 12.

Тема: Башҡорт теленең пунктуацияһы.

1. Башҡорт теленең пунктуацияһы,уның нигеҙҙәре, тарихы.
2. Нөктә, өтөр, нөктәле өтөр билдәләренең ҡуйылыу осраҡтары, ҡағиҙәләре.
3. Һыҙыҡ, ике нөктә һәм башҡа тыныш билдәләренең

Ҡуйылыу осраҡтары, ҡағиҙәләре.

Семинар № 13.

Тема: Текст синтаксисы.

1.Текст тураһында төшөнсә, башҡорт тел ғилемендә уның өйрәнелеү тарихы.
2. Йөкмәткеһе һәм күләме буйынса текст төрҙәре.
3.Тексттың төҙөлөшө, композицияһы.
4. Текстағы айырым һөйләмдәрҙе бәйләүсе лексик һәм грамматик саралар.

Задания для контрольной работы

1. Ответ на вопрос развернутый, с примерами.
2. Ответ на вопрос развернутый, с примерами.
3. Лексико-семантический анализ подчеркнутых слов.

Лексико-семантический анализ слова

1. Һүҙҙең һөйләмдәге лексик мәғәнәһен билдәләп, уның бер йәки күп мәғәнәлә булыуын асыҡларға. (Әгәр һүҙ күп мәғәнәле булһа, уның бер нисә мәғәнәһенә һүҙбәйләнеш йәки һөйләм эсендә миҫал килтерергә).

2. Һүҙҙең тура әллә күсмә мәғәнәлә ҡулланылғанмы икәнен билдәләргә.

3. Һүҙҙең лексик һәм лексик-грамматик омонимы булыу-булмауҙы билдәләргә. (Әгәр булһа, уларҙың мәғәнәләрен асыҡлап, шулар менән һүҙбәйләнеш йәки һөйләм эсендә миҫал килтерергә).

4. Һүҙҙең синонимы булыу-булмауҙы асыҡларға. (Әгәр синонимы йәки синонимдары булһа, уларҙы күрһәтергә).

5. Һүҙҙең антонимы булыу-булмауҙы билдәләргә. (Әгәр булһа, антоним иштәргә бер үк һүҙ менән һүҙбәйләнештәр килтерергә.

6. Һүҙгә килеп сығышы яғынан характеристика бирергә. (Уның төп башҡорт һүҙеме, әллә үҙләштерелгән һүҙме икәнен билдәләп, үҙләштерелгән булһа – ҡайһы телдән үҙләштерелеүен асыҡларға).

7. Һүҙгә актив һәм пассив ҡулланылыш күҙлегенән характеристика бирергә. (Әгәр һүҙ иҫкергән булһа – уның тарихи һүҙме, әллә архаизммы икәнен, яңы һүҙ булһа – ҡайһы осор неологизмы булыуын асыҡларға).

8. Һүҙгә ҡулланылыш сфераһы күҙлегенән характеристика бирергә. (Әгәр ҙә һүҙ сикле ҡулланылышлы булһа – уның диалект лексикаһынамы, жаргон лексикаһынамы әллә профессиональ-терминологик лексикағамы ҡарағанын асыҡларға).

9. Һүҙҙең ниндәй стилистик ҡатламға (битараф лексикағамы, һөйләү телмәре лексикаһынамы, әллә яҙыу телмәре лексикаһынамы) ҡарағанлығын билдәләргә. (Әгәр һүҙ яҙыу телмәре лексикаһына ҡараһа – уның төрөн асыҡларға).

10. Шул һүҙ менән фразеологик берәмектәрҙең булыу-булмауын билдәләргә. (Әгәр булһа – миҫал килтерергә).

Иҫкәрмәләр:

4. Һүҙгә лексик анализ телдән дә, яҙма рәүештә лә булырға мөмкин.
5. Һүҙгә характеристика бәйләнешле текст рәүешендә булырға тейеш.
6. Анализлана торған һүҙ башланғыс формала алына.

I вариант

1. Башҡорт теленең лексикологияһы.

2. Лексиканы өйрәнеүҙең мөһим сығанағы булараҡ һүҙлектәр.

3. *«Өсөнсө дәүер» – юғарыла әйтелгәнсә, ике телдә сығып килгән газеты укыусылар араһында яратмаусылык тыуғас, йәки икенсе төрлө итеб әйткәндә, башкорт массаһына башкорт телендә әҙәбиәт төҙөү кәрәклеге нык һиҙелгәс, Башкортостан хөкүмәте һәр ике телдә лә газета сығарырға карар яһаб шуны ғәмәлгә куйҙы. Бына был һуңғы дәүерҙе «Башкортостан» газетаһының бер йылы тиб атайбыҙ»...* («Башҡортостан» гәз, 1924, № 95).

II вариант

1. Башҡорт фразеологияһы.
2. «Башҡорт теленең һүҙлеге» (М., 1993, 2 томда): эпидигматика (семантик структура) һәм этимологик характеристика.
3. *Быуаттар төпкөлөнән киңәйә барған көслө ағым булып төрки әҙәбиәттәре, әҙәби телдәре һәм мәҙәниәттәре ағыла. Яңы быуат алдында, заман халыктары аякка баҫкан осорҙа, ул (ағым) яңы әҙәби телдәрҙе һәм мәҙәниәттәрҙе тукландырыусы айырым йылғаларға һәм култыктарға айырыла. Бөтә ошо йәнле динамик процесты, уның сығанағынан башлап, иғтибар менән өйрәнеү – төрки тел ғилеменең иң мауыктырғыс мәсьәләһе. Халыктар тарихында тел һәм мәҙәниәт бик нык бәйләнгән – бер төшөнсә билдәле кимәлдә икенсеһен билдәләй. Был бәйләнештең формалары һәм төрҙәре төрлөсә була ала. Уларҙың береһе – әҙәби телдең һәм рухи мәҙәниәттең бер-береһенә мөнәсәбәте, уларҙың тарихында башланғыс (милләткә тиклем) һәм һуңғы (милли) периодтарҙы айырырға кәрәк. Башланғыс осорға арналған тема гуманитар фәндәр өсөн сағыштырмаса яңы* (Тенишев Э.Р. «Тел һәм мәҙәниәт»).

III вариант

1. Башҡорт телендә синономия, синонимик рәт.
2. Башҡорт теленең семонимик һүҙлектәре (сағыштырма анализ): синонимдар һәм антонимдар һүҙлектәре.
3. *Яҙыусыларҙың әҫәрҙәге жанрҙары, күләмдәре яғынан ни тиклем төрлө булһа, уларҙағы телдең һынлылығы ла, хәл-вакиғаларҙы һүрәтләү оҫталыктары ла, телмәрҙәге тәбиғилек тә шуныңса төрлөләр. Һәр кем әҫәрендә тел мәсьәләһен хәл итеүгә үҙенең бөтә һәләте, таланты, эшмәкәрлеге, тырышлығы, күндәмлеге, хатта мөнәсәбәте кимәленән якын килә. Мәҫәлән, бигерәк тә һуңғы тиҫтә, тиҫтә ярым йыллап вакыт эсендә Р.Солтангәрәев үҙенең нескә телле күркәм әҫәрҙәрендә һәм ялкынлы, тәрән йөкмәткеле публицистикаһында башкорт әҙәби теленең һөйләм төҙөлөшөндә быға тиклем анык кына билдәле булмаған үҙенсәлекле мөмкинлектәрҙе асты*(Псәнчин В.Ш. «Әҙәби тел – нормаға һалынған тел»).

IV вариант

1. Башҡорт телендә антонимия. Саф антонимдар.
2. Фразеолгик һүҙлектәр.
3. *Ф.Энгельстың был фекерен беҙ алтай телдәре миҫалында ла бик асык күрәбеҙ. Ҡәрҙәш алтай телдәре ғаиләһен тәшкил төрки, монгол һәм тунгус-манжур ҡәбиләләре, азия материгының төньяҡ өлөшөндә киң территорияла бик боронғо замандарҙағы сығанаҡ ҡәбиләнән таралып китеү арҡаһында, ул телдәр бер-береһенә аңлашылмаҫлык дәрәжәгә килеп үҙгәргәндәр. Шуға күрә төрки, монгол һәм тунгус-манжур телдәре бер-береһенә сағыштырмаса алыҫ ҡәрҙәш телдәр һанала. Ә инде төрки телдәренең күпселеге – үҙ-ара якын ҡәрҙәш телдәр. Ләкин төрки телдәренең үҙҙәренең араһында ҡәрҙәшлек дәрәжәһе төрлөсә. Мәҫәлән, сыуаш, якут, тува телдәре башҡа төрки телдәренең вәкилдәренә бөтөнләй аңлашылмай, ә төркмән, әзербайжан, хаҡас, ойрот телдәре аҙ аңлашыла (Кейекбаев Ж. Ғ.).*

V вариант

1. Бер һәм күп мәғәнәлек.
2. Башҡорт теленең терминологик һүҙлектәре.
3. *Һәр халыҡтың милли булмышын билдәләүсе төп һәм иң мөһим үҙенсәлектәренең береһе булып уның теле тороуы мәғлүм. Шуға ла һәр йәмғиәттең йәки дәүләттең тел өлкәһендәге сәйәсәткә ҙур иғтибар биреүе тәбиғиҙер. 1917 йылғы революциянан һуң башҡорт халҡы, үҙ республикаһын иғлан иткәс, башҡа күп проблемаларҙы хәл итеү менән бергә тел мәсьәләһенә лә етди иғтибар йүнәлтә. Был хәрәкәткә ғәмәлдә 1917 йылдың декабрендә уҙғарылған Ғөмүми Башҡортостан Ҡоролтайында ышаныслы нигеҙ һалынһа ла, 20-се йылдарҙа айырыуса киң ҡолас ала. Был эш ауыр ҙа, ҡатмарлы ла, яуаплы ла була, сөнки дөйөм халыҡ һөйләү теленә нигеҙләнгән әҙәби тел булдырыу, уның орфографияһын төҙөү, фонетик, грамматик һәм лексик нормаларын билдәләү кәрәк була (Рәжәпов Р.).*

VI вариант

1. Тура һәм күсмә мәғәнәлек. Күсмә мәғәнәлек төрҙәре. ..
2. Паронимдар һүҙлектәре.
3. *Туған тел һәр халыҡтың милли үҙенсәлектәренең иң мөһим сағылыштарының береһе булған кеүек, башҡорт теле лә – халҡыбыҙҙың күп быуатлыҡ тарихының айырылғыһыҙ юлдашы. Уларҙың тарихи яҙмышы уртаҡ. Боронғо замандарҙан үҙ телендә уҡыу-яҙыу булмаһа ла, башҡорттар ҙа телгә тоғролоҡто бер төптән булған шиғәләрҙә һаҡлап килә алған. Бүтән төрки халыҡтар һымаҡ уҡ, уҡып-яҙыуҙа уларҙы ғәрәп, фарсы, иҫке төрки (сығатай) телдәре берләштергән, йәғни башҡорттарға яҙма әҙәби тел булып хеҙмәт иткән. Шул уҡ ваҡытта беҙҙе бөтөн бер милләт итеп танытҡан “Урал батыр”, ”Аҡбуҙат” кеүек эпостарҙың, халыҡ ижады жанрҙарының үҙ милли теле-башҡорт теле булған. Ғәрәп, фарсы, иҫке төрки кеүек яҙма телдәрҙән айырмалы,ул-әҙәбит телдең һөйләү формаһы. Ошо күҙлектән фекер йөрөткәндә, ҡасандыр әҙәби тел ике: яҙма әҙәби тел һәм һөйләү теле формаһында йәшәгән. Тимәк, совет осорона – XX быуаттың егерменсе йылдарына ҡәҙәр башҡорттарҙың әҙәби теле булмаған, тигән фекерҙең ғилми ҡараш менән бер ниндәй ҙә уртаҡлығы юҡ (Нурғәлин З.)*

VII вариант

1. Башҡорт телендә төп башҡорт һүҙҙәре.
2. Башҡорт теленең академик һүҙлегендә диалекталь лексика.
3. *Һүҙ – телдең нигеҙ ташы, уның төп һәм универсаль берәмеге һанала. Башҡорт һүҙҙәре лә шулай. Һүҙҙең мөһимлегенә баҫым яһап, ғөмүмән телде лә йыш ҡына һүҙҙәр теле тип йөрөтөү бар. Ысынлап та, һүҙҙә, үҙенсәлекле тамға системаһы булараҡ, һәр бер телдең специфик яғы күренә. Шул һүҙҙә тел элементтары төйөнләнгән һәм ул үҙе юғарыраҡ берәмектәр өсөн «төҙөлөш материалы» булып та хеҙмәт итә. Шул уҡ һүҙҙә тел һәм фекерләүҙең, тел һәм ысынбарлыҡтың үҙ-ара бәйләнеше һәм мөнәсәбәттәшлеге күҙәтелә. Тап шул һүҙҙә төрлө телдәрҙең үҙ-ара оҡшашлығы һәм айырмалы яҡтары, һәр береһенең ҡабатланмаҫлығы, милли колориты асыҡ күҙгә ташлана (Ҡаһарманов F.F.).*

VIII вариант

1. Башҡорт телендә үҙләштерелгән һүҙҙәр.
2. Тәржемәүи һүҙлектәр.
3. *Бер телдән икенсе телгә тәржемә иткән саҡта, беҙ һүҙҙең мәғәнәһенә ике телдә лә оҡшаш эквивалент табабыҙ. Бер телдәге һүҙҙең мәғәнәһен икенсе бер телдә дөрөҫөрәк биреү өсөн, уның төрлө стилистик варианттары ҡулланыла. Һүҙ мәғәнәһен белдереүсе төрлө стилистик варианттар һөйләүсенең хәбәр итеү, коммуникатив ниәтенә, маҡсатына, уның психологик хәленә тығыҙ бәйләнгән. Беҙҙең тарафтан*

көндәлек тормошта кулланылған һүҙҙәр башлыса күп мәғәнәле була, шунлыктан үҙ-ара хәбәрләшеү процесында был һүҙҙәр асыклауҙы, өҫтәмә аңлатма биреүҙе талап итә, тимәк, улар билдәле бер контекста алынырға тейеш. Бынан тыш һүҙҙәрҙең тура һәм күсерелгән мәғәнәләре була (Сәйетбатталов F.F.).

IX вариант

1. Башҡорт телендә омонимия күренеше.
2. Башҡорт телендә орфографик һүҙлектәр.
3. *Тыуған яғына онотолмаҫ дан, еңеү яулап, киң күкрәген Ватандың иң дәрәжәле ордендары менән биҙәп, Алтын йондоҙ балҡытып ҡайтҡан был ҡаһарман егетте тәү башлап 1947 йылда күрҙем... Бына минең алдымда урта буйлы, яҡты, хатта бер ни тиклем оялсан ҡарашлы, аҙ һүҙле, үтә баҫалҡы хәрби кеше баҫып тора. Һорауҙарыма ябай һәм ҡыҫҡа-ҡыҫҡа итеп яуап бирә.*

– Беҙҙең барлыҡ һалдаттар ҙа шулай батыр һуғышты, апай, – тип ҡуя тыйнаҡ ҡына. – Шулай булмаһа, беҙ еңә алыр инекме ни?!

Ә мин, ысынлап та, үҙем күрергә теләгән батырҙы, халҡыбыҙ әйткәнсә, имен саҡта башҡаларҙан бер нимәһе менән дә айырылмаған, тыйнаҡ, сабыр, баҫалҡы холоҡло, ә оло һынау сәғәтендә еңелмәҫ ҡаһарманға әйләнгән ир арыҫланын осратыуыма ҡыуанып, һорау артынан һорау бирәм (Бишева З.).

X вариант

1. Ҡулланылышы сикләнгән лексика.
2. Башҡортса энциклопедик һүҙлектәр.
3. *Яҙма әҙәби тел барлыҡҡа килгәнсе үк әле, төрки телдә һөйләшкән бик боронғо ҡәүемдәр «тел ярышы» мәжлесе үткәрә торған булғандар. Әйтәйек, бер тәүҙуғ (тема) буйынса күптәр һөйләй. Телмәр матур ҙа, мәғәнәле лә, сәнғәтле лә булһын. Кешенең аң-аҡыл алтыны, хис-тойғо көмөшө, эске донъяһы, фекер йөрөтөү кеүәте, рухи йөҙө, йөрәк ялҡыны көсө, күңел шәфҡәтлелеге шунда асыҡлана. Әлбиттә, әҙәм балаһын ваҡыт-ваҡыт һандуғас итә торған моң да ҡатнаша. Тамырҙаш, ҡәрҙәш, фекерҙәш, арҡадаш булмаған телдәрҙә лә моң уртаҡлығы бар. Был хосусиәт күрше булып йәшәгән боронғо чиндар (хәҙерге ҡытайлылар) менән төрки телдә һөйләшкән һундарҙа күҙәтелә. Уларға корея халҡы моңо ла килеп ҡушыла. Бер ни ҡәҙәр япондыҡы ла (Поварисов С.)*

“Фонетика, фонология, орфоэпия, графика, орфография” бүлектәре буйынса контроль эш һорауҙары

I вариант

1. Башҡорт телендә һуҙынҡыларҙы менән тартынҡыларҙы айырыусы төп критерийҙар.
2. Башҡорт яҙыуының латин графикаһы осоро.
3. Редукция күренешен аңлатырға, миҫалдар килтерергә.
4. Сингармонизм законының ирен гармонияһы төрө.
5. Башҡорт орфографияһында ҙур һәм бәләкәй хәрефтәр ҡулланыу.
6. Үҙегеҙ бәйләнешле текст һайлап алаһығыҙ. Ундағы 3 һүҙгә фонетик-график анализ яһарға.
7. Тексты орфоэпия күҙлегенән анализларға: үҙгәрештәрҙе күрһәтергә, сәбәптәрен аңлатырға.
8. Бер һөйләмде ғәрәп һәм латин графикаларында яҙырға.

II вариант

1. Ижек һәм уның башҡорт телендәге структураһы.
2. Башҡорт яҙыуының ғәрәп графикаһы осоро.

3. Элизия күренешен аңлатырға, миҫалдар килтерергә.
4. Башҡорт теленең һуҙынҡы өндәр системаһы.
5. Башҡорт орфографияһында һүҙҙәрҙе ҡушып яҙыу ҡағиҙәләре.
6. Үҙегеҙ бәйләнешле текст һайлап алаһығыҙ. Ундағы 3 һүҙгә фонетик-график анализ яһарға.
7. Тексты орфоэпия күҙлегенән анализларға: үҙгәрештәрҙе күрһәтергә, сәбәптәрен аңлатырға.
8. Бер һөйләмде ғәрәп һәм латин графикаларында яҙырға.

III вариант

1. Башҡорт телендә баҫым, уның үҙенсәлектәре.
2. Башҡорт яҙыуының кириллица графикаһы осоро.
3. Протеза, эпентеза күренештәрен аңлатырға, миҫалдар килтерергә.
4. Башҡорт теленең тартынҡы өндәр системаһы.
5. Башҡорт орфографияһында һүҙҙәрҙе һыҙыҡса аша яҙыу ҡағиҙәләре.
6. Үҙегеҙ бәйләнешле текст һайлап алаһығыҙ. Ундағы 3 һүҙгә фонетик-график анализ яһарға.
7. Тексты орфоэпия күҙлегенән анализларға: үҙгәрештәрҙе күрһәтергә, сәбәптәрен аңлатырға.
8. Бер һөйләмде ғәрәп һәм латин графикаларында яҙырға.

IV вариант

1. Башҡорт телендә телмәр мелодикаһы, уның элементтары.
2. Башҡорт теленең алфавиты.
3. Диссимиляция күренешен аңлатырға, миҫалдар килтерергә.
4. Үҙләштерелгән һүҙҙәрҙең әйтелеш үҙенсәлектәре.
5. Башҡорт орфографияһында аббревиатураларҙы яҙыу ҡағиҙәләре.
6. Үҙегеҙ бәйләнешле текст һайлап алаһығыҙ. Ундағы 3 һүҙгә фонетик-график анализ яһарға.
7. Тексты орфоэпия күҙлегенән анализларға: үҙгәрештәрҙе күрһәтергә, сәбәптәрен аңлатырға.
8. Бер һөйләмде ғәрәп һәм латин графикаларында яҙырға.

V вариант

1. Башҡорт теленең орфоэпияһы.
2. Башҡорт яҙыуы тарихында руна яҙмаһы осоро.
3. Ыңғай ассимиляция күренешен аңлатырға, миҫалдар килтерергә.
4. Үҙләштерелгән һуҙынҡылар һәм тартынҡылар.
5. Башҡорт орфографияһында һүҙҙәрҙе юлдан-юлға күсереү.
6. Үҙегеҙ бәйләнешле текст һайлап алаһығыҙ. Ундағы 3 һүҙгә фонетик-график анализ яһарға.
7. Тексты орфоэпия күҙлегенән анализларға: үҙгәрештәрҙе күрһәтергә, сәбәптәрен аңлатырға.
8. Бер һөйләмде ғәрәп һәм латин графикаларында яҙырға.

VI вариант

1. Башҡорт теленең графикаһы.
2. Башҡорт яҙыуын кириллицаға күсереү буйынса тәүге ынтылыштар.
3. Метатеза күренешен аңлатырға, миҫалдар килтерергә.
4. Сингармонизм законының аңҡау гармонияһы төрө.
5. Орфографияның фонетик принцибы.

6. Үҙегеҙ бәйләнешле текст һайлап алаһығыҙ. Ундағы 3 һүҙгә фонетик-график анализ яһарға.
7. Тексты орфоэпия күҙлегенән анализларға: үҙгәрештәрҙе күрһәтергә, сәбәптәрен аңлатырға.
8. Бер һөйләмде ғәрәп һәм латин графикаларында яҙырға.

VII вариант

1. Башҡорт телендә һуҙыҡыларҙың орфоэпияһы.
2. Башҡорт яҙыуында хәреф булмаған башҡа төрлө график саралар.
3. Яңғырауланыу күренешен аңлатырға, миҫалдар килтерергә.
4. Сингармонизм законының һуҙынҡылар менән тартынҡыларҙың үҙ-ара ярашыуы төрө.
5. Орфографияның морфологик принцибы.
6. Үҙегеҙ бәйләнешле текст һайлап алаһығыҙ. Ундағы 3 һүҙгә фонетик-график анализ яһарға.
7. Тексты орфоэпия күҙлегенән анализларға: үҙгәрештәрҙе күрһәтергә, сәбәптәрен аңлатырға.
8. Бер һөйләмде ғәрәп һәм латин графикаларында яҙырға.

VIII вариант

1. Башҡорт теленең орфографияһы.
2. Графиканың фонема принцибы.
3. Һаңғырауланыу күренешен аңлатырға, миҫалдар килтерергә.
4. Сингармоник параллелизмдар.
5. Орфографияның тарихи принцибы.
6. Үҙегеҙ бәйләнешле текст һайлап алаһығыҙ. Ундағы 3 һүҙгә фонетик-график анализ яһарға.
7. Тексты орфоэпия күҙлегенән анализларға: үҙгәрештәрҙе күрһәтергә, сәбәптәрен аңлатырға.
8. Бер һөйләмде ғәрәп һәм латин графикаларында яҙырға.

IX вариант

1. Башҡорт телендә тартынҡы өндәрҙең дөрөҫ әйтелеше.
2. Башҡорт яҙыуында ъ һәм ь хәрефтәренең функциялары.
3. Кире ассимиляция күренешен аңлатырға, миҫалдар килтерергә.
4. Гармонияһыҙ һүҙҙәр.
5. Орфографияның график принцибы.
6. Үҙегеҙ бәйләнешле текст һайлап алаһығыҙ. Ундағы 3 һүҙгә фонетик-график анализ яһарға.
7. Тексты орфоэпия күҙлегенән анализларға: үҙгәрештәрҙе күрһәтергә, сәбәптәрен аңлатырға.
8. Бер һөйләмде ғәрәп һәм латин графикаларында яҙырға.

X вариант

1. Ҡушма һүҙҙәрҙең дөрөҫ яҙылышы.
2. Башҡорт теленең специфик өндәре.
3. Үҙ-ара ассимиляция күренешен аңлатырға, миҫалдар килтерергә.
4. Башҡорт телендә сингармонизм законы.
5. Орфографияның дифференциаль приниципы.
6. Үҙегеҙ бәйләнешле текст һайлап алаһығыҙ. Ундағы 3 һүҙгә фонетик-график анализ яһарға.

7. Тексты орфоэпия күҙлегенән анализларға: үҙгәрештәрҙе күрһәтергә, сәбәптәрен аңлатырға.

8. Бер һөйләмде ғәрәп һәм латин графикаларында яҙырға.

Морфология

1 вариант

1. Һүҙ төркөмдәре. Үҙ аллы һүҙ төркөмдәренең дөйөм билдәләре.
2. Һандарҙың дөрөҫ яҙылышы.
3. Ҡылымдарҙың лексик-грамматик мәғәнәһе, морфологик категориялары һәм формалары, синтаксик функциялары.
4. Фараз итеү (ихтималлыҡ) һөйкәлеше.Уның төп грамматик мәғәнәһе.
5. Теркәүестәр. Уларҙың составы, төп башҡорт теленең теркәүестәре һәм үҙләштерелгән теркәүестәр.
6. Берлек һәм күплек формаларҙа эйәлек затының бөтә төр аффикстарын күрһәткән таблица төҙөргә.
7. Һөйләмдәге бар һүҙҙәргә лә морфологик анализ яһағыҙ. *Емеш бөтә сынаяҡ, сәйгүн, тәрилкә кеүек нәмәләрҙе тоҙ менән ышҡып, йылтыратып йыуып ултыртты(З.Биишева).*

2 вариант

1. Алмаш тураһында дөйөм төшөнсә бирегеҙ. Алмаш төркөмсәләре.
2. Исемдәрҙең һан менән үҙгәреше. Күплек аффикстарының варианттары.
3. Үҙ аллы һәм ярҙамсы ҡылымдар.
4. Теләк һөйкәлешенең мәғәнәһе, яһалышы, зат, һан һәм барлыҡ-юҡлыҡ менән үҙгәреше.
5. Теҙеүсе теркәүестәр.
6. «Башҡортса-русса һүҙлек» (М., 1996) буйынса төҫтәрҙе белдергән һүҙҙәрҙе тәржемәһе менән күсереп алырға (10-15 һүҙ), ниндәй һүҙ төркөмөнә ҡарауын билдәләргә, башҡорт эквивлентттары менән һөйләмдәр төҙөргә.
7. Һөйләмдәге бар һүҙҙәргә лә морфологик анализ яһағыҙ. *Иң аҙаҡтан иҙәнде, ек-йоғон ҡалдырмай, **һап-һары итеп, бысаҡ менән ҡырып йыуып сыҡты (З.Биишева).***

3 вариант

1. Һүҙ төркөмдәренә бүлеү принциптары.
2. Исемдәрҙең килеш менән үҙгәреше. Түбәндәге һүҙҙәрҙе килештәр менән үҙгәртергә: *китап, тормош.*
3. Ҡылымдарҙың аналитик формалары.
4. Ниәт-маҡсат һөйкәлешенең мәғәнәһе, яһалышы. Уның формалары
5. Эйәртеүсе теркәүестәр
6. «Башҡорт халыҡ ижады» күп томлығының боронғо йырҙар тупланған китабынан күплек формаһында файҙаланылған яңғыҙлыҡ һәм уртаҡлыҡ исемдәрҙе күсереп алығыҙ (10-ар миҫал), һәм уларға морфологик анализ яһағыҙ.
7. Һөйләмдәге бар һүҙҙәргә лә морфологик анализ яһағыҙ. *Өй артындағы бүрәнә өҫтөндә Айҙар менән Ғабдулла байтаҡтан бирле һүҙһеҙ ултыралар (М.Кәрим).*

4 вариант

1. Нумератив һүҙҙәр, уларҙың мәғәнә үҙенсәлектәре.
2. Исемдәрҙең хәбәрлек категорияһы. Түбәндәге һүҙҙәрҙе хәбәрлек ктегорияһы менән үҙгәртергә: *уҡыусы, осоусы.*
3. Ҡылымдарҙың грамматик категориялары.
4. Исем ҡылымдың мәғәнәһе, яһалышы.

5. Бәйләүестәрҙең мәғәнә мөнәсәбәттәре, яһалышы һәм синтаксик функциялары. Бәйләүестәрҙең төрлө килештәр менән башҡарылыуы.

6. Художестволы әҙәбиәтән берлек формаһындағы исемдәрҙең күплек мәғәнәһен белдереүенә миҫалдар (15-20) яҙып алырға.

7. Һөйләмдәге бар һүҙҙәргә лә морфологик анализ яһағыҙ. *Айҙар һеңлеһе Гөлнурҙы саҡырып алды ла Яҡупты алып килергә ҡушты (М.Кәрим).*

5 вариант

1. Исемдәрҙең эйәлек категорияһы. Түбәндәге һүҙҙәрҙе эйәлек категорияһы менән үҙгәртергә: *китап, дәфтәр.*

2. Һандарҙың стилистик үҙенсәлектәре.

3. Ҡылымдарҙың барлыҡ-юҡлыҡ категорияһы

4. Уртаҡ ҡылымдың төп мәғәнәһе, яһалышы, морфологик үҙенсәлектәре.

5. Саҡырыу һүҙҙәре.

6. Художестволы әҙәбиәттән төп һәм шартлы сифаттар (төп сифаттарҙың төрлө дәрәжәләрендә) булған һөйләмдәр (10-15) яҙып алырға, тикшерергә.

7. Һөйләмдәге бар һүҙҙәргә лә морфологик анализ яһағыҙ. *Ялан аяҡтары менән бысраҡты сәпелдәтә-сәпелдәтә, Гөлнур Яҡуптарға табан йүгерҙе (М.Кәрим).*

6 вариант

1. Сифат тураһында дөйөм төшөнсә: мәғәнәһе, һорауҙары, яһалышы. Төп һәм шартлы сифаттар.

2. Рәүештәрҙең семантик төркөмсәләре.

3. Ҡылымдың йүнәлеш категорияһы.

4. Сифат ҡылымдың мәғәнәһе, уның сифат һәм ҡылым билдәләре.

5. Киҫәксәләрҙең мәғәнә үҙенсәлектәре һәм төрҙәре.

6. Алмаштарҙың төркөмсәләрен сағылдырған схема йәки таблица төҙөргә.

7. Һөйләмдәге бар һүҙҙәргә лә морфологик анализ яһағыҙ. *Бөтә тирә-яҡта тынлыҡ, бөтә нәмә йоҡлай, ә йылға һаман аға ла аға (К. Мәргән).*

7 вариант

1. Исемдәрҙең лексик-семантик төркөмсәләре.

2.Ярҙамсы һүҙ төркөмдәретураһында төшөнсә.

3. Ҡылымдың күләм категорияһы.

4. Хәл ҡылымдың мәғәнәһе, уның рәүеш һәм ҡылым билдәләре.

5. Киҫәксәләрҙең семантик төркөмсәләре.

6. ««7» һанын ҡулланып, халыҡ ижадынан миҫалдар килтерегеҙ (йола, ырым, мәҡәл, әйтем).

7. Һөйләмдәге бар һүҙҙәргә лә морфологик анализ яһағыҙ. *Тик эреле-ваҡлы тулҡындар ғына шыбырҙашып һөйләшеп алалар, ләкин ул да оҙаҡҡа һуҙылмай (К. Мәргән).*

8 вариант

1. Сифат дәрәжәләре. Түбәндәге һүҙҙәрҙе дәрәжәләр менән үҙгәртегеҙ: *йәшел, тәмле, оло.*

2. Алмаштарҙың һан һәм килеш менән үҙгәреү үҙенсәлектәре.

3. Хәбәр һөйкәлеше.Уның төп грамматик мәғәнәһе. Хәбәр һөйкәлешенең заман формалары.

4. Ҡылым рәүешлеге. Уны белдереүсе формаларҙың мәғәнә биҙәктәре.

5. Модаль һүҙҙәрҙең мәғәнәһе, морфологик үҙенсәлектәре. Модаль һүҙҙәрҙе мәғәнәләре буйынса төркөмләү

6. «3» һаны менән бәйле әйтемдәр, хикмәтле һүҙҙәр, һүҙбәйләнештәр, тормош күренештәрен яҙығыҙ.

7. Һөйләмдәге бар һүҙҙәргә лә морфологик анализ яһағыҙ. *Еткән ҡыҙлы кешеләр үҙҙәренең өмөт иткән яҡтарынан яусы әбейҙәрҙең килгәнен көтәләр (Н.Мусин).*

9 вариант

1. Сифаттарҙың стилистик үҙенсәлектәре.
2. Исем тураһында дөйөм төшөнсә: мәғәнәһе, һорауҙары, яһалышы. Яңғыҙлыҡ һәм уртаҡлыҡ исемдәр.
3. Бойороҡ һөйкәлеше.
4. Ҡылым формаларының эмоциональ-экспрессив мәғәнәләре
5. Ымлыҡтарҙың семантик һәм грамматик үҙенсәлектәре.
6. «Башҡорт теленең һүҙлегенән» «А» хәрефенә башланған 8 ҡылым яҙып алып, уларҙы ҡылым төркөмсәләре формаларына ҡуйып, һүҙбәйләнештәр төҙөп күсереп алығыҙ.
7. Һөйләмдәге бар һүҙҙәргә лә морфологик анализ яһағыҙ. *Яусы ебәргән уллы кешеләр яусыларының ниндәй сырай менән ҡайтыуҙарын аңдыйҙар (Н,Мусин).*

10 вариант

1. Һан тураһында дөйөм төшөнсә. Һан төркөмсәләре.
2. Рәүештәрҙең лексик-грамматик мәғәнәләре һәм синтаксик функциялары.
3. Шарт һөйкәлеше. Шарт һөйкәлешенең мәғәнәһе, уның формалары
4. Ҡылым формаларының стилистик функциялары
5. Оҡшатыу һүҙҙәренең яһалышы, мәғәнәүи үҙенсәлектәре.
6. Нәфис әҙәбиәттән төрлө мәғәнә сағылдырған бойороҡ һөйкәлештәре булған 10-15 һөйләм күсереп алығыҙ.
7. Һөйләмдәге бар һүҙҙәргә лә морфологик анализ яһағыҙ. *Ҡояш өҫтөнә ҡулыңды ҡуй ҙа ҡара, алыҫ-алыҫтарға һуҙылып киткән киң яландар ус төбөндә кеүек кенә булыр (Н,Мусин).*

Синтаксис

1 вариант

1. Һүҙбәйләнештәрҙе өйрәнеү тарихы, һүҙбәйләнештең төҙөлөшө һәм грамматик мәғәнәһе.
2. Һөйләмдең эйәрсән киҫәктәре.
3. Бирелгән һөйләмде һүҙбәйләнештәргә тарҡатып, анализлағыҙ һәм һөйләмгә тулы синтаксик анализ яһағыҙ.

Машиналарға ултырырға әмер булғас, Любомир, бөтә тирә яҡты ҡыҙырып, Мария Терезаны эҙләне (М.Кәрим)

2 вариант

1. Эйәртеүле һүҙбәйләнештә һүҙҙәрҙең синтаксик бәйләнеш юлдары.
2. Бер составлы һөйләмдәр.
3. Бирелгән һөйләмде һүҙбәйләнештәргә тарҡатып, анализлағыҙ һәм һөйләмгә тулы синтаксик анализ яһағыҙ.

Алыҫта, көнбайышта, күгелйем төтөн ҡаплаған урман күренде (З.Хисмәтуллина).

3 вариант

1. Эйәртеүсе һүҙҙең лексик-грамматик билдәләренә бәйле һүҙбәйләнеш төрҙәре.
2. Ҡатмарландырылған ябай һөйләмдәр тураһында төшөнсә.
3. Бирелгән һөйләмде һүҙбәйләнештәргә тарҡатып, анализлағыҙ һәм һөйләмгә тулы синтаксик анализ яһағыҙ.

Гөлйемеш, балан, мышар ағастары, йәй яҡынлашыуға шатланған һымаҡ, һаҡлыҡ менән генә ел ыңғайына сайҡалалар (Я. Хамматов).

4 вариант

1.Интонация һәм уның һөйләмдәге роле.

2. Тиң киҫәктәр менән ҡатмарландырылған ябай һөйләмдәр.

3. Бирелгән һөйләмде һүҙбәйләнештәргә тарҡатып, анализлағыҙ һәм һөйләмгә тулы синтаксик анализ яһағыҙ.

Рәкия уға күп ваҡыт үҙенең элек һәм һуңғы ваҡытта кисергән тормоштарын һөйләй, ҡайһыһына шатлана (Ғ.Хәйри).

5 вариант

1.Һөйләмдең коммуникатив төрҙәре.

2. Айырымланған эйәрсән киҫәктәр менән ҡатмарландырылған ябай һөйләмдәр.

3. Бирелгән һөйләмде һүҙбәйләнештәргә тарҡатып, анализлағыҙ һәм һөйләмгә тулы синтаксик анализ яһағыҙ.

Үлем менән көрәшеүсе һөйөклө кешеһе янында нисәмә төндәр йоҡоһоҙ үткәргән Мәғрифәгә лә, Садрисламға ла айырылышыу бик яманһыу булды (Ф.Иҫәнғолов).

6 вариант

1. Раҫлау һәм инҡар итеү һөйләмдәре.

2. Өндәш һүҙҙәр менән ҡатмарландырылған ябай һөйләмдәр.

3. Бирелгән һөйләмде һүҙбәйләнештәргә тарҡатып, анализлағыҙ һәм һөйләмгә тулы синтаксик анализ яһағыҙ.

Беҙҙең эшебеҙ ҙә, өҫ-башыбыҙ ҙа, өйҙәребеҙ ҙә, урмандарыбыҙ ҙа – барыһы ла, барыһы ла матур булырға тейеш (Ә.Вәли).

7 вариант

1.Ябай һөйләмдә һүҙ тәртибе, һүҙ тәртибенең функциялары.

2. Инеш һүҙҙәр һәм инеш һөйләмдәр менән ҡатмарландырылған ябай һөйләмдәр.

3. Бирелгән һөйләмде һүҙбәйләнештәргә тарҡатып, анализлағыҙ һәм һөйләмгә тулы синтаксик анализ яһағыҙ.

Ғ.Ибраһимовтың был китабын уҡығас, мин Талип Ғөбәйҙуллиндың тормошо менән ҡыҙыҡһына бшланым (С.Ҡудаш).

8 вариант

1.Һөйләмдең актуаль бүленеше.

2. Индермә конструкциялар.

3. Бирелгән һөйләмде һүҙбәйләнештәргә тарҡатып, анализлағыҙ һәм һөйләмгә тулы синтаксик анализ яһағыҙ.

Миңлебай ҙа, йәш булһа ла, үҙ тормошоноң насарлығын белгәнлектән, әсәһенең эшкә ашмаған өгөтөнә бер ҙә күнгеһе килмәне (Т.Йәнәби).

9 вариант

1.Структураһы буйынса һөйләм төрҙәре.

2. Башҡорт телендә парцелляция.

3. Бирелгән һөйләмде һүҙбәйләнештәргә тарҡатып, анализлағыҙ һәм һөйләмгә тулы синтаксик анализ яһағыҙ.

Ул ҡурҡыуҙан бигерәк, быҙауҙарҙы ҡыҙғаныуҙан, үкереп илап ебәрҙе һәм башын ергә эйҙе (Б.Бикбай).

10 вариант

1. Һөйләмдең баш киҫәктәре.

2. Өҫтәлмә конструкцияларҙың төрҙәре.

3. Бирелгән һөйләмде һүҙбәйләнештәргә тарҡатып, анализлағыҙ һәм һөйләмгә тулы синтаксик анализ яһағыҙ.

Бынан һуң Юламан карттың һүнеп барған аңында Зөлхизәнең йыр тауышы, яр аҫтынан килгән кеүек, үҙәк өҙгөс моң менән һыҙыла башланы (З.Биишева).

Тестовые задания

1. *“Егерме етенсе октябрь”* һүҙбәйләнеше цифрҙар менән нисек яҙыла
1. 27 – енсе октябрь
2. 27 – се октябрь
3.**27 октябрь**

2. Ҡайһы һүҙҙә ялғау дөрөҫ:
1. **Рулде**
2. Июньдә
3. Фестивальгә

3. Ялғауы дөрөҫ булмаған һүҙҙе билдәләгеҙ:
1. **Төҙөлөштең**
2. Ҡоростоң
3. Тороусы

4. Ҡайһы юлда һүҙҙәргә ялғау дөрөҫ ҡушылған:
1. Лагерҙә, секретарҙе
2. Лагерҙа, секретарҙы
3. Лагерьҙа, секретарьҙы

5. *Нисәнсе йылдан алып башҡорттар урыҫ графикаһы нигеҙендә төҙөлгән алфавитты ҡуллана башлай?*
1. XV быуаттан
2. 1940 йылдан алып
3. 1917 йылдан

6. *Тел ғилеменең ниндәй бүлеге телмәр өндәрен, уларҙың бүленешен, телмәрҙә үҙгәрешен өйрәнә?*
1. орфография
2. **фонетика**
3. морфология

7.*Башҡорт алфавитында нисә хәреф ике өндө белдерә?*
1. өс
2. ике
3. дүрт

8. *Ҡайһы рәттә һуҙынҡы өндәр генә бирелгән.*
1. а, о, у, ы, ө, э, я, ә, е
2. а, о, у, и, ы, я, ү, е, ө
3. **а, о, ә, ө, и, ү, э, у, ы**

9.*Ҡайһы рәттәге хәрефтәр икешәр өндө белдерә.*
1. а, ә, э, и, о, ө, у, ү ы
2. е, ё, ю, я
3. е, ю, я, ү, э

10.*Яңғырау тартынҡылар ғына булған рәтте күрһәтегеҙ.*
1. п, ф, к, ҡ, т, ҫ, ш, х, һ, ч, ц, щ
2. **б, в, г, ғ, д, ҙ, ж, з, й, л, м, н, ң, р**
3. п, ф, к, ҡ, т, с, ҫ, ш, х, ч, ц, щ, б, в, г

11. *Һаңғырау тартынҡылар ғына булған рәтте күрһәтегеҙ.*
1. п, ф, к, ҡ, т, с, ҫ, ш, х, һ, ч, ц, щ
2. **б, в, г, ғ, д, ҙ, ж, з, й, л, м, н, ң, р**
3. п, ф, к, ҡ, т, с, ҫ, ш, д, б, в

12.*Хәреф һаны өн һаны менән тап килмәгән һүҙҙе күрһәтегеҙ.*
1. **Юлаев**
2. төнгө
3. дәрес
4. ауыл

13.*<u>Китап</u> һүҙендә нисә һаңғырау, нисә яңғырау тартынҡы бар?*
1. **Бөтәһе лә һаңғырау тартынҡы**
2. Ике һаңғырау, бер яңғырау тартынҡы
3. Бер һаңғырау, ике яңғырау тартынҡы

14.*Бал (1) - бил(2),ҡараҡ(3)- көрәк (4) һүҙҙәренең ҡайһыларында ҡалын, ҡайһыларында нәҙек һуҙынҡылар ҡулланылған?*
1. Бөтә һүҙҙәрҙә лә ҡалын һуҙынҡылар
2. Бөтә һүҙҙәрҙә лә нәҙек һуҙынҡылар
4.**1, 3 һүҙҙәрҙә ҡалын, 2, 4 һүҙҙәрҙә нәҙек һуҙынҡылар**

15. *Яҡын, юлаҡ һүҙҙәрендә дүртәр хәреф, ә нисәшәр өн бар?*
1. өсәр өн
2. дүртәр өн
3. бишәр өн

16.*<u>Еңел-елпе</u>һүҙендә нисә хәреф, нисә өн бар?*
1. 8 хәреф, 8 өн
2. **8 хәреф, 10 өн**
3. 8 хәреф, 9 өн

17.*<u>Ҡарлуғас</u>һүҙендә тартынҡы өндәр ҡайһылары?*
1. 1, 3, 4, 6, 7-се өндәр
2. 1, 2, 5, 7-се өндәр
3. 1, 3, 4, 6, 8-се өндәр

18. *Һуҙынҡы өндән башланған һүҙҙе күрһәтегеҙ.*
1.әсәй
2. тормош
3. яҙыусы

19. *Һуҙынҡы өндән башланмаған һүҙҙе күрһәтегеҙ.*
1. үлән
2. елән
3. уҡыусы

20. *Тартынҡыөндән башланған һүҙҙе күрһәтегеҙ.*
1. еләк
2. урман
3. үлән

Лексика. Лексикология.

1. Ысынбарлыҡ тураһындағы төшөнсәнең һүҙҙә бирелеүе, һүҙ ярҙамында сағылдырылыуы...
1. грамматик мәғәнә...
2. лексик мәғәнә...
3. модаллек тип атала

2. Телдә полисемия күренеше нимә менән бәйләнгән?
1. һүҙҙәрҙең бермәғәнәлелеге менән
2. һүҙҙәрҙең һөйләмдәге үҙ-ара мөнәсәбәте менән
3. һүҙҙәрҙең грамматик категориялары менән
4. һүҙҙәрҙең күпмәғәнәлелеге менән

3.Лексикологияның тикшеренеү объекты булып ниндәй берәмек һанала?
1. текст
2. һөйләм
3. һүҙбәйләнеш
4. һүҙ

4. Семасиология …
1. һүҙҙең мәғәнәһен...
2. һүҙлектәрҙе...
3. стиль мәсьәләләрен өйрәнә

5.Полисемияның төрҙәренә түбәндәгеләр ҡарай:
1. синоним, омоним, антоним
2. ономастика, топонимика
3. метафора, метонимия, синекдоха
4. фразеология, лексикография

6. Ниндәй һүҙҙәр антонимдар тип атала?
1.мәғәнәләре яғынан ҡапма-ҡаршы һүҙҙәр
2. мәғәнәләре менән бер төрлө, әйтелештәре бер үк
3. төрлө әйтелешле, мәғәнәләре буйынса яҡын һүҙҙәр

7. Омонимдарға ниндәй һүҙҙәр ҡарай?
1. мәғәнәләре яғынан ҡапма-ҡаршы һүҙҙәр
2. мәғәнәләре менән төрлө, әйтелештәре бер үк
3. төрлө әйтелешле, мәғәнәләре буйынса яҡын һүҙҙәр

8. Синонимдар тип ниндәй һүҙҙәргә әйтәләр?
1. мәғәнәләре яғынан ҡапма-ҡаршы һүҙҙәр
2. мәғәнәләре менән төрлө, әйтелештәре бер үк
3. төрлө әйтелешле, мәғәнәләре буйынса яҡын һүҙҙәр

9. Килеп сығышы яғынан башҡорт теленең лексикаһы ниндәй төркөмдәргә бүленә?
1. актив һәм пассив ҡатламдар
2. башкорт һүҙҙәре, үҙләштерелгән һүҙҙәр
3. битараф һәм фәнни лексика

10. Диалектизмдарға ниндәй лексик берәмектәр инә?

1. тотороҡло һүҙбәйләнештәр
2. айырым һөнәр өлкәһендә ҡулланылған һүҙҙәр
3. айырым бер территория, ерле һөйләштәр өсөн хас һүҙҙәр

11. Фразеологияның өйрәнеү объекты булып...
1. ирекле һүҙбәйләнештәр
2. төрлө фразалар
3. тотороҡло һүҙбәйләнештәр сығыш яһай
12. Лексикография фәне нимә менән шөғөлләнә?
1. һүҙҙәрҙең килеп сығышын тикшерә
2. һүҙҙәрҙең мәғәнәүи үҙенсәлектәрен билдәләй
3. һүҙлектәр төҙөү мәсьәләләрен хәл итә

13. Стилистика фәне ниндәй тармаҡтарға бүленә?
1. архаизмдар, неологизмдар
2. функциональ һәм грамматик стилистика
3. грамматик һәм лексик мәғәнәләр

14. "Лексикология" фәне нимә өйрәнә?
1. айырым телдең һүҙлек составын өйрәнә
2. һүҙҙәрҙең ҡулланылыу үҙенсәлектәрен тикшерә
3. һүҙлектәр төҙөү мәсьәләләре менән шөғөлләнә

15. Лексикологияның ниндәй бүлеге һүҙҙәрҙең килеп сығышын тикшерә?
1. ономасиология
2. семасиология
3. этимология

16."Ономасиология" тел берәмектәрен ниндәй үҙенсәлектәре буйынса өйрәнә?
1. семантик үҙенсәлектәре яғынан
2. ҡулланылыш үҙенсәлектәре буйынса
3. исемләү, атама биреү үҙенсәлектәре буйынса

17. Омонимдарҙы күрһәтегеҙ.
1. ат – ат, ял – ял, үпкә – үпкә
2. матур, сибәр, гүзәл, һылыу
3. бейек – тәпәш, шәп – яй

18. Антонимдарҙы билдәләгеҙ.
1. ауырыу – сирләү, артыу – ишәйеү
2. йыуаныс – ҡыуаныс, һауын – һауым
3. ҡуйы – шыйыҡ, ҡыҫҡа – оҙон

19. Синонимдарҙы күрһәтегеҙ.
1. ябыу – асыу, сығыу – инеү
2. ауыр – һәлмәк, ауырыу – сирләү
3. бит – бит, май – май

20. Кеше исемдәрен, фамилияларын өйрәнеүсе фән...
1. топонимика…
2. этнонимика…
3. антропонимика тип атала

21. Фарсы теленән үҙләштерелгән һүҙҙәрҙе билдәләгеҙ.
1. гөл, гөнаһ, дошман
2. йома, китап, ғүмер
3. ҡолаҡ, эш, самауыр

22. Ғәрәп һүҙҙәрен күрһәтегеҙ.
1. ағас, баш, көмөш
2. ғалим, рәсем, рамаҙан
3. тамаша, фил, таҫтамал

23. Урыҫ теленән ингән һүҙҙәрҙе күрһәтегеҙ.
1. ҡамыт, сәй, эшләпә
2. батша, йыһан, йән
3. дәрәжә, вәкил, нур

24. Урыҫ теле аша башҡа телдәрҙән үҙләштерелгән һүҙҙәрҙе билдәләгеҙ.
1. сәс, йылға, тау
2. авангард, демократия, психика
3. мәғариф, милләт, алла

25. Түбәндәге һүҙҙәрҙән фразеологизмдарҙы күрһәтегеҙ.
1. алып килеү, һөйләй башлау, ҡарап алыу
2. баш һалыу, таң ҡалыу, түбә күккә тейеү
3. күк күлдәк, йылы ҡыш, өйгә инеү

26. Иҫкергән һүҙҙәрҙе айырып күрһәтегеҙ.
1. телефон, йылға, тау
2. һалдат, дуҫ, белем
3. төмән, ярлыҡ, алпауыт

27. Ниндәй һүҙҙәргә тарихи һүҙҙәр тип әйтәләр?
1. ҡулланылыштан төшөп ҡалған предметтарҙы атаған һүҙҙәр
2. яңы барлыҡҡа килгән предметтарҙы атаған һүҙҙәр
3. хәҙерге предметтарҙың иҫкергән атамалары

28. Ниндәй һүҙҙәр архаизмдарға инә?
1. тормошҡа һуңғы осорҙа килеп ингән предметтарҙың атамалары
2. төрлө күренеш, предметтарҙың иҫкергән атамалары
3. хәҙерге көндә булмаған күренештәрҙең атамалары

29. Неологизмдар тип ниндәй һүҙҙәргә әйтәләр?
1. яңы барлыҡҡа килгән һүҙҙәргә
2. хәҙерге көндә актив ҡулланылған һүҙҙәргә
3. хәҙерге көндә ҡулланылмаған һүҙҙәргә

30. Түбәндәгеләрҙән тарихи һүҙҙәрҙе күрһәтегеҙ.
1. ҡыҙыл гвардеец, ҡарымта, тархан
2. тыу, шура, хөрриәт
3. көн, үлән, бала

31. Архаизмдарҙы күрһәтегеҙ.

1. солтан, елән, хәлфә
2. инҡилап, имлә, мөғәллимә
3. баһа, таш, он

32. Неологизмдарҙы билдәләгеҙ.
1. аршин, батша, сулпы
2. ер, өй, мал
3. синтезатор, слайд, биржа
33. Ниндәй һүҙҙәр диалект лексикаһын тәшкил итәләр?
1. ерле һөйләштәрҙә генә ҡулланылған һүҙҙәр
2. айырым территория, профессия менән бәйләнмәгән һүҙҙәр
3. һөнәр-кәсеп менән бәйләнгән һүҙҙәр

34. Махсус лексикаға ниндәй һүҙҙәр инә?
1. айырым территорияла ҡулланылған һүҙҙәр
2. билдәле бер профессия кешеләре тарафынан ҡулланылған һүҙҙәр
3. дөйөм халыҡ тарафынан ҡулланылған һүҙҙәр

35. Дөйөм халыҡ теле лексикаһына түбәндәге һүҙҙәр инә:
1. бөтә башҡорттар ҡулланған, аңлаған һүҙҙәр
2. диалекттарҙа ғына ҡулланылған һүҙҙәр
3. айырым фәнгә ҡараған һүҙҙәр

36. Нимә ул терминдар?
1. төрлө мәғәнәле һүҙҙәр
2. айырым тармаҡта ҡулланылған, бер мәғәнәле һүҙҙәр
3. бөтә халыҡ тарафынан ҡулланылған һүҙҙәр

37. Жаргонизмдарға ниндәй һүҙҙәр инә?
1. ерле һөйләштәрҙә генә ҡулланылған һүҙҙәр
2. айырым профессия өлкәһендә ҡулланылған һүҙҙәр
3. бер социаль төркөм тарафынан ҡулланылған һүҙҙәр

38. Варваризмдарға ниндәй һүҙҙәр инә?
1. дөйөм тел үҙләштермәгән сит тел һүҙҙәре
2. хәҙерге ваҡытта юҡҡа сыҡҡан предметтарҙың атамалары
3. яңы барлыҡҡа килгән, киң таралмаған һүҙҙәр

39. Диалектизмдарҙы айырып күрһәтегеҙ.
1. дифтонг, грипп, эйә
2. çарыҡ, боронҡо, һалйа
3. ут, һөт, итек

40. Профессионализмдарҙы күрһәтегеҙ.
1. умарта, балауыҙ, битлек
2. йондоҙ, йәй, ҡағыҙ
3. диңгеҙ, кәмә, балыҡ

41. Терминдарҙы айырып күрһәтегеҙ.
1. ҡағыҙ, ағас, тупраҡ
2. аш, ҡаҙна, гөлйемеш
3. алфавит, редукция, морфология

42. Жаргонизмдарҙы билдәләгеҙ.
1. кран, конвейер, өсмөйөш
2. ҡатыҡ, май, икмәк
3. автомат, бомба, зачетка

43. Варваризмдарҙы күрһәтегеҙ.
1. дилбәгә, коридор, сауҙа
2. вис, сәпсим, түлке
3. характер, ярыш, быуын

44. Ниндәй һүҙҙәр паронимдар тип атала?
1. ҡапма-ҡаршы мәғәнәле һүҙҙәр
2. әйтелештәре һәм яҙылыштары төрлө, мәғәнәләре яҡын һүҙҙәр
3. тышҡы төҙөлөшө буйынса оҡшаш, мәғәнәләре яғынан төрлө һүҙҙәр

45. Паронимдарҙы билдәләгеҙ.
1. тәгәрләү – тәгәрәү, урләү – урмәләү, бөрсөк – бөртөк
2. ошо – теге, ҡайғы – шатлыҡ, быйыл – былтыр
3. аңлау – төшөнөү, матур – сибәр, аҫыл – затлы

46. Тәржемә һүҙлектәрендә ниндәй маҡсат ҡуйыла?
1. бер телдең һүҙҙәрен икенсе тел һүҙҙәре менән биреү
2. ер-һыу, кеше исемдәрен сағылдырыу
3. һүҙҙәргә аңлатма биреү

47. Орфография һүҙлектәрендә ниндәй мәсьәлә хәл ителә?
1. ерле һөйләштәрҙең һүҙ байлығы сағылдырыла
2. һүҙҙәрҙең килеп сығышы күрһәтелә
3. һүҙҙәрҙең дөрөҫ яҙылышы бирелә

48. Ономастик һүҙлектәрҙә нимә сағылдырыла?
1. кеше исемдәре, географик атамалар бирелә
2. яңғырашы оҡшаш, мәғәнәләре башҡа булған һүҙҙәр бирелә
3. айырым яҙыусының һүҙ байлығы күрһәтелә

49. Аңлатмалы һүҙлектәрҙә ниндәй маҡсат ҡуйыла?
1. һүҙҙәрҙең килеп сығышын күрһәтеү
2. мәғәнәләре бер булған һүҙҙәрҙе сағылдырыу
3. бөтә һүҙҙәргә аңлатма биреү

50. Орфоэпик һүҙлектәрҙә нимәгә иғтибар бирелә?
1. һүҙҙәрҙең яһалыу үҙенсәлектәренә
2. һүҙҙәрҙең төрлө текста ҡабатланыуына
3. һүҙҙәрҙең дөрөҫ әйтелешенә

51. “Стилистика” фәне ниндәй тармаҡтарға бүленә?
1. лингвистик сттилистика һәм функциональ стилистика
2. грамматик стилистика һәм рәсми стиль
3. публицистик стиль һәм йәнле һөйләү стиле

52. *Рәсәй Федерацияһы закондарында ҡаралған осраҡтарҙан тыш, граждандың паспортын тартып алыу тыйыла.* Был һөйләм ниндәй стилгә ҡарай?
1. йәнле һөйләү стиленә
2. публицистик стилгә
3. рәсми стилгә

53. *Аргумент, гипербола, агглютинация* һүҙҙәре ниндәй стилгә ҡарай?
1. художестволы стиль
2. публицистик стиль
3. фәнни стиль

54. *Ҡолаҡ ҡағыу, лығырлау, һыпыртыу, сәлдереү* һүҙҙәре ниндәй стилгә ҡарай?
1. йәнле һөйләү стиленә
2. рәсми стилгә
3. публицистик стилгә

55. *Әлбиттә, ҡала башҡорттары ҡоролтайының эшмәкәрлеге киң.* Был һөйләм ниндәй стилгә ҡарай?
1. художестволы стиль
2. публицистик стиль
3. йәнле һөйләү стиле

56. Миҫалдарҙан ирекле һүҙбәйләнештәрҙе айырып күрһәтегеҙ.
1. ерек тәртә, ғүмер кисереү, аҡыл инеү
2. биҙәкле күлдәк, еңел йөк, тарихи ваҡиға
3. ерле һөйләш, ҡуш ҡуллап, баш түбән

57. Нимә ул әҙәби тел?
1. бөтә башҡорттар һөйләшкән тел
2. айырым лингвистик үҙенсәлектәргә эйә булған халыҡ һөйләштәре
3. нормалаштырылған, нормаға һалынған тел

58. Башҡорт теле генеологияһы буйынса ниндәй төркөмгә ҡарай?
1. славян телдәре төркөмөнә
2. фин-уғыр телдәре төркөмөнә
3. төрки телдәре төркөмөнә

59. Телдәрҙең ҡәрҙәшлеге нисек билдәләнә?
1. уларҙың территориаль яҡынлыҡтары аша...
2. өн оҡшашлыҡтары буйынса...
3. тамыр һүҙҙәрҙә дөйөмлөлөк менән...

60. Географик атамаларҙы ниндәй фән өйрәнә?
1. этнонимика
2. топонимика
3. зоонимика

61. Хайуан исемдәрен, ҡушаматтарын тел ғилеменең ниндәй бүлеге өйрәнә?
1. космонимика
2. антропонимика
3. зоонимика

62. “Этнонимика” бүлеге ниндәй күренештәрҙе өйрәнә?
1. күк есемдәренең атамаларын
2. халыҡ, ырыу, ҡәбилә исемдәрен
3. кеше ҡушаматтарын

63. “Космонимика” бүлегендә нимәләр ҡарала?
1. ер-һыу атамалары
2. үҫемлек атамалары
3. күк есеме атамалары
64. *Сәрлетамаҡ, Торатау, Ағиҙел* һүҙҙәре ниндәй атамаларға ҡарай?
1. антропонимдарға
2. этнонимдарға
3. топонимдарға

65. *Үҫәргән, ҡыпсаҡтар, әйләр* ниндәй атамаларҙы тәшкил итәләр?
1. этнонимдарҙы
2. зоонимдарҙы
3. космонимдарҙы

66. *Ҡош юлы, Сулпан йондоҙо, Етегән йондоҙ* ниндәй атамаларға инә?
1. фитонимдарға
2. зоонимдарға
3. космонимдарға

67. *Аҡтырнаҡ, айыу, төлкө* һүҙҙәре ниндәй исемдәргә ҡарай?
1. зоонимдарға
2. фитонимдарға
3. топонимдарға

68.Ҡайһы терминдар “Лексикология” бүлегенә ҡарамай?
1. синтаксис, килеш категорияһы, һан
2. полисемия, синонимия, семасиология
3. этимология, антонимия, омонимия

69. *Фәнил, Раиф, Фатих* һүҙҙәре ниндәй бүлеккә ҡарай?
1. морфология
2. этнонимика
3. антропонимика

70.Ниндәй берәмектәр фразеологизмдарға инмәй?
1. ваз кисеү, соҡор елкә, ҡойроҡ болғау
2. оло һүҙен бүлдермә, тел – күңелдең көҙгөһө
3. аҡылдан яҙыу, һай йөҙөү, ағас тел

71. Ниндәй һүҙҙәр экспрессив-эмоциональ, баһалау мәғәнәләренә эйә?
1. һылыуҡай, ҡолонсаҡ, һаҡал-маҡал
2. тау, бәләкәй, яҡшы
3. ҡайтыу, йүгереү, үрмәләү

Морфология

1. Морфология фәне нимәләрҙе өйрәнә?
   А. Телмәр өндәрен.
   Б. Һөйләм төрҙәрен.
   В. **Һүҙ төркөмдәрен.**

2. Һүҙ төркөмдәрен билдәләү принциптары:
   А. **Һүҙҙең мәғәнәһе, яһалышы, морфологик үҙгәреше, синтаксик функцияһы.**
   Б. Һүҙҙең мәғәнәһе, яһалышы, морфологик үҙгәреше.
   В. Һүҙҙең мәғәнәһе, морфологик үҙгәреше, синтаксик функцияһы.
3. Үҙ аллы һүҙ төркөмдәре:
   А. Исем, исем ҡылым, сифат, һан, ҡылым.
   Б. **Исем, сифат, һан, алмаш, ҡылым, рәүеш.**
   В. Исем, сифат, сифат ҡылым, һан, алмаш, рәүеш.

4. Хис-тойғоно белдереүсе һүҙ төркөмдәре:
   А. Исем, исем ҡылым, сифат, сифат ҡылым, рәүеш, рәүеш (хәл) ҡылым.
   Б. **Модаль һүҙҙәр, ымлыҡ, саҡырыу һүҙҙәре, оҡшатыу һүҙҙәре.**
   В. Инфинитив, исем ҡылым, сифат ҡылым.

5. Ярҙамсы һүҙ төркөмдәре:
   А. Модаль һүҙҙәр, ымлыҡтар, оҡшатыу һүҙҙәре.
   Б. **Бәйләүес, теркәүес, киҫәксә.**
   В. Исем ҡылым, сифат ҡылым, рәүеш (хәл) ҡылым, инфинитив.

6. Башҡорт телендә исемдәрҙең енес (род) категорияһы бармы?
   А. Бар.
   Б. **Юҡ.**
   В. Биологик енесте белдергән исемдәр бар.

7. Исемдәр ниндәй морфологик категориялар менән үҙгәрә?
   А. **Һан, эйәлек, хәбәрлек, килеш категориялары.**
   Б. Һан, эйәлек, дәрәжә, килеш категориялары.
   В. Һан, эйәлек, килеш, заман категориялары.

8. Исемдәрҙә һан категорияһы нисек белдерелә?
   А. **Аффикстар һәм *күп, байтаҡ* кеүек һүҙҙәр аша.**
   Б. *Байтаҡ, күп, аҙ* кеүек һүҙҙәр ярҙамында.
   В. Һүҙ баҫымы үҙгәреү арҡаһында.

9. Исемдәрҙең эйәлек категорияһы нисек белдерелә?
   А. **Аффикстар аша.**
   Б. Һорау алмаштары ярҙамында.
   В. *Был, теге, ошо* алмаштары менән.

10. Исемдәрҙең хәбәрлек категорияһы нисек белдерелә?
   А. **Аффикстар аша.**
   Б. Күрһәтеү алмаштары менән.
   В. *Ит* ҡылымы ҡушылып.

11. Исемдәр нисә килеш формаһында тора ала?
   А. 6.
   Б. 9.

В. **14.**

12. Ҡайһы төркөмдә тик тамыр исемдәр бирелгән?
   А. Баҡса, эш, бүлмә, утын.
   Б. **Ер, һыу, һауа, тау.**
   В. Елән, күлдәк, бүрек.

13. Ҡайһы төркөмдә (ябай) яһалма исемдәр бирелгән?
   А. Ел, күл, ат.
   Б. Ҡарағас, аҡҡош, ҡыҙылғанат.
   В. **Аскыс, сүкеш, быҫҡы.**

14. Ҡайһы төркөмдә берекмә ҡушма исемдәр бирелгән?
   А. Ер еләге, таш күмер, уҡыу йорто.
   Б. **Аръяҡ, бирьяҡ, терегөмөш.**
   В. Тау башы, таусы, ҡорос ҡойоусы.

15. Ҡайһы төркөмдә теркәлмә ҡушма исемдәр бирелгән?
   А. Көньяҡ, төньяҡ, алъяпҡыс.
   Б. **Ер еләге, ҡурай еләге, мүк еләге.**
   В. Ташсы, аусы, юлсы.

16. Ҡайһы төркөмдә парлы исемдәр бирелгән?
   А. **Ата-әсә, уй-фекер, дуҫ-иш.**
   Б. Ағас-мағас, тәм-том, әбей-һәбей.
   В. Драмтүңәрәк, педколледж.

17. Ҡайһы төркөмдә ҡабатлаулы исемдәр бирелгән?
   А. **Тимер-томор, әбей-һәбей, ағас-мағас.**
   Б. Тимерлек, нефтсе, педколледж.
   В. СДПА, БМО, медколледж.

18. Ҡайһы төркөмдә ҡыҫҡартылған ҡушма исемдәр бирелгән?
   А. Таш-маш, тау-таш, ер-һыу.
   Б. **БДУ, педакадемия, телеүҙәк.**
   В. "Башҡортостан уҡытыусыһы", роман-эпопея.

19. Ҡайһы төркөмдә ҡыҫҡартма исемдәр дөрөҫ яһалған?
   А. **Журнал – ж., гәзит – г., урам – ур.**
   Б. Журнал – жу., гәзит – гә., урам – ура.
   В. Район – р., йылға – йыл., ауыл – ау.

20. Ҡайһы төркөмдә күсмә исемдәр бирелә?
   А. Юлсы, тимер юл, тирә-яҡ.
   Б. Сәйхана, балхур, бәдбәхет.
   В. **Уҡыу, киләсәк, көтөүсе.**

21. Ҡайһы төркөмдәге исемдәр лексик-семантик юл менән яһалған?
   А. Ай (ҡалҡты), (таҡыр) юл, (йорт) эйәһе.
   Б. Ел-ямғыр, көньяҡ, йырсы.
   В. **(Март) айы, (мәсьәләне сисеү) юлы, (һөйләмдең) эйәһе.**

22. Фонологик юл менән яһалған исемдәр ҡайһы төркөмдә?
А. **Серек – сөрөк, суҡыш – сүкеш, күр – күҙ.**
Б. Таш – ташсы, аҡ – ағым, быс – бысҡы.
В. Ел-дауыл, ер-һыу, ата-әсә.

23. Аффикслашыу ысулы менән яһалған исемдәрҙе билдәләгеҙ.
А. Ағалтын, ағай-эне, райүҙәк.
Б. **Ураҡ, балыҡсы, сәскес, бүлмә.**
В. Аҡҡош, әбей-һәбей, ир-егет.

24. Нигеҙҙәр ҡушылыу ысулы менән яһалған һүҙҙәрҙе билдәләгеҙ.
А. Кейем-һалым, ут-һыу, дуҫ-иш.
Б. Ҡорал-фәлән, бүре-маҙар, ғөрөф-ғәҙәт.
В. **Һабанай, урағай, буранай.**

25. Нигеҙҙәр ишләшеү ысулы менән яһалған исемдәрҙе әйтегеҙ.
А. Өсмөйөш, үҙаң, көнсығыш.
Б. **Хис-тойғо, уй-фекер, дуҫ-иш.**
В. Бала саҡ, баш ҡала, ҡушма һөйләм.

26. Нигеҙҙәр ҡабатланыу ысулы менән яһалған исемдәрҙе күрһәтегеҙ.
А. Кеше-маҙар, моң-зар, уй-фекер.
Б. Күпмөйөш, көнбайыш, ҡарағас.
В. **Ағас-мағас, малай-шалай, тимер-томор.**

27. Ҡыҫҡартылған ҡушма исемдәрҙе билдәләгеҙ.
А. Дәрт-дарман, көс-хәл, ағай-эне.
Б. Дүртмөйөш, өстаған, өсьяҡ.
В. **Мотобысҡы, телеүҙәк, драмтүңәрәк.**

28. Лексик-грамматик юл менән яһалған күсмә исемдәрҙе күрһәтегеҙ.
А. Аусы, һунарсы, ташсы.
Б. Көньяҡ, көнбағыш, көнсығыш.
В. **Белдереү (эленгән), (бәхетле) киләсәк, (ил) батыры.**

29. Күсмә исемдәрҙе билдәләгеҙ, яһалыу юлын әйтегеҙ.
А. СДПА, БДУ, МДУ.
Б. Эшсе, таусы, юлсы.
В. **Уҡытыусы, яҙыусы, көтөүсе.**

30. Һүҙбәйләнештәрҙең лексемалашыуы һөҙөмтәһендә яһалған исемдәрҙе билдәләгеҙ.
А. Еләклек, ҡайынлыҡ, ҡурайсы.
Б. **Ер еләге, ҡайын еләге, ҡурай еләге.**
В. Ер-һыу, еләк-емеш, кәртә-ҡура.

31. Һөйләмдәрҙең лексемалашыуы менән яһалған исемдәрҙе әйтегеҙ.
А. Дәүләтселек, юлаусы, юлсы.
Б. **Дәүләткилде, Юлғотло, Хоҙайбирҙе.**
В. Яугир, хеҙмәткәр, Йыһангир.

32. Сифаттарҙың лексик-семантик төрҙәре:
А. Төп, тамыр, шартлы сифаттар.
Б. Тамыр, яһалма, шартлы сифаттар.

В. **Төп, шартлы, эйәлек сифаттары.**

33. Төп сифаттар төркөмөн билдәләгеҙ.
   А. **Йылы (көн), аҡ (сәскә), егәрле (эшсе).**
   Б. Өскөл (хаттар), дүрткел (майҙан).
   В. Айлыҡ (курстар), аҙналыҡ (эш), йыллыҡ (план).

34. Шартлы сифаттар төркөмөн билдәләгеҙ.
   А. Киң (урам), тар (урын), бейек (ҡойма).
   Б. Ҡурҡаҡ (ҡош), өркәк (мал).
   В. **Йәйге (кис), төнгө (юл), урмандағы (өй).**

35. Эйәлек сифаттары төркөмөн билдәләгеҙ.
   А. Ғилми (эш), тарихи (ваҡиға), ғәҙәти (хәл).
   Б. **(Бүрек) атайҙыҡы, (шәл) әсәйҙеке, (тәгәрмәс) арбаныҡы.**

36. Сифаттарҙың морфологик категориялары:
   А. Барлыҡ-юҡлыҡ, дәрәжә категориялары.
   Б. Дәрәжә, заман категориялары.
   В. **Һан, эйәлек, хәбәрлек, килеш, дәрәжә категориялары.**

37. Дәрәжә категорияһы менән үҙгәрә алыусы сифаттар төркөмөн күрһәтегеҙ.
   А. Ауылдағы (туғандар), яландағы (бесәнлек).
   Б. Әҙәби (түңәрәк), тарихи (роман), дини (йола).
   В. **Аҡыллы (бала), күңелле (концерт), йылы (бүлмә), илаҡ (бала).**

38. Яһалыштары буйынса сифаттарҙың төрҙәре.
   А. Төп, шартлы, эйәлек сифаттары.
   Б. **Тамыр, ябай яһалма, ҡушма, парлы, ҡабатлаулы, күсмә сифаттар.**
   В. Берлектәге, күплектәге сифаттар.

39. Лексик-семантик юл менән яһалған сифаттарҙы әйтегеҙ.
   А. Моңһоҙ (көй), оло (кеше), тиҫкәре (яҡ).
   Б. Ташҡын (йылға), тайғаҡ (юл), бейек (тау).
   В. **Моңһоҙ (кеше), оло (хәбәр), тиҫкәре (бала).**

40. Фонологик юл менән яһалған сифаттарҙы әйтегеҙ.
   А. Бейек (йорт), һалмаҡ (аҙым), һаҡ (ҡолаҡ).
   Б. Һалҡын (һыу), оҙон (юл), арғы (яҡ).
   В. **Бөйөк (шәхес), һәлмәк (әйбер), һау (кеше).**

41. Аффикслашыу юлы менән яһалған ябай яһалма сифаттарҙы билдәләгеҙ.
   А. Ҡуйы (урман), таҙа (урам), саф (һауа).
   Б. Континент-ара (маршрут), ҡала-ара (бәйләнеш).
   В. **Ҡышҡы (юл), отҡор (бала), ҡунаҡсыл (халыҡ).**

42. Нигеҙҙәр ҡушылыу юлы менән яһалған ҡушма сифаттарҙы әйтегеҙ.
   А. Ҡараңғы (төн), ҡаҙылма (минерал), йөрөмтәл (кеше).
   Б. Ҡыйбатлы (тауар), үҙенсәлекле (ижад).
   В. **Ҡарағусҡыл (төҫ), атҡаҙанған (уҡытыусы), үҙйөрөшлө (комбайн).**

43. Нигеҙҙәр ишләшеү юлы менән яһалған парлы сифаттарҙы билдәләгеҙ.

А. Үҙешмәкәр (түңәрәк), аръяҡтағы (туғай), бирьяҡтағы (күл).
Б. Алдынғы (бригада), ярҙамсы (кеше), оялсан (бала).
В. **Лексик-семантик (үҙенсәлек), сит-ят (кешеләр), халыҡ-ара (хәл).**

44. Нигеҙҙәр ҡабатланыу юлы менән яһалған ҡабатлаулы сифаттарҙы билдәләгеҙ.
А. Аллы-гөллө (сәскәләр), кәкре-бөкрө (ағас), асыҡ-тишек (ҡойма).
Б. Үҙһүҙле (бала), эскерле (кеше), ағыулы (йылан).
В. **Буй-буй (ыҙан), кат-ҡат (ҡатлама), тәмле-томло (ашамлыҡ).**

45. Лексик-грамматик юл менән яһалған күсмә сифаттарҙы күрһәтегеҙ.
А. Ҡарҙың иреүе, мунсаның ҡыҙыуы шәп, ағас артына йәшерен.
Б. Аҡ (ҡар), уңышлы (эш), әҙәби (ойошма), былтырғы (бесән).
В.**Иреү (ҡар), ҡыҙыу (эш), йәшерен (ойошма), кипкән (бесән).**

46. Нығынған һүҙбәйләнештәрҙең лексемалашыуы нигеҙендә яһалған ҡушма сифаттарҙы билдәләгеҙ.
А. Сыбар (тауыҡ), ала (һыйыр), ерән (бейә).
Б. Елле-ямғырлы (көҙ), елле-буранлы (ҡыш).
В. **Сейә ҡыҙыл (төҫ), алма сыбар (ат), ерән ала (ҡолон).**

47. Һөйләмдәрҙең лексемалашыуы һөҙөмтәһендә барлыҡҡа килгән сифаттарҙы күрһәтегеҙ.
А. Иҫле (бала), ҡотло (йорт), башлы (һуған).
Б. Эш һөйөүсән (кеше), түҙә алмаҫлыҡ (эҫелек), оҙон буйлы (спортсы).
В. **Иҫ киткес (матурлыҡ), ҡот осорҙай (хәл), баш ҡатырлыҡ (ваҡиға).**

48. Сифаттарҙың яһалыу юлдарын күрһәтегеҙ.
А. Лексик-семантик, һүҙҙәрҙе ҡыҫҡартыу, лексик-синтаксик юлдар.
Б. Морфематик, аффикслашыу, нигеҙҙәрҙе ҡушыу юлдары.
В. **Лексик-семантик, фонологик, морфематик, лексик-грамматик, лексик-синтаксик юлдар.**

49. Һан төркөмсәләрен билдәләгеҙ.
А. Төп, ябай, ҡушма һандар.
Б. Төп, тамыр, яһалма һандар.
В. **Төп, кәсер, тәртип, бүлем, йыйыу, сама, үлсәм һандары.**

50. Яһалыштары буйынса һандарҙың төрҙәре.
А. Ябай, ҡушма һандар.
Б. Тамыр, яһалма һандар.
В. **Тамыр, ябай яһалма, ҡушма, парлы һандар.**

51. Һандарҙың морфологик категориялары.
А. Килеш категорияһы.
Б. Дәрәжә категорияһы.
В. **Эйәлек, хәбәрлек, килеш, һан категориялары.**

52. Һандарҙың яһалыу юлдары.
А. Морфематик, лексик-грамматик юлдар.
Б. Фонологик, морфематик юлдар.
В. **Морфематик, лексик-грамматик, лексик-синтаксик юлдар.**

53. Морфематик юл менән яһалған һандарҙы күрһәтегеҙ.
А. Ун алты, ун ете, алты йөҙ.
Б. Алтынсы, етенсе, унынсы.
В. **Алтмыш, етмеш.**

54. Нигеҙҙәр ҡушылыу ысулы менән яһалған һандарҙы күрһәтегеҙ.
А. Ун һигеҙ, ун туғыҙ, егерме.
Б. **Һикһән, туҡһан.**
В. Һигеҙ, туғыҙ, ун, мең.

55. Лексик-грамматик юл менән барлыҡҡа килгән һандарҙы күрһәтегеҙ.
А. Берәр, икешәр, һигеҙәр, йөҙәр.
Б. Бишенсе, унынсы, йөҙөнсө.
В. **Миллион, миллиард, триллион.**

56. Лексик-синтаксик юл менән барлыҡҡа килгән һандарҙы күрһәтегеҙ.
А. Бишле (галош), етеле (лампа), ҡырҡлы (үлсәм)
Б. **Ун биш, ете йөҙ, ҡырҡ мең**
В. Бөтөн, ярты, сирек, тиҫтә.

57. Алмаш төркөмсәләре.
А. **Зат, күрһәтеү, һорау, билдәләү, билдәһеҙлек, юҡлыҡ, эйәлек алмаштары.**
Б. Зат, күрһәтеү, һорау, билдәләү, юҡлыҡ алмаштары.
В. Зат, күрһәтеү, һорау, юҡлыҡ алмаштары.

58. Зат алмаштары төркөмөн билдәләргә.
А. Был, теге, ул, анау.
Б. **Ул, улар, мин, һеҙ.**
В. Кем, ни, нимә.

59. Күрһәтеү алмаштары төркөмөн билдәләргә.
А. Кем, нимә, ҡайҙа,ниндәй.
Б. Бөтә, барлыҡ, һәммә.
В. **Был, теге, ошо, бындай, ошондай.**

60. Һорау алмаштары төркөмөн билдәләргә.
А. Һәр кем, һәр бер, үҙе, бөтәһе.
Б. Әллә кем, әллә ни, кемдер.
В. **Нисек, ниндәй, ҡасан, ҡайҙа.**

61. Билдәләү алмаштары төркөмөн күрһәтергә.
А. Нимәлер, кемдер, ҡасандыр, ҡайҙалыр.
Б. Кем, ҡасан, нисек, нимә.
В. **Бөтәһе, барлығы, һәммәһе, һәр кем, һәр бер.**

62. Билдәһеҙлек алмаштары төркөмөн күрһәтергә.
А. Беҙ, һеҙ, улар.
Б. Анау, бынау, теге, шул.
В. **Теләһә кем, теләһә ни, әллә кем, әллә нимә.**

63. Юҡлыҡ алмаштары төркөмөн билдәләргә.
А. Ҡасандыр, ҡайҙалыр, кемдер, әллә кем, әллә ни.
Б. Ҡасан, ҡайҙа, кем, ни.

В. **Һис кем, һис ҡасан, һис ни, бер кем дә, бер нимә.**

64. Эйәлек алмаштары төркөмөн билдәләргә.
   А. Мин, һин, ул, беҙ, һеҙ.
   Б. **Минеке, һинеке, уныҡы, беҙҙеке, һеҙҙеке.**
   В. Кемдер, ниҙер, ҡайҙалыр, ҡасандыр.

65. Алмаштарҙың морфологик категориялары.
   А. Һан, килеш, модаллек категориялары.
   Б. Эйәлек, хәбәрлек, заман категориялары.
   В. **Һан, эйәлек, хәбәрлек, килеш категориялары.**

66. Лексик-синтаксик юл менән яһалған алмаштарҙы күрһәтегеҙ.
   А. Кем, ни, ҡасан, нимә.
   Б. Кемдер, ниҙер, ҡасандыр.
   В. **Һис кем, һис ни, һис ҡасан, бер кем дә, бер ни ҙә.**

67. Төп һандар төркөмөн билдәләргә.
   А. **Биш, йөҙ, мең, миллион.**
   Б. Бишәр, йөҙәр, меңәр.
   В. Йөҙәрләгән, миллионлап, меңәрләгән.

68. Тәртип һандары төркөмөн билдәләргә.
   А. Алтышар, берәр, унар, ҡырҡар.
   Б. Алтылап, унлаған, ҡырҡлап.
   В. **Алтынсы, унынсы, ҡырҡынсы.**

69. Йыйыу һандары төркөмөн билдәләргә.
   А. Икенсе, дүртенсе, етенсе, унынсы.
   Б. Икешәр, дүртәр, етешәр, унар.
   В. **Икәү, дүртәү, етәү, унау.**

70. Бүлем һандары төркөмөн билдәләргә.
   А. **Берәр, өсәр, бишәр, алтышар, меңәр.**
   Б. Берәү, өсәү, бишәү, алтау.
   В. Унлап, йөҙләгән, меңәрләгән.

71. Сама һандары төркөмөн билдәләргә.
   А. **Унлап, иллеләгән, ҡырҡ - илле, меңләгән.**
   Б. Унар, иллешәр, ҡырҡар, меңәр.
   В. Унау, етәү, бишәү.

72. Ҡылымдарҙың яһалышы буйынса төрҙәре.
   А. Тамыр, яһалма, ҡушма, күсмә ҡылымдар.
   Б. Тамыр, яһалма, ҡушма ҡылымдар.
   В. **Тамыр, яһалма, ҡушма, парлы, ҡабатлаулы, күсмә ҡылымдар.**

73. Тамыр ҡылымдар төркөмөн билдәләргә.
   А. Шаулы-, ятла-, артыл-.
   Б. **Бир-, баҫ-, күр-, ҡайт-.**
   В. Күгәр-, ҡыҙар-, һарғай-.

74. Яһалма ҡылымдар төркөмөн билдәләргә.
А. Күҙалла-, һаубуллаш-, асыулан-.
Б. **Елгәр-, ҙурай-, юғал-, берләш-.**
В. Уйла-, йүгер-, атла-.

75. Ҡушма ҡылымдар төркөмөн билдәләргә.
А. Аңла-, барла-, шаҡылда-.
Б. Бәрел- – һуғыл-, кил- – кит-, күрһә - нитһә.
В. **Буйһон-, ашатла-, һаубуллаш-, рәхим ит-.**

76. Парлы ҡылымдар төркөмөн билдәләргә.
А. Үҙһүҙлән-, бойор-, олғаш-.
Б. Болотла-, дуҫлаш-, йылын-.
В. **Бөгөл- – һығыл-, ин- – сыҡ-, ҡайтһа – нитһә.**

77. Ҡабатлаулы ҡылымдарҙы билдәләргә.
А. Ахылда-, ухылда-, бышылда-.
Б. Ҡайт- – кит-, мен- – төш-, килһә - нитһә.
В. **Мин-минлән-, әрәм-шәрәмлә-, көсәйгәндән-көсәйә.**

78. Ҡылымдарҙың яһалыу юлдары.
А. Лексик-семантик, морфематик, һүҙҙәрҙе ҡыҫҡартыу, лексик-синтаксик юлдар.
Б. Лексик-семантик, морфематик, һүҙҙәрҙе ҡыҫҡартыу юлдары.
В. **Лексик-семантик, фонологик, морфематик, лексик-грамматик, лексик-синтаксик юлдар.**

79. Лексик-семантик юл менән яһалған ҡылымдарҙы күрһәтегеҙ.
А. Ағарт-, баҫыр-, иҙра-.
Б. (Стенаны) аҡла-, (ергә) баҫ-, (балсыҡты) иҙ-.
В. **(Ғәйеплене) аҡла-, (гәзит) баҫ-, (халыҡтарҙы) иҙ-.**

80. Фонологик юл менән яһалған ҡылымдарҙы күрһәтергә.
А. (ишекте) ас-, (сәйҙе) эс-, (юлға) сыҡ-.
Б. (Май) йаҡ-, (шишмә) урғый, (ағасты) быс-.

В. **(Ауырыу) йоҡ-, (соҡор аша) ырғый, (сепрәкте) бес-.**

81. Аффикслашыу ысулы менән яһалған ҡылымдарҙы күрһәтергә.
А. Ашатла-, олғаш-, яҡшатлан-.
Б. Һау бул-, хөрмәт ит-, рәхмәт әйт-.
В. **нәҙегәй-, юғал-, ғорурлан-, ағар-.**

82. Нигеҙҙәрҙе ҡушыу ысулы менән яһалған ҡылымдарҙы күрһәтергә.
А. Ауырай-, еңеләй-, ҙурай-.
Б. Күңел ас-, хәл ит-, ҡарар ит-.
В. **Һаубуллаш-, үҙһүҙлән-, яҡшатлан-.**

83. Нигеҙҙәрҙе ишләү ысулы менән яһалған ҡылымдарҙы билдәләргә.
А. Ҡот ос-, иҫ кит-, күҙ төш-, хәл ин-.
Б. **Аша- – эс-, уйна- – көл-, бөгөл- – һығыл-.**
В. Байрам ит-, хуш бул-, кәңәш бир-.

84. Нығынған һүҙбәйләнештәрҙең лексемалашыуы һөҙөмтәһендә барлыҡҡа килгән ҡылымдар.

А. Поезд көт-, ауылда бул-, бүлмәгә ин-.
Б. Ерһе-, кәмһет-, тамырлан-.
В. **Донъя көт-, азат ит-, балиғ бул-, юҡ ит-.**

85. Һөйләмдәрҙең лексемалашыуы һөҙөмтәһендә барлыҡҡа килгән ҡылымдар.
А. Көн күр-, хәл йый-, күңел ас-.
Б. **Аҡыл кер-, йән көй-, еҫ тей-.**
В. Шатлан-, туғанлаш-, дағала-, яңыр-.

86. Ҡылымдарҙың грамматик категориялары.
А. Зат, һан, һөйкәлеш, заман, йүнәлеш, күләм категориялары.
Б. Зат, һан, һөйкәлеш, заман, йүнәлеш, барлыҡ-юҡлыҡ категориялары.
В. **Зат, һан, һөйкәлеш, заман, йүнәлеш, күләм, модаллек, барлыҡ-юҡлыҡ категориялары.**

87. Хәбәр һөйкәлеше ҡылымының үткән заман формаларын билдәләгеҙ.
А. Билдәле, билдәһеҙ үткән заман формалары.
Б. Тамамланған, тамамланмаған үткән заман формалары.
В. **Тамамланмаған, билдәле, билдәһеҙ, билдәле элек, билдәһеҙ элек, билдәле күптән үткән, билдәһеҙ күптән үткән заман формалары.**

88. Хәбәр һөйкәлеше ҡылымының тамамланмаған үткән заман формаларын билдәләгеҙ.
А. Килде, йөрөнө, эшләне, ҡайтты.
Б. Килгән, йөрөгән, эшләгән, ҡайтҡан.
В. **Килә ине, йөрөй ине, эшләй ине, ҡайта ине.**

89. Хәбәр һөйкәлеше ҡылымының билдәле үткән заман формаларын күрһәтегеҙ.
А. Сыға ине, йырлай ине, бейей ине.
Б. Ингән, сыҡҡан, йырлаған, бейегән.
В. **Инде, сыҡты, йырланы, бейене.**

90. Хәбәр һөйкәлеше ҡылымының билдәһеҙ үткән заман формаларын күрһәтегеҙ.
А. Менгән булған, төшкән булған, уҡыған булған.
Б. Менде, төштө, уҡыны, яҙҙы.
В. **Менгән, төшкән, уҡыған, яҙған.**

91. Хәбәр һөйкәлеше ҡылымының билдәле элек үткән заман формаларын күрһәтегеҙ.
А. Килде, китте, барҙы, ҡайтты.
Б. Килә ине, китә ине, бара ине, ҡайта ине.
В. **Килгәйне, киткәйне, барғайны, ҡайтҡайны.**

92. Хәбәр һөйкәлеше ҡылымының билдәһеҙ элек үткән заман формаларын күрһәтегеҙ.
А. Киткән, ҡайтҡан, яҙған.
Б. Киткәйне, ҡайтҡайны, яҙғайны.
В. **Киткән булған, ҡайтҡан булған, яҙған булған.**

93. Хәбәр һөйкәлеше ҡылымының билдәле күптән үткән заман формаларын күрһәтегеҙ.
А. Килде, ҡайтты, яҙҙы.
Б. Килә ине, ҡайта ине, яҙа ине.
В. **Килә торғайны, ҡайта торған булды, яҙыр ине.**

94. Хәбәр һөйкәлеше ҡылымының билдәһеҙ күптән үткән заман формаларын күрһәтегеҙ.
А. Һөйләгән, әйткән, килгән.
Б. Һөйләгән булған, әйткән булған, килгән булған.
В. **Һөйләр булған, әйтә торған булған, килә торған булған.**

95. Хәбәр һөйкәлеше ҡылымының хәҙерге заман формаларын билдәләгеҙ.

А. Йәшәй торғайны, уҡый торғайны, йырлай торғайны.
Б. Йәшәй ине, уҡый ине, йырлай ине.
В. **Йәшәй, уҡый, йырлай, ҡайта.**
96. Хәбәр һөйкәлеше ҡылымының билдәле киләсәк заман формаларын күрһәтегеҙ.
А. Йөрөр булған, һөйләр булған, ҡайтыр булған.
Б. Йөрөр, һөйләр, ҡайтыр, китер.
В. **Йөрөйәсәк, һөйләйәсәк, ҡайтасаҡ, китәсәк.**
97. Хәбәр һөйкәлеше ҡылымының билдәһеҙ киләсәк заман формаларын күрһәтергә.
А. Бирә ине, килә ине, яҙа ине, эшләй ине.
Б. Бирер ине, килер ине, яҙыр ине, эшләр ине.
В. **Бирер, килер, яҙыр, эшләр.**
98. Бойороҡ һөйкәлеше ҡылымдарын билдәләргә.
А. Уйлай, һөйлә, яҙҙы, уҡыған.
Б. Уйлаһа, һөйләһә, килһәләр.
В. **Уйла, һөйләһен, кил әле, рәхмәт яуһын, ҡайтһын ине.**
99. Шарт һөйкәлеше ҡылымдарын билдәләргә.
А. Килә, киләсәк, килә ине.
Б. Килде, килгән, килер, булыр.
В. **Килһә, килдениһә, килгән булһа, килер булһа.**
100. Ихтималлыҡ һөйкәлеше ҡылымдарын күрһәтегеҙ.
А. Ҡушһаң, әйтһәгеҙ, хәбәр итһәләр.
Б. Эшләр ине, килгән булыр ине, килә ине.
В. **Ҡушһаң, эшләр ине; әйтһәгеҙ, килгән булыр ине; хәбәр итһәләр, килә ине.**
101. Теләк-өндәү һөйкәлеше ҡылымдарын күрһәтегеҙ.
А. Барам, ҡайттыҡ, йырлаймын, яҙамын.
Б. Бар әле, ҡайт инде, яҙа бар.
В. **Барайым әле, ҡайтайыҡ инде, йырлағы килә, яҙаһым бар.**
102. Ниәт-маҡсат һөйкәлеше ҡылымдарын күрһәтегеҙ.
А. Ҡайтырға, ҡайтып, ҡайтҡансы.
Б. Ҡайтыр, ҡайтасаҡ, ҡайта ине, ҡайтыр ине.
В. **Ҡайтмаҡсы, ҡайтмаҡ була, ҡайтмаға итә, ҡайтырға булды.**
103. Ҡылым төркөмсәләрен күрһәтегеҙ.
А. Инфинитив, уртаҡ ҡылым, исем ҡылым, сифат ҡылым, рәүеш (хәл) ҡылым.
Б. Инфинитив, исем ҡылым, сифат ҡылым, рәүеш ҡылым, хәл ҡылым.
В. **Инфинитив, исем ҡылым, сифат ҡылым, рәүеш (хәл) ҡылым.**
104. Ҡылымдың йүнәлеш категорияһы формаларын күрһәтегеҙ.
А. Йыу, йыуыштыр, йыуғыла, йыуыңҡыра.
Б. Йыу, йыуҙы, йыуған, йыуа, йыуыр.
В. **Йыу, йыуын, йыуыл, йыуыш, йыуҙыр.**
105. Инфинитив формаларын билдәләгеҙ.
А. Уйла-, ер һөр-, эшкә бар-.
Б. **Уйларға кәрәк, ер һөрөүгә тотондо, бармаға итә.**
В. Уйлау кәрәк, ер һөрөү эшенә тотондо, бармаҡ булды.
106. Исем ҡылым формаларын билдәләгеҙ.
А. Алмаҡсы була, бирер, йөрөнө.
Б. Ҡармаҡ һала, көтөү ҡайтты, алыш башланды.
В. **Алмаҡ күрке – бирмәк. Ни хәлле йөрөш, бабай? Әбейҙең әкиәт һөйләүе.**
107. Сифат ҡылымдың үткән заман формаларын билдәләгеҙ.
А. Һабантуйҙа көрәшкән, кешеләр күргән, ауылда йәшәгән.
Б. **Көрәшкән батырҙар, күргән кеше, йәшәгән урыны.**
В. Көрәшкән булған, күргән булған, йәшәгән булған.
108. Сифат ҡылымдың хәҙерге заман формаларын билдәләгеҙ.

А. Яҙыу эше, көтөү менән ҡыуып етеү – мәшәҡәтле хәл.
Б. Күренекле яҙыусы, көтөүсе малын ҡыуа, бара торған булған.
В. **Хат яҙыусы кеше, ҡунаҡтарҙы көтөүсе хужалар, бара торған (урын).**

109. Сифат ҡылымдың киләсәк заман формаларын билдәләгеҙ.
А. Теге урынға барыр, ул бөгөн ҡайтыр, самолет тиҙҙән осор.
Б. **Барыр урын, ҡайтыр кеше, осор ваҡыт.**
В. Барыр булған, ҡайтыр ине, осор булған.

110. Сифат ҡылымдың киләсәк заман формаларын билдәләргә.
А. Яҡты киләсәк көтә.
Б. Ул беҙҙә уҡыясаҡ, улар ауылда эшләйәсәк, ҡунаҡтар киләсәк.
В. **Мин уҡыясаҡ китап, ауылда эшләйәсәк йәштәр, киләсәк ҡунаҡ.**

111. Сифат ҡылымдың киләсәк заман формаларын билдәләргә.
А. Бараһы ине, күрәһе ине, киләһе ине.
Б. **Бараһы урын, күрәһе кеше, киләһе ҡунаҡ.**
В. Бараһы килә, күрәһе килә, киләһе бар.

112. Рәүеш (хәл) ҡылым формаларын билдәләргә.
А. Ҡуш ҡуллап ризалашты, тәү башлап эшләне.
Б. **Яйлап эшләй, барлап сыҡты, семәрләп сигә.**
В. Яйлай, барлай, семәрләй.

113. Рәүеш (хәл) ҡылым формаларын билдәләгеҙ.
А. Бара-тора, тора-бирә, ауа-түнә.
Б. **Бара йөрө, тора килеп, ауа яҙҙы, һөйләй ултыр.**
В. Бара, тора, ауа, һөйләй.

114. Ҡайһы төркөмдә рәүеш (хәл) ҡылым формалары дөрөҫ бирелмәгән.
А. Өҙгәнсә һуҙҙы, ул әйткәнсә эшләнек, эш мин уйлағанса булманы.
Б. **Өҙгәнсе тартты, ул әйткәнсе эшләй, беҙ уйлағансы килеп сыҡты.**
В. Епте ул өҙгәнсе, мин түгел. Был турала ағаһы әйткәнсе, ул түгел.

115. Ҡайһы төркөмдә рәүеш (хәл) ҡылым формалары дөрөҫ бирелмәгән.
А. Мин бригадирға әйткәнсе, һеҙ китмәгеҙ. Мин һөйләшкәнсе, көтөп тороғоҙ.
Б. **Мин әйткәнсә, улар китеп өлгөргәйне. Беҙ һөйләшкәнсә, һеҙ китмәй торогоҙ.**
В. Ағайым әйткәнсе, беҙ түгел. Уның менән ағайым һөйләшкәнсе, апайым түгел.

116. Ҡылымдың күләм категорияһы формаларын билдәләргә.
А. Китһә, китмәк була, китәйем, китһен.
Б. Китергә итә, китте, китер, киткән.
В. **Китергә тора, китеңкерә-, киткелә-, китә һалды.**

117. Ҡылымдың модаллек категорияһы формаларын билдәләргә.
А. Ҡайтыу, ҡайтыусы, ҡайтҡас, ҡайтырға.
Б. Ҡайтсы, ҡайтҡан, ҡайта, ҡайтһа.
В. **Ҡайтҡансы, ҡайтҡандыр, ҡайта алмай, ҡайтһасы.**

118. Яһалышы буйынса рәүештәрҙең төрҙәре.
А. Тамыр, яһалма, ҡушма, парлы, күсмә рәүештәр.
Б. **Тамыр, яһалма, ҡушма (берекмә, теркәлмә), парлы, ҡабатлаулы, күсмә рәүештәр.**
В. Тамыр, яһалма, ҡушма, парлы рәүештәр.

119. Тамыр рәүештәрҙе билдәләгеҙ.
А. Иртә, кис, таңға, йәйгә.
Б. Бөгөн, быйыл, ҡасан.
В. **Күп, шәп, яй, аҙ, тиҙ, йыш.**

120. Яһалма рәүештәр төркөмөн күрһәтергә.
А. Йәйен, ҡышын, яҙын, көҙөн.
Б. Кискә, төшкә, яҙға, көҙгә.

В. **Ауылса, айлап, игенләтә, йылылай.**
121. Берекмә ҡушма рәүештәр төркөмөн күрһәтергә.
А. Юҡ-барға, ара-тирә, илке-һалҡы.
Б. Кисен, төнөн, кискә, төнгә.
В. **Бөгөн, быйыл, ҡасан, иртәнсәк.**
122. Теркәлмә ҡушма рәүештәр төркөмөн күрһәтергә.
А. Тиктомалға, былтыр, берһегөн.
Б. Иптәштәрсә, боронғоса, элек-электән.
В. **Аяҡ үрә, баш түбән, йәй буйы.**
123. Парлы рәүештәрҙе күрһәтегеҙ.
А. Арҡыс-торҡос, көндән-көн, әҙ-мәҙ.
Б. **Көн-төн, арлы-бирле, ара-тирә.**
В. Көн элгәре, йөҙ түбән, бер юлы.
124. Ҡабатлаулы рәүештәрҙе билдәләргә.
А. Үрле-ҡырлы, юҡ-барға, баштан-аяҡ.
Б. Тәү баштан, бер юлға, ошо арала.
В. **Саҡ-саҡ, ваҡыт-ваҡыт, әүеш-тәүеш, асыҡтан-асыҡ.**
125. Күсмә рәүештәрҙе билдәләгеҙ.
А. Оҙон-оҙаҡ, кисә-бөгөн, ҡара-ҡаршы.
Б. Яңыса, тоҡлап, аҡсалата, йәшләй.
В. **Иртәгә, көскә, башта, көтмәгәндә, шул арала.**
126. Рәүештәрҙең лексик-семантик төркөмсәләре.
А. Аныҡлаусы, хәл рәүештәре.
Б. **Аныҡлаусы, хәл, ваҡыт, урын, оҡшатыу, күләм-дәрәжә, сәбәп-маҡсат рәүештәре.**
В. Хәл, ваҡыт, урын, оҡшатыу, күләм-дәрәжә, сәбәп-маҡсат рәүештәре.
127. Рәүештәргә хас морфологик категориялар.
А. Һан, килеш, эйәлек, хәбәрлек категориялары.
Б. Килеш, дәрәжә категориялары.
В. **Дәрәжә категорияһы.**
128. Дәрәжә категорияһы менән үҙгәрә алыусы рәүештәрҙе билдәләргә.
А. Көскә, ялан баш, бер көнө.
Б. Кешеләрсә, икеләтә, сәғәтләп.
В. **Ҡапыл, яй, һуң, көндөҙ, тиҙ, бында.**
129. Модаль һүҙҙәрҙең яһалышы буйынса бүленеше.
А. Тамыр, яһалма, ҡушма модаль һүҙҙәр.
Б. Тамыр, яһалма, ҡушма, парлы, ҡабатлаулы, күсмә модаль һүҙҙәр.
В. **Төп, исемдәш, ҡылымдаш модаль һүҙҙәр.**
130. Исемдәш модаль һүҙҙәрҙе билдәләгеҙ.
А. Күрәһең, әйткәндәй, булмаһа.
Б. Бар, юҡ, түгел.
В. **Асылда, ғәҙәттә, дөрөҫ, тәбиғи, минеңсә, беренсенән.**
131. Ҡылымдаш модаль һүҙҙәрҙе билдәләгеҙ.
А. Бар, бәлки, юҡ, түгел.
Б. Ахыры, билдәле, берҙән, ҡыҫҡаһы.
В. **Булмаһа, күрәһең, әйтәйек, тимәк.**
132. Төп модаль һүҙҙәрҙе билдәләгеҙ.
А. Ахыры, ғәҙәттә, һинеңсә, киреһенсә.
Б. Күрәһең, әйткәнсә, етмәһә.
В. **Бар, юҡ, түгел, бәлки.**
133. Бәйләүестәрҙең яһалышы буйынса бүленеше.
А. Тамыр, яһалма бәйләүестәр.

Б. Тамыр, яһалма, күсмә бәйләүестәр.
В. **Төп, исемдәш, ҡылымдаш бәйләүестәр.**
134. Исемдәш бәйләүестәрҙе билдәләгеҙ.
А. Өсөн, кеүек, һымаҡ, ҡәҙәр.
Б. **Тыш, буйы, башҡа, хаҡында, сәбәпле.**
В. Ҡарағанда, ҡарай, ҡарамайынса, тип.
135. Ҡылымдаш бәйләүестәрҙе билдәләгеҙ.
А. **Була, күрә, ҡарай, ҡарата, ашыу.**
Б. Кеүек, һайын, өсөн, ҡәҙәр.
В. Арҡаһында, башҡа, хаҡта, төҫлө.
136. Төп бәйләүестәрҙе билдәләргә.
А. Башлап, буйлап, күрә, ҡарай.
Б. Буйы, хәлдә, мәлдә, самаһы.
В. **Өсөн, менән, кеүек, һымаҡ, kәҙәр.**
137. Теҙеү теркәүестәренең төркөмсәләре.
А. Йыйыу, ҡаршы ҡуйыу, ҡабатлаулы теркәүестәр.
Б. Йыйыу, ҡаршы ҡуйыу, бүлеү теркәүестәре.
В. **Йыйыу, ҡаршы ҡуйыу, бүлеү һәм аныҡлау теркәүестәре.**
138. Эйәртеү теркәүестәренең төркөмсәләре.
А. Шарт, сәбәп, һөҙөмтә, оҡшатыу теркәүестәре.
Б. **Шарт, сәбәп, һөҙөмтә, кирелек, оҡшатыу теркәүестәре.**
В. Шарт, сәбәп, һөҙөмтә, оҡшатыу-сағыштырыу теркәүестәре.
139. Теҙеү теркәүестәрен билдәләгеҙ.
А. Сөнки, әгәр, шунлыҡтан.
Б. Гүйә, шулай итеп, шуға күрә.
В. **Һәм, йәғни, әммә, йә-йә.**
140. Эйәртеү теркәүестәрен билдәләгеҙ.
А. Йә-йә, берсә-берсә, әле-әле.
Б. **Әгәр, сөнки, гүйә, шунлыҡтан.**
В. Һәм, әммә, ләкин, тик.
141. Киҫәксәләрҙең семантик төркөмсәләре.
А. Көсәйтеү, раҫлау, сикләү, икеләнеү, һорау, билдәләү, оҡшатыу-сағыштырыу, йөкмәтеү киҫәксәләре.
Б. Көсәйтеү, раҫлау, икеләнеү, һорау, билдәләү, йөкмәтеү киҫәксәләре.
В. **Көсәйтеү, раҫлау, сикләү, билдәләү, күрһәтеү, сағыштырыу киҫәксәләре.**
142. Ымлыҡтарҙың семантик төрҙәре.
А. Эмоциональ ымлыҡтар, императив һүҙҙәр, саҡырыу-ҡыуыу һүҙҙәре.
Б. Эмоциональ ымлыҡтар, императив һүҙҙәр, саҡырыу һүҙҙәре.
В. **Эмоциональ ымлыҡтар, императив һүҙҙәр.**
143. Эмоциональ ымлыҡтарҙы билдәләгеҙ.
А. Һәү-һәү, һәукәш-һәукәш, бәр-бәр.
Б. Йә, әйҙә, әү, әйҙүк.
В. **Эх, их, әһә, уф, ах, уй, абау.**
144. Императив һүҙҙәрҙе билдәләгеҙ.
А. Аһ, ах, ай-һай, их, уй.
Б. Бес-бес, маһ-маһ, һәү-һәү, сип-сип.
В. **Эй, йә, әйҙә, әү, сеү, ҡуй, ҡана.**
145. Саҡырыу һүҙҙәрен билдәләгеҙ.
А. Эй, һәй, әү, әйҙә, сеү, ҡуй.
Б. Ай, ах, их, уф, ай-һай.
В. **Һәү-һәү, маһ-маһ, гәлә-гәлә, бәр-бәр.**
146. Оҡшатыу һүҙҙәренең семантик төрҙәре.

А. Тамыр, яһалма оҡшатыу һүҙҙәре.
Б. Яңғыҙ, ҡабатлаулы, парлы оҡшатыу һүҙҙәре.
В. **Өноҡшаш һәм һыноҡшаш һүҙҙәр.**

147. Өноҡшаш һүҙҙәрҙе билдәләгеҙ.
А. Леп-леп, зыр-зыр, ем-ем, балҡ.
Б. Маһ-маһ, һоп-һоп, һәү-һәү.
В. **Сыр-сыр, геү-геү, селтер-селтер, шығыр-шығыр.**

148. Һыноҡшаш һүҙҙәрҙе билдәләгеҙ.
А. Ғыж-ғыж, пырх, шыбыр-шыбыр, тып-тып.
Б. Мырҡ-мырҡ, сут-сут, ҡарҡ-ҡарҡ, һау-һау.
В. **Йәлп, мөлдөр-мөлдөр, ялт-йолт, гөлт.**

149. Оҡшатыу һүҙҙәренең яһалыштары буйынса төрҙәре.
А. Тамыр, яһалма, ҡушма оҡшатыу һүҙҙәре.
Б. Тамыр, яһалма, ҡушма, күсмә оҡшатыу һүҙҙәре.
В. **Тамыр, яһалма, парлы, ҡабатлаулы оҡшатыу һүҙҙәре.**

150. Ымлыҡтарҙың яһалыштары буйынса төрҙәре.
А. Тамыр, яһалма, ҡушма ымлыҡтар.
Б. Тамыр, яһалма, ҡушма, күсмә ымлыҡтар.
В. **Тамыр, парлы, ҡабатлаулы, күсмә ымлыҡтар.**

Синтаксис

1. ***Синтаксис фәне нимәне өйрәнә?***
1) һүҙҙәр яһалышы
2) һүҙҙәрҙе төркөмләү
3) һүҙҙәр һәм һөйләмдәр бәйләнеше +
4) һүҙлек байлығы

2. Һөйләмдәр, һүҙбәйләнештәр төҙөлөшөн ниндәй фән өйрәнә?
1) морфология;
2) фонетика;
3) лексика;
4) синтаксис +

3. Тамамланған уй-фекерҙе белдергән һүҙҙәр теҙмәһе нимә ул?
1) һүҙ;
2) һүҙбәйләнеш;
3) һөйләм +
4) ҡушма һүҙ.

4. Ниндәй һүҙ төркөмдәре һөйләм киҫәге була ала?
а) ярҙамсы һүҙ төркөмдәре;
б) үҙ аллы һүҙ төркөмдәре; +
в) модаль һүҙҙәр, ымлыҡтар.

5. *Ике-икең - дүрт* һөйләмендә аҙаҡҡы һүҙ ниндәй һөйләм киҫәге булып килгән?
1) эйә
2) хәбәр +
3) тултырыусы
4) аныҡлаусы

6. Һөйләмдә ниндәй һөйләм киҫәге бер һүҙгә лә буйһонмай?
1) эйә +
2) хәбәр

3) тултырыусы
4) хәл.

7. ***Алыҫта атлы күренде*** **һөйләменең эйәһе ниндәй һүҙ төркөмөнән килгән?**
1) исем;
2) ҡылым;
3) сифат; +
4) алмаш.

8. Ойоштороусы нигеҙенең иҫәбенә ҡарап, һөйләмдәр ниндәй төрҙәргә бүленә?
1) бер составлы – ике составлы +
2) ябай – ҡушма
3) тулы – кәм
4) йыйнаҡ – тарҡау

9. Теҙмә бәйләнеште ниндәй сара белдерә?
1) бәйләүес һәм бәйләүес һүҙҙәр
2) килеш ялғауҙары
3) эйәртеүсе теркәүестәр
4) теҙеү теркәүестәре +

10. Телмәрҙең бер фраза баҫымы менән әйтелгән, һөйләмдең башҡа компоненттарынан паузалар ярҙамында айырыла торған үҙенсәлекле ритмик-мелодик һәм семантик-синтаксик берәмек нимә тип атала?
1) фраза
2) синтагма +
3) баҫым

11. «Хәбәр – тултырыусы (хәл) – эйә» тибындағы конструкция нисек атала?
1) конверсия
2) сингармонизм
3) инверсия +

12. Һүҙбәйләнештәрҙә башҡарылыу бәйләнеше булған юлды билдәләгеҙ.
1) күҙ килде
2) алтын күҙ
3) әсәйемдәргә килде +
4) әсәйемдең күлдәге

13. Ағайымдың хәле **ауыр ине.**Билдәләнгән һүҙҙәр ниндәй һүҙбәйләнеш төрөнә ҡарай?
1) ярашыу
2) башҡарылыу
3) йәнәшәлек
4) һөйкәлеү +

14.Эйәртеүсе киҫәге сифат, эйәреүсе һүҙе исем булған һүҙбәйләнештәрҙе билдәләгеҙ.
1) Йәйге имтихан, етенсе йыл, яҡшы баһа
2) Студенттарҙан һин, уҡыусының үҙе
3) Һүҙгә оҫта, тауҙан бейек, балаға аңлайышлы +
4) Мәктәптә эшләү, дуҫты осратыу, эшкә барыу

15.Эйәртеүсе һүҙе һан булған һүҙбәйләнештәрҙе билдәләгеҙ:
1) Йәйге имтихан, етенсе йыл, яҡшы баһа
2) Студенттарҙан һин, уҡыусының үҙе

3) Алдан өсөнсө, һеҙгә икешәр +
4) Мәктәптә эшләү, дуҫты осратыу, эшкә барыу

16.Түбәндәге һүҙбәйләнештә эйәреүсе һүҙ эйәртеүсе һүҙгә ниндәй юл менән бәйләнгән? *Мәктәптән ҡайтыу.*
1) йәнәшәлек 3) һөйкәлеү
2) башҡарылыу + 4) ярашыу

17.Эйәртеүсе киҫәге алмаш булған һүҙбәйләнештәрҙебилдәләгеҙ:
1) Йәйге имтихан, етенсе йыл, яҡшы баһа
2) Студенттарҙан һин, уҡыусының үҙе +
3) Алдан өсөнсө, һеҙгә икешәр
4) Мәктәптә эшләү, дуҫты осратыу, эшкә барыу

18. Эйәртеүсе һүҙ эйәреүсе һүҙҙең билдәле бер килештә килеүен талап иткән бәйләнеш:
1) йәнәшәлек
2) һөйкәлеү
3) башҡарылыу +
4) ярашыу

19. Һүҙбәйләнештең төрөн билдәләге: *етенсе йыл*
1) йәнәшәлек +
2) һөйкәлеү
3) башҡарылыу
4) ярашыу

20. Бирелгән һүҙбәйләнештә эйәртеүсе һүҙҙе табығыҙ: *уҡырға ярата.*
1) уҡырға
2) ярата +

21. Һөйкәлеү юлы менән бәйләнгән һүҙбәйләнештәрҙе күрһәтегеҙ.
1) мин яҙам, ул килә, балалар уҡыйҙар
2) Ватанды яратыу, әсәйемә кәрәк
3) Ике быуат, өсөнсө курс, бәхетле ғүмер
4) студенттың дәфтәре, факультеттың еңеүе +

22. Һүҙҙәр араһындағы теҙмә бәйләнеште билдәләгеҙ:
1) илде яратыу
2) әсәйемдең яулығы
3) уҡыныҡ һәм яҙҙыҡ +
4) ауылға ҡайтыу

23. ***Көн һайын килеү*** **һүҙбәйләнешендә бәйләүсе сара**
1) йәнәшәлек
2) бәйләүес +
3) исем ҡылым формаһы
4) төп килеш формаһы

24. Һүҙбәйләнеште билдәләгеҙ.
1) ҡыҙыл алма +
2) Ҡарлуғас – етеҙ ҡыҙ

3) ер eləге
4) Салауат районы

25. ***Ике аҙнанан ҡайтыу*** **һүҙбәйләнешенең төҙөлөшөн билдәләгеҙ.**
1) ябай
2) ҡушма +

26. ***Башлы-күҙле булыу*** **һүҙбәйләнешенең төрөн билдәләгеҙ.**
1) ирекле
2) синтаксик үҙ аллы булмаған
3) фразеологик һүҙбәйләнеш +

27. ***Зөһрәнең тауышына хәтлем әсәһенеке (Р.Солтангәрәев*)**. Һөйләмдең хәбәрен табып, уның ниндәй һүҙ төркөмөнән булыуын билдәләгеҙ.**
1) исем + 3) сифат
2) ҡылым 4) алмаш

28.Йыр - кеше рухының шиңмәç сәскәһе, һүнмәç хазинаһы. ***Һөйләмдә һыҙыҡ ҡуйылышы ҡайһы яуап менән аңлатыла.***
1) эйә менән хәбәр бер үк һүҙ төркөмөнән +
2) дөйөмләштереүсе һүҙ алдынан һыҙыҡ ҡуйыла
3) өçтәлмәлектән һуң һыҙыҡ ҡуйыла
4) инеш һүҙҙән һуң һыҙыҡ ҡуйыла

29.Ярар, бәләкәс әле ул. (З.Биишева). ***Һөйләмдең хәбәрен табып, уның ниндәй һүҙ төркөмөнән булыуын билдәләгеҙ.***
1). Исем 3). Сифат +
2). Һан 4). Алмаш

30. ***Атаменән әсә - алтын ҡанат*** **һөйләменең хәбәре ниндәй һүҙ төркөмөнән килгән?**
1) исем + 3) ҡылым
2) сифат 4) рәүеш

31.*Һалдатҡа биргән антты боҙоу - <u>енәйәт</u>, иң ҙур хыянат* **һөйләмендәге аçтына һыҙылған һүҙ һөйләмдең ниндәй киçәге булып килгән?**
1) Тултырыусы 3) Ҡылым
2) Эйә 4) Хәбәр +

32.*Һөйләмдең нигеҙен (төҙөлөшө буйынса) тәшкил иткән иң кәрәкле, әһәмиәтле киçәктәр ниндәй?*
1) баш киçәктәр + 3) модаль киçәктәр
2) эйәрсән киçәктәр 4) актуаль киçәктәр

33. **Бөгөн беҙ <u>еләк</u> ашаныҡ. Билдәләнгән һүҙ ниндәй һөйләм киçәге?**
1) хәбәр 3) аныҡлаусы
2) тултырыусы + 4) хәл

34. Алмашты табып, ниндәй һөйләм киçәге икәнлеген билдәләгеҙ.
Ҡояш сығыуға, ауыл уларҙан тамам таҙартылды **(З.Биишева)**
1) аныҡлаусы 3) хәл
2) тултырыусы + 4) хәбәр

35. Исемдәр һөйләмдең ниндәй киҫәге була ала?
1) баш киҫәктәре;
2) эйәрсән киҫәктәре;
3) бөтә киҫәктәре лә булып килә ала.+
4) тултырыусы.

36. Эште башҡарыусы затты йәки предметты белдереүсе киҫәк … тип атала.
1) хәбәр
2) эйә +
3) аныҡлаусы
4) тултырыусы

37. Хәбәрҙең төрөн билдәләгеҙ:
Муйыл ҡыуағы тирәһендә бал ҡорттары осоп йөрөй.
1) ябай ҡылым хәбәр
2) ҡушма ҡылым хәбәр +
3) теҙмә ҡылым хәбәр
4) исем ҡылым хәбәр

38. Хәбәрҙең төрөн билдәгеҙ.
Был – ижад кешеһе өсөн иң кәрәкле сифат (Д.Бүләков).
1) ҡушма исем хәбәрҙәр
2) теҙмә исем хәбәрҙәр +
3) ябай исем хәбәрҙәр
4) ҡушма ҡылым хәбәр

***39.* Тултырыусының төрөн билдәлгеҙ.**
Ҡыҙҙар, шаулашып, Сафураны уратып алдылар (Һ.Дәүләтшина).
1) тура тултырыусы +
2) ситләтелгән тултырыусы

40. Хәлдең төрөн билдәләгеҙ.
Илгә барған ике ҡунған (мәҡәл)
1) ваҡыт хәле
2) урын хәле
3) сәбәп хәле
4) күләм-дәрәжә хәле +

41.Хәлдең төрөн билдәләгеҙ
Ашҡа барһаң, ашап бар, туйға барһаң, туйып бар (мәҡәл)
1) ваҡыт хәле
2) шарт хәле +
3) сәбәп хәле
4) кире хәл

42. Һөйләмдең детерминант киҫәген билдәләгеҙ.
Көҙгә беҙ Салауатҡа шул оператор тигәндәренә уҡырға киттек (Р.Солтангәрәев).
1) көҙгә +
2) Салауатҡа
3) оператор тигәндәренә

4) *уҡырға киттек.*

43. Һөйләм эйә менән хәбәрҙән генә торһа, …була.
1). Йыйнаҡ һөйләм +
2). Тарҡау һөйләм
3). Билдәле эйәле һөйләм
4). Кәм һөйләм

***44. Бүлмәлә бөгөн йылы.* Был ниндәй һөйләм төрө?**
1) Ике составлы һөйләм
2) Билдәһеҙ эйәле һөйләм
3) Эйәһеҙ һөйләм +
4) Дөйөм эйәле һөйләм

45. Кәм һөйләмде күрһәтегеҙ.
1) Инеп сыға. +
2) Себеште көҙ һанайҙар.
3) Бына беҙҙең өй.
4) Бер юлы уларға ла инеп сығаһы булған икән.

46. Тарҡау һөйләмде күрһәтегеҙ:
1) Ямғыр ҡоя башланы.
2) Күк күкрәй.
3) Силәктәр арбанан алынды.+
4) Ҡояш сыҡты.

47. Ниндәй һөйләмдәр бер составлы һөйләм төрөнә инмәй?
1) билдәле эйәле
2) дөйөм эйәле
3) һүҙ-һөйләм +
4) атама

48. Бер составлы һөйләмдең төрөн билдәләгеҙ:
Башта фекер алыштылар, унан тауыш биреүгә күстеләр (Р.Байымов).
1) билдәле эйәле
2) дөйөм эйәле
3) эйәһеҙ
4) билдәһеҙ эйәле +

49. Һөйләмдең дөрөҫ анализын күрһәтегеҙ:
Башҡорт телен дәүләт теле тип иғлан итеүгә байтаҡ ваҡыт үтте (И.Шарапов).
1) ябай, ике составлы, тулы, тарҡау, раҫлаусы хәбәр һөйләм +
2) ябай, ике составлы, тулы, тарҡау, инҡар итеүсе, хәбәр һөйләм
3) ябай, ике составлы, тулы, йыйнаҡ, хәбәр һөйләм
4) ябай, бер составлы, билдәле эйәле, тулы, раҫлаусы хәбәр һөйләм

50. Бер составлы һөйләмдең төрөн билдәләгеҙ:
***Бер ниндәй ҙә ярҙам кәтәһе түгел (Д.Бүләков*).**
1) билдәле эйәле һөйләм
2) билдәһеҙ эйәле һөйләм
3) дөйөм эйәле һөйләм
4) эйәһеҙ һөйләм +

51. Ысынбарлыҡҡа булған мөнәсәбәтте сағылдырыу яғынан һөйләмдәрҙең төркөмдәрен күрһәтегеҙ.

1) бер составлы
2) йыйнаҡ
3) раҫлау +
4) кәм һөйләмдәр

52. Һөйләмдәрҙең әйтелеү маҡсаты яғынан төркөмдәрен күрһәтегеҙ.

1) тарҡау, йыйнаҡ
2) ике составлы, бер составлы
3) хәбәр, һорау, өндәү-бойороу +
4) раҫлаусы, инҡар итеүсе

53. Әйтелеү маҡсаты һәм интонацияһы яғынан һөйләмдең төркөмөн билдәләгеҙ: ***Тәбиғәте бигерәк йәмле беҙҙең яҡтарҙың.***

1) хәбәр
2) һорау
3) өндәү
4)тойғо +

54.**Кәм һөйләмде күрһәтегеҙ*****: Берәүҙәр - Кириллов, икенселәре Тәфтиләү хаҡында һөйләне (Ғ.Ибраһимов).***

1) Берәүҙәр – Кириллов +
2) икенселәре Тәфтиләү хаҡында һөйләне

55. Һөйләмдең төрөн билдәләгеҙ: ***Башҡортостан республикаһының Мәғариф министрлығы ҡабул итте.***

1) тарҡау
2) йыйнаҡ +
3) бер составлы

56. Билдәһеҙ эйәле һөйләмдең хәбәре … килә.

1) 1-се, 2-се заттағы ҡылымдан
2) 3-сө заттағы ҡылымдан +
3) ҡылым зат формаһын алмаған

57. Ябай һөйләмдәр бер-береһе менән ниндәй мәғәнә мөнәсәбәтендә тора: ***Оло Эйек буйын ҡуйы күк томан ҡапланы, таң атты, ҡояш сығырға яҡынлашты (З.Биишева).***

1) Бер үк ваҡытта булған хәл-ваҡиғаларҙы белдерә
2) Бер-береһенә ҡаршы ҡуйыла торған ваҡиғаларҙы белдерә
3) Бер-бер артлы булған күренеш, хәл-ваҡиғаларҙы белдерә +
4) Бер-береһен асыҡлап килә.

58. Ике составлы һөйләмде билдәләгеҙ.

1) Ағиҙел. Кәмәләр…
2) Урман аша үткән юл.
3) Бына Митрий Ивановичтың роле.
4) Дөрөҫ яуап юҡ. +

59. Ике составлы һөйләмдәрҙе күрһәтегеҙ:

1) Һәр йыл колхоз уны бүләкләй.
2) Малай инде егет булып үҫеп килә.

3) Эшкә тамам яраны ул.
4) Бөтәһе лә ике составлы һөйләмдәр. +

***60. Өлкән сержант, йәғни беҙҙең командир, миңә күҙ төшөрөп алды* (Ғ.Аплаяров). Был һөйләмдә өтөрҙәрҙең ни өсөн ҡуйылғанын аңлатығыҙ:**
1) Өҫтәлмәлекте айырыу өсөн ҡуйылған +
2) Өндәш һүҙ эргәһендә ҡуйылған
3) Ябай һөйләмдәр араһында ҡуйылған
4) Инеш һүҙбәйләнеш эргәһендә ҡуйылған

61. *Һөйләмдә өтөрҙөң дөрөҫ ҡуйылыу йәки ҡуйылмау ҡағиҙәһен билдәләгеҙ:*
Йыйылышта ҡатнашыусы командирҙар ишеккә ташландылар ( ) ләкин сығырға өлгөрмәнеләр (Я.Хамматов).
1) тиң киҫәкле ябай һөйләм, ләкин теркәүесе алдынан өтөр ҡуйыла +
2) тиң киҫәкле ябай һөйләм, ләкин теркәүесе алдынан өтөр ҡуйылмай
3) ҡушма һөйләм, ләкин теркәүесе алдынан өтөр ҡуйыла
4) теркәүесле ҡушма һөйләм, ләкин теркәүесе алдынан өтөр ҡуйылмай

62.Тиң киҫәктәрҙе, шулай уҡ эйәрсән һөйләм менән баш һөйләмде бәйләп килгән ярҙамсы һүҙҙәр - ул:
1) бәйләүестәр; 2) теркәүестәр;+ 3) киҫәксәләр; 4) модаль һүҙҙәр

63.Һөйләмдең ниндәй киҫәктәре тиң булып килгән? *Ниңә һуң һин үҙең мине түҙергә, сыҙарға, күнергә, көтөргә өгөтләйһең (М.Кәрим).*
1) аныҡлаусы; 2) хәл, 3) тултырыусы +, 4) хәбәр.

64. Һөйләм киҫәгенең айырымланыуы өсөн ниндәй синтаксик шарттарҙың булыуы мотлаҡ.
1) Аныҡланыусының аныҡлаусы алдынан килеүе;+
2) баш киҫәктең тарҡау булыуы;
3) аныҡланыусының аныҡлаусы артынан килеүе

65. Айырымланған аныҡлаусы менән ҡатмарландырылған һөйләмде билдәләгеҙ.
1) Йөрәктәренә сыҙамаған елгер аттар ухылдашып килеп туҡтанылар (Һ.Дәүләтшина).
2) Был яуапты ишеткәс, Мостафа ла иркен тын алып ҡуйҙы (Д.Исламов)
3) Ә бына мин, тиле, киреләндем бит (З.Биишева) +
4) Уртаса айлыҡ эш хаҡына беҙҙә мең буханканан ашыу, йәғни тонна самаһы, икмәк һатып алырға мөмкин (“Ағиҙел”).

66. Тиң киҫәктәр
1) бер үк синтаксик функция башҡара +
2) төрлө синтаксик функция башҡара
3) үҙ-ара эйәртеүле юл менән бәйләнә

67. Һөйләмдең баш киҫәктәре
1) тиң киҫәктәр булып килергә мөмкин +
2) тиң киҫәктәр була алмайҙар
3) дөйөмләштереүсе һүҙ булып килә алмайҙар.

68. Теркәүесһеҙ бәйләнгән тиң киҫәктәр араһында

1) нөктәле өтөр ҡуйыла
2) тыныш билдәһе ҡуйылмай
3) ике нөктә ҡуйыла
4) өтөр ҡуйыла +

69. Һөйләм аша белдергән уй-фекерҙең кемгә йәки нимәгә төбәлеүен аңлатҡан һүҙҙәр …
1) инеш һүҙҙәр тип атала;
2) өндәш һүҙҙәр тип атала. +

70. Һөйләүсенең йәки яҙыусының әйтелгәнгә ҡарата фекерен, ҡарашын белдереүсе һүҙҙәр …
1) инеш һүҙҙәр тип атала +
2) өндәш һүҙҙәр тип атала.

71. Өндәш һүҙҙәр һөйләмдең
1) башында ғына килергә мөмкин;
2) уртаһында ғына килергә мөмкин;
3) башында ла, уртаһында ла, аҙағында ла килергә мөмкин. +

72. Һөйләмдең дөйөм мәғәнәһенә ҡараған инеш һүҙ һәм һүҙбәйләнештәр …
1) һөйләмдең башында килә; +
2) һөйләмдең төрлө урынында килергә мөмкин;
3) һөйләмдең уртаһында килә;
4) һөйләмдең аҙағында килә.

73. Түбәндәге һөйләмдә өтөр ни өсөн ҡуйыла?
Мин үҙем, үкенескә ҡаршы, тоҡомдо ете быуынға хәтле белеүсе кешеләргә инмәйем (З.Биишева).
1) өндәш һүҙ эргәһендә;
2) инеш һүҙ эргәһендә; +
3) инеш һүҙбәйләнеш;
3) айырымланған хәл әйтеме.

74. Ниндәй синтаксик сара менән һөйләм ҡатмарландырылған?
Эш – һыйыр һауыу, май таҫҡау, ҡорот яһау, бейә һауып ҡымыҙ бешеү – уны сыныҡтырҙы (И.Ғиззәтуллин).
1) инеш һүҙҙәр;
2) инеш һөйләмдәр;
3) индермә берәмектәр. +

75. ***Бәхеткә ҡаршы, көндәр йылы торҙо*** **һөйләмендә инеш һүҙ нимәне аңлата?**
1) шатланыуҙы; +
2) икеләнеүҙе;
3) ышаныуҙы
4) һығымта сығарыуҙы.

76. Һөйләмдең төҙөлөшө буйынса төрөн билдәләгеҙ.
Атаңдың ғына улы булма, халҡыңдың да улы бул. Мәҡәл.
1) Ябай һөйләм+
2) Ҡушма һөйләм

77.Күсеп китһәң дә, сәсеп кит. Мәкәл.
1) ябай һөйләм+
2) ҡушма һөйләм

78. Ағай оло, мин ҙур. Мәкәл.
1) ябай һөйләм
2) ҡушма һөйләм+

79. Синтаксис фәненең төп өйрәнеү объекты нимә?
1) һүҙҙәрҙе төркөмләү
2) һүҙҙәрҙең яһалышы
3)һүҙҙәр һәм һөйләмдәр бәйләнеше+
4)һүҙлек составы

80. Синтаксис - ул…
1)һүҙлек составы тураһындағы фән
2)морфемалар тураһындағы фән
3) һүҙҙәрҙең мәғәнәләрен өйрәнеүсе фән
4) һөйләм төҙөлөшөн өйрәнеүсе фән+

81.Ҡушма һөйләмде табығыҙ.
1) Иң яҡшыһы, исмаһам, таҡмаҡ әйтеп булһа ла ултырығыҙ (З.Биишева).+
2) Таһирҙы күргәс, йәне көйөп ките.
3) Ҡайын ботаҡтары әкрен иҫкән елгә бәүелеп, сайҡалып ҡуя(Ә. Вәли).
4) Тырышҡан тапҡан, ташҡа ҡаҙаҡ ҡаҡҡан(Мәкәл).

82.Һөйләмдең төҙөлөшөн билдәләгеҙ.
Ата-инәһенә изгелек күрһәтмәгән үҙе лә изгелек күрмәҫ (Мәкәл).
1)ҡушма һөйләм
2)ябай һөйләм+
3) ҡатмарлы синтаксик конструкция

83.Һөйләмдең төҙөлөшөн билдәләгеҙ.
Мөрйәһе ҡыйыш булһа ла , төтөнө тура сыға(Мәкәл).
1) ябай һөйләм
2) ҡушма һөйләм+
3) ҡатмарлы синтаксик конструкция

84. **Һөйләмдең төҙөлөшөн билдәләгеҙ.** ***Әптелғәлим ҡырҡһаң ҡаны сыҡмаҫлыҡ хужаға әйләнә(Ф. Иҫәнғолов).***
1)ябай һөйләм
2)теҙмә ҡушма һөйләм
3)эйәртеүле ҡушма һөйләм+

85. Һөйләмдең төҙөлөшөн билдәләгеҙ.
Яҡшы аҡыл эш үткәс килә(Мәкәл).
1)ябай һөйләм
2)ҡушма һөйләм +

86.Һөйләмдең төҙөлөшөн билдәләгеҙ.
Татыу булһа ҡатының, ары торһон алтының
1)ябай һөйләм
2)ҡушма һөйләм +

3)ҡатмарлы синтаксик конструкция

87. Ҡушма һөйләмде табығыҙ

1) Ҡояш байыр алдынан, бригада дәррәү күтәрелеп, фронт яғына ҡарай юлға сыҡты(М. Кәрим).+

2)Берлин өсөн иң ярһыулы, иң ҡаты һуғыштар, тағы ике аҙна самаһы дауам итеп, бер аҙға тынып торған кеүек булды(Д. Исламов).

3)Инәй аҡсаны бөгөнгә күпмерәк тотонорға икәнен самалап бүлеп алды, ҡалғанын, элеккесә өс тапҡыр төйнәп, һандығының шул уҡ урынына кире тығып ҡуйҙы ла бикләне(Р. Солтангәрәев).

88.Теҙмә ҡушма һөйләмде табығыҙ

1) Юғары аң тарафынан һәр бер милләткә ниндәйҙер тәғәйенләнеш, бурыс ҡуйыла(Ф. Күзбәков).

2) Һис арттырмайым: инәләре ике тонна, быҙауҙары өсәр центнер тартыр (« Ағиҙел» ж.).

3)Разведка хәбәр иткәс, Пугачев яңы әмер бирә (Г. Ибраһимов).

4) Төндә йәнә йәшен йәшнәне, ҡойоп ямғыр яуҙы(Н. Мусин). +

89. Ҡушма һөйләмдең төрөн билдәләгеҙ.

Эштең нисегерәк килеп сыҡҡанын бер кем дә белмәне, аптыраманылар ҙа (Н.Мусин)

1) эйәртеүле ҡушма һөйләм
2) теркәүесле теҙмә ҡушма һөйләм
3) теркәүесһеҙ теҙмә ҡушма һөйләм +
4) ҡатмарлы синтаксик конструкция

90. Ҡушма һөйләмдең төрөн билдәләгеҙ.

Ҡаршы килеүсе булманы, шуға ул иркен һулап ҡуйҙы (Р. Солтангәрәев).

1) ябай һөйләм
2) теҙмә ҡушма һөйләм
3) эйәртеүле ҡушма һөйләм+
4) ҡатмарлы синтаксик конструкция

91.Һөйләмдең төрөн билдәләгеҙ

Яландар йәйге төҫлө йәм-йәшел, тик ҡайындар ғына бер аҙ бирешкән, һарғая төшкән (Р. Солтангәрәев).

1)эйәртеүле ҡушма һөйләм
2) теркәүесле теҙмә ҡушма һөйләм+
3) теркәүесһеҙ теҙмә ҡушма һөйләм
4)ябай һөйләм

92. Ҡушма һөйләм составында нисә һөйләм бар?

Ғәжәпкә ҡаршы, зениткалар тынлыҡ һаҡлай, әммә бер саҡ күк йөҙөндә самолеттарҙың тигеҙ һыҙығы күренде, моторҙарҙың ритмлы геүләүе ишетелде (Ә. Чаныш).

1) 3 +
2) 2
3) 4

93.Ҡушма һөйләм составында нисә һөйләм бар?

Бөгөн тормош ҡырыҫ, ҡаршылыҡлы,
Кемдер хуплай, кемдер зарлана (Р. Хәкимйән).

1)2
2)3+
3)4

94.Ҡушма һөйләмдең төрөн билдәләгеҙ
Йәнде телә мең-мең төрлө һорау:
Ниндәй булыр килер замана?! (Р. Хәкимйән).
1)ябай һөйләм
2) теҙмә ҡушма һөйләм
3)эйәртеүле ҡушма һөйләм +

95.Ҡушма һөйләмдең төрөн билдәләгеҙ
Ҡала шауы ялыктырған инде,
Күңел тарта тыуған яҡтарға (Р. Хәкимйән).
1)теҙмә ҡушма һөйләм +
2) эйәртеүле ҡушма һөйләм
3)ябай һөйләм

96.Түбәндәге һөйләмдә ниндәй теркәүесте ҡулланырға мөмкин?
Уңдырышһыҙ ер юҡ, … насар хужалар ғына бар
1)һәм
2)ләкин
3)йәки
4) ә+

97.Түбәндәге һөйләмдә ниндәй теркәүесте ҡулланырға мөмкин?
Хаталар ҙа булыр тормошоңда , … тормошоң хата булмаһын.
1)тик+
2)йә
3)йәки
4)һәм

98. Түбәндәге һөйләмдә ниндәй теркәүесте ҡулланырға мөмкин?
Немец студенттары, Тюркология институтына аҙнаһына өс тапҡыр килеп, башҡорт телен өйрәнә, … улар футболкаларына ла башҡортса яҙып ҡуйғандар (Ф.Шәғәлиева).
1) Һәм
2) хатта+
3) берсә
4) ләкин

99. Һөйләмдең төрөн билдәләгеҙ
Күк йөҙөнән көмөш сыңы килә,
Шишмә гәлсәр һымаҡ йыр башлай (И. Әхтәмйәнов).
1) ябай һөйләм
2) теҙмә ҡушма һөйләм+
3) эйәртеүле ҡушма һөйләм

100. Һөйләмдең төрөн билдәләгеҙ.
Бер ҡарағанда ул томан да түгел һымаҡ,әйтерһең аҡ мамыкты ваҡ ҡына итеп теткәндәр ҙә ер өҫтөнә һибәләгәндәр(« Агиҙел» ж.).
1)теркәүесле теҙмә ҡушма һөйләм

2)теркәүесһеҙ теҙмә ҡушма һөйләм
3)эйәртеүле ҡушма һөйләм+

101. Һөйләмдә ҡайһы (1-се йәки 2-се) өлөшө баш һөйләм?
(1)Хужаһы ниндәй ,(2) эше шундай (Мәҡәл).
1) 1-се өлөшө
2) 2-се өлөшө+
102. Һөйләмдә ҡайһы (1-се йәки 2-се)өлөшө баш һөйләм?
1)Ҡайҙа төшөмлөлөк юғарыраҡ, (2) шул өлкәлә хеҙмәт күрһәтеүҙе арттырабыҙ(«Башҡортостан» гәз.).
1)1-се өлөшө
2)2-се өлөшө +

103. Һөйләмдең төрөн билдәләгеҙ.
Хәҙерге ваҡытта бөтә донъя шәхесте үҫтереп уҡытыу принциптарына күсә, шуға башҡорт теле һәм әҙәбиәте дәрестәре лә шәхес үҫтереүгә йүнәлтелгән булырға тейеш (Р. Аҙнағолов).
1)эйәртеүле ҡушма һөйләм+
2)теҙмә ҡушма һөйләм

104. Эйәрсән һөйләм баш һөйләмгә ниндәй сара менән бәйләнә ала.
1)килеш ялғауҙары +
2)йыйыу теркәүестәре
3)һанау интонацияһы

105. Эйәрсән һөйләм баш һөйләмгә ниндәй сара менән бәйләнә ала?
1)ҡаршы ҡуйыу теркәүестәре
2)һандар
3) мөнәсәбәт һүҙҙәр+

106. Эйәрсән һөйләм баш һөйләмгә ниндәй сара менән бәйләнә ала?
1)бәйләүестәр һәм бәйләүес һүҙҙәр+
2)теҙеүсе теркәүестәр
3)киҫәксәләр

107. Эйәрсән һөйләмде баш һөйләмгә бәйләүсе ниндәй саралар синтетик төргә ҡарай?
1)мөнәсәбәт һүҙҙәр
2) эйәртеүсе теркәүестәр
3) килеш ялғауҙары+

108. Эйәрсән һөйләмде баш һөйләмгә бәйләүсе ниндәй саралар синтетик төргә ҡарамай?
1) ҡылым ялғауҙары
2) бәйләүестәр һәм бәйләүес һүҙҙәр
3)күрһәтеү алмаштары+

109. Эйәрсән һөйләмде баш һөйләмгә бәйләүсе ниндәй саралар аналитик төргә ҡарай?
1) һорау алмаштары+
2) ҡылым ялғауҙары
3) йәнәшә тороу

110. Эйәрсән һөйләмдең төҙөлөшө ниндәй?

Ҡайҙа отошлораҡ, капитал шунда күсеп йөрөй(«Башҡортостан» гәз.).

1) аналитик +
2) синтетик

111. Эйәрсән һөйләмдең төҙөлөшө ниндәй?

Беҙ анализлаған миҫалдарҙан бөтәһе лә асыҡ күренә (Ғ. Ҡунафин).

1) аналитик
2) синтетик+

112. Эйәрсән һөйләмдең төҙөлөшө ниндәй?

Авторҙы геройҙың тәүҙә ихласлығы, бер ҡатлылығы икеләндерһә лә, һуңынан был шикле уйҙары юҡҡа сыға(Р.Баимов).

1) аналитик
2) синтетик +

113. Эйәрсән һөйләмдең төҙөлөшө ниндәй ?

Почтальон ҡыҙҙың да күңеле шат, сөнки был ғаиләгә ул йылы һүҙ алып килә бит (С. Агиш).

1) аналитик+
2) синтетик

114. Эйәрсән һөйләмдең төҙөлөшө ниндәй?

Шундай тынлыҡ: был тирәлә ниндәй ҙә булһа йән эйәһенең йәшәүенә ышанғы килмәй(Д. Исламов).

1) аналитик+
2) синтетик

115.Эйәрсән һөйләмдең төҙөлөшө ниндәй?

Айһылыу менән Иштуған ҡайтырға сыҡҡанда, төн уртаһы ауғайны (З.Биишева).

1)аналитик
2)синтетик+

116. Эйәрсән һөйләмдең төҙөлөшө ниндәй?

Ваҡыт булғас, унлап умартаны үҙҙәре үк яһап килтерҙеләр (Н. Мусин).

1) аналитик
2) синтетик+

117. Эйәрсән һөйләмде баш һөйләмгә ниндәй сара бәйләй?

Тауыҡ кер… , сүп сығыр, килен кер… , һүҙ сығыр (Мәкәл).

1) –гәс
2) – һә+
3) –гән
4) –гәнсе

118. Эйәрсән һөйләмде баш һөйләмгә ниндәй сара бәйләй?

Сәғәт һуҡҡан … , көндәр ҙә бер-береһенә оҡшап шулай үтә торҙолар (Р.Солтангәрәев).

1) араһында

2) саҡта
3) тип
4) шикелле+

119. Эйәрсән һөйләмде баш һөйләмгә ниндәй сара бәйләй?
Байлығы күбәйгән …, уның холҡо боҙола барҙы (Т. Ғарипова).
1) саҡта
2) һайын+
3) булһа
4) өсөн

120. Эйәрсән һөйләмдең мәғәнәүи төрөн билдәләгеҙ.
Шуныһы мөһим: хөкүмәтебеҙ илде был көрсөктән сығарыу юлдарын билдәләне
1)хәбәр һөйләм
2)тултырыусы һөйләм
3)аныҡлаусы һөйләм
4)эйә һөйләм+

121.Эйәрсән һөйләмдең мәғәнәүи төрөн билдәләгеҙ.
Әйтер һүҙем шул:намыҫлы йәшәгеҙ, кешене нахаҡҡа рәнйетмәгеҙ (Р.Камал).
1)хәбәр һөйләм+
2)эйә һөйләм
3)аныҡлаусы һөйләм
4)тултырыусы һөйләм

122. Эйәрсән һөйләмдең мәғәнәүи төрөн билдәләгеҙ.
Әсәһенең ғәҙәте шулай:бер туҙҙырып әрләп ала ла шунан тыныслана (Г.Ғиззәтуллина).
1)аныҡлаусы һөйләм
2) тултырыусы һөйләм
3) хәбәр һөйләм+
4) эйә һөйләм

123. Эйәрсән һөйләмдең мәғәнәүи төрөн билдәләгеҙ.
Ҡояш ҡыҙҙырғанда,бөтә кеше ҡар ырғытырға сыға (Ғ. Хисамов).
1)сәбәп һөйләм
2)шарт һөйләм
3)ваҡыт һөйләм+

124. Эйәрсән һөйләмдең мәғәнәүи төрөн билдәләгеҙ.
Тәжрибәле укытыусы шуны ла иҫтә тотто: ҡатмарлы фәлсәфи төшөнсәләр тыңлаусылырҙы ялҡытып ебәрә (Ә. Хәкимов).
1)эйә һөйләм
2) хәбәр һөйләм
3) тултырыусы һөйләм +
4) аныҡлаусы һөйләм

125. Эйәрсән һөйләмдең мәғәнәүи төрөн билдәләгеҙ.
Ямғыр яуғас ,тирә-яҡ йәшәреп китте (К. Мәргән).
1)ваҡыт һөйләм+
2)кире һөйләм
3)шарт һөйләм

4)рәүеш һөйләм

126. Эйәрсән һөйләмдең мәғәнәүи төрөн билдәләгеҙ.

Ел ҡайҙан иҫһә, болот та шунан килә(Мәҡәл).

1) сағыштырыу һөйләм
2)күләм-дәрәжә һөйләм
3)сәбәп һөйләм
4)урын һөйләм+

127. Эйәрсән һөйләмдең мәғәнәүи төрөн билдәләгеҙ.

Ғәскәри яклау булмаһа, бер генә дәүләт тә йәшәргә һәләтле түгел (Р. Баимов).

1)шарт һөйләм+
2)сәбәп һөйләм
3)кире һөйләм
4)рәүеш һөйләм

128. Эйәрсән һөйләмдең мәғәнәүи төрөн билдәләгеҙ.

Килешеүгә ике яҡ ҡул ҡуйһа ла, һуғыштар тынманы (Я. Хамматов).

1)ваҡыт һөйләм
2)кире һөйләм+
3)шарт һөйләм
4)сәбәп һөйләм

129. Эйәрсән һөйләмдең мәғәнәүи төрөн билдәләгеҙ.

Был тауыштар ни тиклем яҡыная, беҙгә шул тиклем күңелле, рәхәт булып китә.

1)урын һөйләм
2)сәбәп һөйләм
3)шарт һөйләм
4)күләм-дәрәжә һөйләм+

130. Эйәрсән һөйләмдең мәғәнәүи төрөн билдәләгеҙ.

Әйҙәгеҙ, йөрәктәген асып, шуны ла таныйыҡ әле: мөғәллимдәрҙең бер өлөшө ундай юғарылыҡтан үҙен-үҙе төшөрҙө(М. Кәрим).

1) аныҡлаусы һөйләм
2) хәбәр һөйләм
3) эйә һөйләм
4) тултырыусы һөйләм+

131. Эйәрсән һөйләмдең мәғәнәүи төрөн билдәләгеҙ.

Һуғыш башланғанға тиклем үк әле,Яҙыусылар союзы идараһы рәйесе Низам Ҡәрипов үҙенең кабинетына саҡырып алып, йәш яҙыусыларға фатиха биргәйне(М. Кәрим).

1)ваҡыт һөйләм+
2)урын һөйләм
3)күләм-дәрәжә һөйләм
4)сағыштырыу һөйләм

132. Эйәрсән һөйләмдең мәғәнәүи төрөн билдәләгеҙ.

Шуныһы яҡшы асыҡ: ҙур әҙәбиәттәр , оло таланттар яңы замананы өр-яңы образдар, оригиналь һүрәтләү саралары менән һүрәтләргә ынтыла (Ғ.Хөсәинов).

1)тултырыусы һөйләм

2)эйә һөйләм+
3)хәбәр һөйләм
4)аныҡлаусы һөйләм

133. Эйәрсән һөйләмдең мәғәнәүи төрөн билдәләгеҙ.

Был осраҡта кемделер ғәйепләргә тырышыу урынһыҙ, сөнки беҙ үҙебеҙ төрлө үҙгәрештәргә, яңы шарттарға ауыр яраҡлашабыҙ (Д.Мәжитов).

1)сәбәп һөйләм+
2)ваҡыт һөйләм
3)рәүеш һөйләм
4)кире һөйләм

134. Эйәрсән һөйләмдең мәғәнәүи төрөн билдәләгеҙ.

Аҡмулланың халыҡ араһында иң киткес популярлығының сәбәбе шунда: ул үҙенең бөтә маһирлығын һәм ижади һәләттәрен эшкә ҡушыр булған (Р.Солтангәрәева).

1)шарт һөйләм
2)сағыштырыу һөйләм
3)маҡсат һөйләм
4)хәбәр һөйләм+

135.Эйәрсән һөйләмдең мәғәнәүи төрөн билдәләгеҙ.

Балалар дәрестә материалды яҡшы үҙләштерһен өсөн, уларҙы эҙләнеүгәйәлеп итә торған алымдар кәрәк (В. Сафин).

1) сәбәп һөйләм
2) маҡсат һөйләм+
3) шарт һөйләм
4) урын һөйләм

136. Һөйләмдең төҙөлөшө буйынса төрөн билдәләгеҙ.

Финанс баҙарын тағы шулай күҙ алдына килтерергә кәрәк: ҡайҙа отошлораҡ, капитал шунда күсеп йөрөй(«Башҡортостан» гәз.)

1)ҡатнаш ҡушма һөйләм
2)күп эйәрсәнле ҡушма һөйләм+

137. Һөйләмдең төҙөлөшө буйынса төрөн билдәләгеҙ.

Мине дөрөҫ аңлау өсөн мин йөрөгән, мин күргән ерҙәрҙә булып ҡайтырға кәрәк (З.Биишева).

1)ҡатнаш ҡушма һөйләм
2)күп эйәрсәнле ҡушма һөйләм+

138.Һөйләмдең төҙөлөшө буйынса төрөн билдәләгеҙ.

Кем ниндәй моң эсендә үҫкән, уға шул моң яҡын, ул шуны яҡшырыҡ башҡара(М.Бураҡаева).

1)ҡатнаш ҡушма һөйләм+
2)күп эйәрсәнле ҡушма һөйләм

139. Һөйләмдең төҙөлөшө буйынса төрөн билдәләгеҙ.

Ҡараңғы төшкәс, көн боҙолдо, һорғолт- һары болоттар күкте томаланы, һалҡын ел сыҡты(Я. Хамматов)

1)ҡатнаш ҡушма һөйләм+
2)күп эйәрсәнле ҡушма һөйләм

140. Һөйләмдең төҙөлөшө буйынса төрөн билдәләгеҙ.

Почтальон ҡыҙ бөгөн көнө буйы уға ҡотлау телеграммалары ташый, уның да күңеле шат, сөнки был ғаиләгә ул шатлыҡ, йылы һүҙ алып килә бит (С. Агиш).

1)ҡатнаш ҡушма һөйләм+

2)күп эйәрсәнле ҡушма һөйләм

141. Ул килеп еткәндә, күрәһең, кешеләр тормаған булғандарҙыр: ишек алдында эҙ ҙә төшмәгән , рашҡы ла ап-аҡ көйөнә ята ине (Б.Бикбай).

1) ҡатнаш ҡушма һөйләм
2) күп эйәрсәнле ҡушма һөйләм +

142. Күп эйәрсәнле һөйләмдең ниндәй төрө?

Ут көсәйгән, ҡараңғылыҡ артҡа сигенгән һайын, ағас аралары яҡтырҙы (Я. Хамматов).

1)тиң бәйләнешле+

2) тиң булмаған бәйләнешле

3)эҙмә-эҙлекле бәйләнешле

143. Күп эйәрсәнле һөйләмдең ниндәй төрө?

Ҡыр эштәре бөтөп, ҡара көҙ еткәс, улар Стәрлегә юлланды (Ж.Киекбаев).

1)тиң бәйләнешле+

2)тиң булмаған бәйләнешле

3) эҙмә-эҙпекле бәйләнешле

144. Күп эйәрсәнле һөйләмдең ниндәй төрө?

Ниндәй генә ауыр хәл килеп сыҡмаһын, берәр ҡәтғи ҡарарға килдеме, күңелен өмөт сатҡылары яҡтыртып ебәрә (Ә.Хәкимов).

1) тиң бәйләнешле
2) тиң булмаған бәйләнешле
3) эҙмә-эҙлекле бәйләнешле +

145. Күп эйәрсәнле һөйләмдең ниндәй төрө?

Йөрәгемдә ерҙең йыры бар,
Күҙҙәремдә халҡым күҙе бар,
Шуға минең әйтер һүҙем бар!...(Р.Ғарипов).

1)тиң бәйләнешле+

2)тиң булмаған бәйләнешле

3) эҙмә-эҙлекле бәйләнешле

146. Күп эйәрсәнле һөйләмдең ниндәй төрө?

Мин белмәйем: ҡәнәғәтме Ерем?
Ҡәнәғәтме халҡым, дуҫтарым?(З. Биишева).

1)тиң бәйләнешле+

2) тиң булмаған бәйләнешле

3)эҙмә-эҙлекле бәйләнешле

147. Күп эйәрсәнле һөйләмдең ниндәй төрө?

Мылтыҡ атылып киткәс, теге кеше, мине атҡандар икән тип, өйәңкенән тәгәрәп төшә (З. Ураҡсин).

1) тиң бәйләнешле
2) тиң булмаған бәйләнешле+
3) эҙмә-эҙлекле бәйләнешле

148. Күп эйәрсәнле һөйләмдең ниндәй төрө?

Урман шул тиклем матур, шул тиклем ҙур, эсенә инеп китһәң, йәннәтең дә кәрәкмәҫ (Р. Солтангәрәев).

1)тиң бәйләнешле

2) тиң булмаған бәйләнешле

3) эҙмә-эҙлекле бәйләнешле +

149. Күп эйәрсәнле һөйләмдең ниндәй төрө?

Ул : «Ҡарт ҡайһы ерҙә юк булһа, шул ерҙә төйәк ҡороғоҙ», - тип әйтә лә үлә.Легенданан).

1) тиң бәйләнешле

2) тиң булмаған бәйләнешле

3) эҙмә-эҙлекле бәйләнешле +

150. Күп эйәрсәнле һөйләмдең ниндәй төрө?

Подполковник летчиктарға оҙаҡ осмай тороу ярамағанлығын яҡшы белһә лә, уның һүҙе менән килешмәнеләр (А.Мағазов).

1) тиң бәйләнешле

2) тиң булмаған бәйләнешле

3) эҙмә-эҙлекле бәйләнешле +

3. Методические материалы, определяющие процедуры оценивания результатов обучения по дисциплине (модулю), описание шкал оценивания

Виды учебной деятельности студентов	Балл за конкретное задание	Число заданий за семестр	Баллы	
			Минимальный	Максимальный
Модуль 1. (Фонетика и фонология. Вокализм. Консонантизм) (Лексикология. Семасиология) (Морфология. Введение) (Сложные предложения. Сложносочиненное предложение)				
Текущий контроль				**10**
Устный опрос	1	5		5
Тестовые задания	1	5		5
Рубежный контроль				**5**
Контрольная работа	1	5		5
Модуль 2. (Слог. Ударение) (Этимологическая и социально-функциональная характеристика лексики современного башкирского языка) (Самостоятельные части речи (имя существительное, имя прилагательное, имя числительное, местоимение, наречие)(Сложноподчиненное предложение)				
Текущий контроль				**10**
Устный опрос №1	1	5		5
Тестовые задания №1	1	5		5

Рубежный контроль				**10**
Контрольная работа №1	2	5		10
Модуль 3. (Графика. Алфавит) (Фразеология) (Самостоятельные части речи. Глагол)(Сложные синтаксические конструкции. Чужая речь)				
Текущий контроль				**10**
Устный опрос №2	1	5		5
Тестовые задания №2	1	5		5
Рубежный контроль				**5**
Контрольная работа №2	1	5		**5**
Модуль 4. (Орфография. Орфоэпия) (Лексикография)(Служебные части речи)(Синтаксис текста. Пунктуация)				
Текущий контроль				**10**
Устный опрос	1	5		5
Тестовые задания	1	5		5
Рубежный контроль				**10**
Контрольная работа	2	5		10
Посещаемость (баллы вычитаются из общей суммы набранных баллов)				
Посещение лекционных занятий				- 6
Посещение семинарских и лабораторных занятий				- 10
Итоговый контроль				
Экзамен				**30**

Виды учебной деятельности студентов	Балл за конкретное задание	Число заданий за семестр	Баллы	
			Минимальный	Максимальный
Модуль 1. Словосочетание.				
Текущий контроль				**10**
Устный опрос	1	5		5
Тестовые задания	1	5		5
Рубежный контроль				**15**

Контрольная работа	3	5		15
Модуль 2. Члены предложения. Функционально-коммуникативные типы предложений				
Текущий контроль				**15**
Устный опрос №1	2	5		10
Тестовые задания №1	1	5		5
Рубежный контроль				**10**
Контрольная работа №1	2	5		10
Модуль 3. Однородные члены предложения. Обособленные второстепенные члены. Деепричастный оборот. Порядок слов в предложении.				
Текущий контроль				**10**
Устный опрос №2	1	5		5
Тестовые задания №2	1	5		5
Рубежный контроль				**15**
Контрольная работа №2	3	5		15
Модуль 4. Осложненные простые предложения. Вставные предложения				
Текущий контроль				**15**
Устный опрос	2	5		10
Тестовые задания	1	5		5
Рубежный контроль				**10**
Контрольная работа	2	5		10
Посещаемость (баллы вычитаются из общей суммы набранных баллов)				
Посещение лекционных занятий				- 6
Посещение семинарских и лабораторных занятий				- 10
Итоговый контроль				
Зачет				

Экзаменационные билеты

Структура экзаменационного билета:
В экзаменационном билете 3 вопроса: 2 теоретических и 1 практический (анализ).

Образец экзаменационного билета:

Стерлитамакский филиал федерального государственного бюджетного образовательного учреждения высшего образования «Башкирский государственный университет»

Факультет башкирской и тюркской филологии

Кафедра башкирской филологии
Предмет: «Современный башкирский язык»
Учебный год: 2020-2021

Билет № 1

1. Ҡушма һөйләм тураһында төшөнсә.
2. Эйәрсән рәүеш һөйләмдәр
3. Анализ: *Күҙ ҡапыл сырайын һытты: күк йөҙөн болоттар ҡапланы, йонсоткос ваҡ ямғырҙар һибәләргә тотондо* (Д.Юлтый).

Зав. кафедрой,
д. ф.н., профессор З.И. Саляхова

Примерные критерии оценивания ответа на экзамене (только для тех, кто учится с использованием модульно-рейтинговой системы обучения и оценки успеваемости студентов):

Критерии оценки (в баллах):

- **25-30 баллов** выставляется студенту, если студент дал полные, развернутые ответы на все теоретические вопросы билета, продемонстрировал знание функциональных возможностей, терминологии, основных элементов, умение применять теоретические знания при выполнении практических заданий. Студент без затруднений ответил на все дополнительные вопросы. Практическая часть работы выполнена полностью без неточностей и ошибок;

- **17-24 баллов** выставляется студенту, если студент раскрыл в основном теоретические вопросы, однако допущены неточности в определении основных понятий. При ответе на дополнительные вопросы допущены небольшие неточности. При выполнении практической части работы допущены несущественные ошибки;

- **10-16** баллов выставляется студенту, если при ответе на теоретические вопросы студентом допущено несколько существенных ошибок в толковании основных понятий. Логика и полнота ответа страдают заметными изъянами. Заметны пробелы в знании основных методов. Теоретические вопросы в целом изложены достаточно, но с пропусками материала. Имеются принципиальные ошибки в логике построения ответа на вопрос. Студент не решил задачу или при решении допущены грубые ошибки;

- **0-10 баллов** выставляется студенту, если он отказался от ответа или не смог ответить на вопросы билета, ответ на теоретические вопросы свидетельствует о непонимании и крайне неполном знании основных понятий и методов. Обнаруживается отсутствие навыков применения теоретических знаний при выполнении практических заданий. Студент не смог ответить ни на один дополнительный вопрос.

Критерии оценки за зачет:

«зачтено» выставляется, если студент в целом усвоил материал по программе дисциплины, способен преобразовывать теоретические знания в профессиональные умения и навыки;
«не зачтено» выставляется, если студент не усвоил материал по программе дисциплины, не способен преобразовывать теоретические знания в профессиональные умения и навыки.

Основными критериями оценки курсовых работ являются:

1. Актуальность работы с точки зрения современных научных реалий, содержание курсовой работы, степени самостоятельности автора работы.
2. Качество материала, послужившего основой для работы, а также достоверность выводов, полученных в ходе исследования.

Критерии оценки курсовых работ:

Курсовая работа оценивается по пятибалльной системе («отлично», «хорошо», «удовлетворительно»).

Оценка «отлично» выставляется если:

– Содержание работы: проанализирована основная и дополнительная литература по проблематике курсовой работы; суждения и выводы носят самостоятельный характер; структура работы логична, материал излагается научно и доказательно; отмечается творческий подход к раскрытию темы курсовой работы.

– Степень самостоятельности: авторская позиция, проявляющаяся в сопоставлении уже известных подходов к решению проблемы; предложение собственных оригинальных решений; отсутствует плагиат.

– Формулировка выводов: выводы содержат новые варианты решений поставленной проблемы.

– Уровень грамотности: владение общенаучной и специальной терминологией; отсутствие стилистических, речевых и грамматических ошибок.

– Качество защиты: подготовленность устного выступления, правильность ответов на вопросы, оформление мультимедийной презентации.

Оценка «хорошо» выставляется если:

– Содержание работы: проанализирована основная и дополнительная литература по проблематике курсовой работы (проекта), содержатся самостоятельные суждения и выводы, теоретически и опытно доказанные;

– Структура работы логична, материал излагается доказательно; в научном аппарате содержатся некоторые логические расхождения.

– Степень самостоятельности: отсутствует плагиат.

– Формулировка выводов: выводы содержат как новые, так и уже существующие варианты решений поставленной проблемы.

– Уровень грамотности: владение общенаучной и специальной терминологией; стилистические, речевые и грамматические ошибки присутствуют в незначительном количестве.

Оценка «удовлетворительно» выставляется если:

– Содержание работы: проанализирована основная и дополнительнаялитература по проблематике курсовой работы, однако суждения и выводы не являются самостоятельными; имеются незначительные логические нарушения в структуре работы, материал излагается ненаучно и часто бездоказательно;

– Актуальность слабо обосновывается во введении и не раскрывается в ходе всей работы.

– Низкая степень самостоятельности. Отсутствует оригинальность выводов и предложений.

– Уровень грамотности: слабое владение специальной терминологией; стилистические, речевые и грамматические ошибки.

Оценка «неудовлетворительно» выставляется если:

– Содержание работы: не проанализирована основная и дополнительная литература по проблематике курсовой работы, суждения и выводы отсутствуют; логика работы нарушена, материал излагается бездоказательно.

– Актуальность работы не обосновывается.

– Степень самостоятельности: наличие плагиата.

– Оригинальность выводов и предложений: выводы не соответствуют содержанию работы.

– Уровень грамотности: большое количество стилистических, речевых и грамматических ошибок.

Критерии оценивания практического (семинарского) занятия:

3 балла - выставляется студенту, сформулировавшему полный и правильный ответ на вопросы семинара, логично структурировавшему и изложившему материал. При этом студент должен показать знание специальной литературы. Необходимо продемонстрировать умение обозначить проблемные вопросы, дать исчерпывающие ответы на уточняющие и дополнительные вопросы.

2 балла - выставляется студенту, который дал полный правильный ответ на вопросы семинара с соблюдением логики изложения материала, но допустил при ответе отдельные неточности, не имеющие принципиального характера. Или студенту, недостаточно чётко и полно ответившему на уточняющие и дополнительные вопросы.

1балл - выставляется студенту, показавшему неполные знания, допустившему ошибки и неточности при ответе на вопросы семинара, продемонстрировавшему неумение логически выстроить материал ответа и сформулировать свою позицию по проблемным вопросам. При этом хотя бы по одному из заданий ошибки не должны иметь принципиального характера. Студент опирается в своем ответе на учебную литературу.

0 баллов - выставляется студенту, если он не дал ответа по вопросам семинара; дал неверные, содержащие фактические ошибки ответы на все вопросы; не смог ответить на дополнительные и уточняющие вопросы. Или студенту, отказавшемуся отвечать на вопросы семинара.

Критерии оценки контрольной работы

Контрольная работа выполняется письменно, на семинарском занятии после завершения модуля для подведения итогов по изученному разделу учебной программы. Проводиться с целью проверки умения применять полученные знания для выполнения заданий определенного типа по разделу или модулю учебной дисциплины.

Критерии оценки:

- **20-25 баллов** выставляется студенту, если студент дал полные, развернутые ответы на все теоретические вопросы, продемонстрировал знание функциональных возможностей, терминологии, основных элементов, умение применять теоретические знания при выполнении практических заданий. Практическая часть работы выполнена полностью без неточностей и ошибок;

- **<u>13-19</u> баллов** выставляется студенту, если студент раскрыл в основном теоретические вопросы, однако допущены неточности в определении основных понятий. При выполнении практической части работы допущены несущественные ошибки;
<u>-6-12</u> баллов выставляется студенту, если при ответе на теоретические вопросы студентом допущено несколько существенных ошибок в толковании основных понятий. Логика и полнота ответа страдают заметными изъянами. Заметны пробелы в знании основных методов. Теоретические вопросы в целом изложены достаточно, но с пропусками материала. Имеются принципиальные ошибки в логике построения ответа на вопрос. Студент не решил задачу или при решении допущены грубые ошибки;
- **<u>0-5</u> баллов** выставляется студенту, если он отказался от ответа, ответ на теоретические вопросы свидетельствует о непонимании и крайне неполном знании основных понятий и методов. Обнаруживается отсутствие навыков применения теоретических знаний при выполнении практических заданий.

Критерии оценивания тестов: За каждый правильный ответ - 1 балл. Максимальная сумма баллов – 5 баллов.

Вид учебных занятий	**Организация деятельности обучающегося**
Лекция	Написание конспекта лекций: кратко, схематично, последовательно фиксировать основные положения, выводы, формулировки, обобщения; помечать важные мысли, выделять ключевые слова, термины. Проверка терминов, понятий с помощью энциклопедий, словарей, справочников с выписыванием толкований в тетрадь. Обозначить вопросы, термины, материал, который вызывает трудности, пометить и попытаться найти ответ в рекомендуемой литературе. Если самостоятельно не удается разобраться в материале, необходимо сформулировать вопрос и задать преподавателю на консультации, на практическом занятии. Уделить внимание следующим понятиям (перечисление понятии) и др.
Практические занятия	Проработка рабочей программы, уделяя особое внимание целям и задачам, структуре и содержанию дисциплины. Конспектирование источников. Работа с конспектом лекций, подготовка ответов к контрольным вопросам, просмотр рекомендуемой литературы, работа с текстом (указать текст из источника и др.).
Курсовая работа	Курсовая работа: изучение научной, учебной, нормативной и другой литературы. Отбор необходимого материала; формирование выводов и разработка конкретных рекомендаций по решению поставленной цели и задачи; проведение практических исследований по данной теме. Инструкция по выполнению требований к оформлению курсовой работы находится в методических материалах по дисциплине.
Контрольная работа	Знакомство с основной и дополнительной литературой, включая справочные издания, зарубежные источники, конспект основных положений, терминов, сведений, требующихся для запоминания и являющихся основополагающими в этой теме. Составление аннотаций к прочитанным литературным источникам и др.
Выполнение тестовых заданий	Подготовка к тесту, повторение пройденного материала, работа с источниками и научной литературой.
Подготовка к экзамену и зачету	При подготовке к экзамену и зачету необходимо ориентироваться на конспекты лекций, рекомендуемую литературу и др.

Результаты обучения по дисциплине (модулю) у обучающихся оцениваются по итогам текущего контроля количественной оценкой, выраженной в рейтинговых баллах.

Оценке подлежит каждое контрольное мероприятие.

При оценивании сформированности компетенций применяется четырехуровневая шкала «неудовлетворительно», «удовлетворительно», «хорошо», «отлично».

Максимальный балл по каждому виду оценочного средства определяется в рейтинг-плане и выражает полное (100%) освоение компетенции.

Уровень сформированности компетенции «хорошо» устанавливается в случае, когда объем выполненных заданий соответствующего оценочного средства составляет 80-100%; «удовлетворительно» – выполнено 40-80%; «неудовлетворительно» – выполнено 0-40%

Рейтинговый балл за выполнение части или полного объема заданий соответствующего оценочного средства выставляется по формуле:

Рейтинговый балл = k × Максимальный балл,

где k = 0,2 при уровне освоения «неудовлетворительно», k = 0,4 при уровне освоения «удовлетворительно», k = 0,8 при уровне освоения «хорошо» и k = 1 при уровне освоения «отлично».

Оценка на этапе промежуточной аттестации выставляется согласно Положению о модульно-рейтинговой системе обучения и оценки успеваемости студентов БашГУ:

На экзамене выставляется оценка:

• отлично - при накоплении от 80 до 110 рейтинговых баллов (включая 10 поощрительных баллов),

• хорошо - при накоплении от 60 до 79 рейтинговых баллов,

• удовлетворительно - при накоплении от 45 до 59 рейтинговых баллов,

• неудовлетворительно - при накоплении менее 45 рейтинговых баллов.

На зачете выставляется оценка:

• зачтено - при накоплении от 60 до 110 рейтинговых баллов (включая 10 поощрительных баллов),

• не зачтено - при накоплении от 0 до 59 рейтинговых баллов.

При получении на экзамене оценок «отлично», «хорошо», «удовлетворительно», на зачёте оценки «зачтено» считается, что результаты обучения по дисциплине (модулю) достигнуты и компетенции на этапе изучения дисциплины (модуля) сформированы.